

# MLADIKA

## + DRUŽINSKI LIST +





## V S E B I N A J U N I J S K E Š T E V I L K E

LEPA POLJANA Trop brez zvoncev (Janez Jalen) | Zgodba o Stanetu (Tone Glavan) | Petrov (Jože Dular) | Slovaška pota (Viktor Smolej) | Sprava na klancu (Mara Husova) | Gosposki hlapec (Ivan Zorec) | Tabor (Narte Velikonja) ★ PESMI Poglej...; Morana (Leopold Stanek) ★ PISANO POLJE Danska in Danci (Fran Erjavec) | Sramotilni stebri (dr. Josip Žontar) | Slovenski pregovori in reki (Ivan Šašelj) Nove knjige | Gibanje kot fotografski motiv (Fr. Krašovec) | Naše slike ★ DOM IN DRUŽINA Poletne obleke iz bombaža (Štefanija Humek) | Prtiči (Eliza Skalický) | Dobra kuharica (M.R.) ★ ZABAVA IN ŠALA Epigram (Rojen Komar) | Smešnice | Uganke in mreže

SLIKE Albert Anker: V vaški šoli | Fotografije (Fr. Krašovec): Skok čez vrstico; K maši; Na pašo; Skok čez »kozo«; Skok zviška; Tekma; Seno obrača; Naborniki se vračajo; Dvoboj s kozlom; Pesem kladiva K članku Slovaška pota: Devinska skala; Donava pod Devinom | K članku Sramotilni stebri: Sramotilni steber v Pilštanju; Sramotilni steber v Ptujju; Sramotilni steber na Ptujski gori | Slika prtičev

KROJNA PRILOGA članki: Tudi s čustvi varčujemo; Življenjske modrosti za otroško sobo; Zaloga perila v današnjih časih; Uporaba alkohola; O poapnenju žil; Nevihta; Nasveti | Nekaj najnovejših vzorcev popoldanskih in drugih poletnih oblek v slikah

---

### DOBILI SMO V OCENO

Kaplán Martin Čedermac. Spisal Pavle Sedmak. (Slovaški prevod.) Iz slovenskega izvornika prevedel Koloman K. Geraldini. Izdala Spoločnost priateľov klasičských kníh v Bratislavi. Natisnila Nova tiskarna v Turčjanskem Sv. Martinu ★ Izbrani spisi Aleša Ušeničnika, III. zvezek. Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani 1940. Natisnila Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani ★ Salezijanski knjižici: Najhujša nesreča; Gemma Galgani ★ V provinci. Drama. Napisala Silva Trdina. Izdala Založba iger v Ljubljani 1940. Tiskala Zadružna tiskarna v Ljubljani. ★ Mejolika. Na razstanku osmošolcev klasične gimnazije v Mariboru. 1940. Tisk in zaloga Tiskarne sv. Cirila v Mariboru. ★ Bajtarska kri. Povest za mladino. Spisal Jan Flestenjak. Vrtčeva knjižnica, zvezek 4. Izdala in založila Slomškova družba v Ljubljani 1940. Ilustriral Jan. Mežan. Natisnila Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani.

---

MLADIKA se tiska v Celju in izhaja točno prvega dne vsakega meseca ★ NAROČNINA za Mladiko je letno din 84.—, s krojno prilogo vred din 100.—. Da uprava ustreže najširšim slojem, sprejema naročnino tudi polletno (din 42.—) in četrtletno (din 21.—). V INOZEMSTVU pa stane din 100.—, s krojno prilogo din 116.—; v Ameriki dol. 2.—, s krojno prilogo dol. 2.40 ★ ČEKOVNI RAČUN imamo za Jugoslavijo v Ljubljani št. 11.412 Družba sv. Mohorja, Celje.

NAROČNINO IN REKLAMACIJE je pošiljati na naslov: UPRAVA MLADIKE V CELJU. Reklamirati se more vsakokrat le zadnja številka ★ ROKOPISI naj se pošiljajo na naslov: dr. Jože Pogačnik, tehnični urednik publikacij Družbe sv. Mohorja, Ljubljana, Poljanska c. 28, telefon 51-68 ★ UGANKARSKO GRADIVO sprejema Janko Moder v Dolu pri Ljubljani. Na isti naslov je pošiljati tudi rešitve ugank ★ IZDAJA Družba sv. Mohorja (dr. Franc Kotnik) v Celju. Za uredništvo: Fran Milavec, Celje. Tiska Mohorjeva tiskarna, registrirana zadruga z omejeno zavezo, v Celju (Fran Milavec, Celje)



## TROP BREZ ZVONCEV

JANEZ JALEN

Gamsov čop

**P**rofesor Novak je ostal na Vogarju prav do konca planine. Zdravje se mu je bilo tako popravilo, da ni bil kar nič več podoben bledemu in upehanemu možu, kakršen je bil prišel v Bohinj. V svoje veliko veselje in v še večjo zadovoljnost Grmove Špelce se je bil navadil slovensko govoriti. Celó po bohinjsko je skušal včasih zaviti, pa se mu ni obneslo. Preveč je udarjal iz njegove izreke tuj prizvok.

V priznanje, da mu je Špelca dobro gospodinjala, ji je poslal po Vseh svetih na platno naslikan njen obraz. Kakor živa je bila. Vsa vas je hodila gledat sliko. Marsikatera izmed vrstnic je špelco zavidala.

Hribarjev Peter pa je dobil od zakupnika lova dolgo pismo. Pohvalil je njegovo vestnost in ustrežljivost. Za nagrado mu je pa dovolil ustreliti gamsa, kakršnega koli si sam izbere. Peter je bil dovoljenja vesel; nič manj kakor Špelca slike. Že davno si je želel imeti lep gamsov čop, da bi se ob večjih praznikih lahko postavil z njim. Sklenil je z odstrelom počakati do božiča. Pred prskom gamsi še nimajo čopov dorasčenih. Ob prsku pa ima meso duh, da ga skoraj ne moreš jesti. Pa Tkalcu, je rekel, bo poslal četrť, da bodo imeli za praznike juho, ko se bosta, kakor so se bili domenili, z Jerco pred pustom vzela, in ko Boštjana nikjer več ne čuti v lovišču. Se je le streznil in izprevidel, da ni bilo njegovo početje nikamor podobno.

V hiši res še ni bilo zidovje ometano, preselil se je pa Peter vendarle vanjo. Dokaj bolje se je počutil kakor pri Žmitku. Gostaščine mu ni bilo treba plačevati in pa — na svojem je le na svojem. Bo že tudi Jerca to zimo potrpeła.

Resi je zbil pasjico. Kar priklepiti ga je moral. Je preveč rad uhajal za špelco h Grmu. Utegnil bi postati potèp. Pa tudi zavoljo Jerce ni maral.

Jesen je bila sončna in gorka. Da bo še božič kopen, so hoteli vedeti nekateri. Saj je bilo sredi adventa celó v gorah snega komaj za spoznanje.

Petru je od hiše ostalo še nekaj lesa. Čas je tudi imel, se je pa lotil kozjaka. Prislonil ga je k hiši. Pomladi se je namenil kupiti kozo. Brez mleka doma

ni lahko kuhati. En sam še opravi nekako, dva pa težko. Kasneje, pri otrocih, bo treba več molznic. Pa saj bo do takrat kaj priredil. Preredi pa kože z mrvo, kar je bo zraslo okrog hiše, in pa z vejniki, ki jih mimogredé naseka in posuši po gorah in znosi domov.

Kar zadovoljen, da se mu življenje prav obrača, je Hribarjev Peter prišel čez Vogar in Hebat na Brvoje. Mraza ni bilo posebnega. Ogrela ga je bila tudi hója. Gore je obsevalo zimsko sonce, pa ni imelo kaj prida moči. Peter se je pričel ustavljati in se razgledovati za gamsi. Z daljnogledom je iskal starega kozla v Lakti. Imel je že ogledanega od prska sem. Kakor griva velik čop mu je opletal po hrbtu. Tropa se ne bo več držal, ne bo pa daleč od njega, je sodil Peter. Lahko pa tudi naleti nanj, ko se bo najmanj nadejal.

Peter je previdno hodil proti vetru, se zakrival in postajal in spet in spet oprezal. Kozarijo je spazil. Pasla se je v meli in se počasi pomikala navzgor. Razen tropiča gamsov ni videl nobene druge živali. Le kepen, velika podlasica, ga je pogledal izza skale. Bil je ves bel, rep se mu je pa končaval v črn čop. Peter bi ga bil streljal, da je imel s seboj puško na šibre. S kroglo iz manliherice bi ga pa težko zadel, če bi ga pa, bi vsega razbil. Pa tudi zavoljo gamsov, ki bi se splašili, ni maral tvegati strela. Od Tičarice sem se je pripeljalo dvoje krokarjev. Odletela sta proti Pršivci.

Naenkrat je Peter obstal, kakor bi bil zagledal gada pred sabo. V snegu, ki ga je bil veter precej visoko nadel v globel med skalami, da jesensko sonce ni moglo vsega stajati, je opazil sveže stopinje. Pozorno jih je ogledal. Ni maral verjeti, pa si je le moral priznati, da je res, če bi si bil še tako rad utajil. Pred sabo je videl odtise Tkalčevih čevljev. Peter se je prikrikl za skalo in sédel, da razmisli, kaj naj naredi.

Druge kratí bi bila vzkipeła jeza v njem. Sedaj pa, ko je bilo nasprotje med njim in Boštjanom že kar poravnano in sta se on in Jerca po toliko navzkrižjih že pripravljala na poroko, ga je obšla grenka žalost. V svoji novi hiši je dolge večere sanjal o urejenem življenju, kakor si ga je bil začrtal. Celó z Reso se je pogovarjal o njem in mu pripovedoval, da je že pozabil na Grmovo Špelco in da bo Resa moral tudi, če ne, mu jo s palico iztepe iz glave. Ta sled v snegu pa vse njegovo premagovanje podira.

Petra se je lotila skušnjava, da bi Tkalca posvaril. Strel bi se razlegel in odjeknil od gorá naokrog. Boštjan pa bi vedel, da mu je Peter zadnje čase kar vselej za petami. Kasneje, ko bo Jerca že njegova žena, menda vendar ne bo zahajal več v njegovo lovišče. Da se je tisto minuto spet pokazal kepen, bi si Peter nič ne pomišljal. Pomeril bi in stisnil, pa čeprav bi vznemiril živad. Svojega gamsa bi že prihodnje dni kdaj podrl. Pa kepena ni mogel nikjer več opaziti. Streljati v prazen zrak se mu je pa zdelo grdo in nepošteno.

Kaj pa, če navsezadnje ne hodi pred njim Tkalec, ampak kdo drug. Verjetno ni, mogoče pa. Vsak bi se mu v pest smejal in ga imel za strahopetca. Nak! Sicer je pa prisegel, da bo divjad pred vsakomer branil.

Peter se ni več obotavljal. Vstal je in se pričel oprezno kakor lisjak pomikati naprej. Včasih mu ni kazalo drugače, kakor da je legel na tla in se plazil po trebuhu. Spotil se je in umazal, a sledu ni smel izgubiti, še manj pa izdati se.

Na jasi pred sabo je spet zagledal hermelina. Ni mogel vedeti, če je prav tisti, ki ga je bil prej videl. Ptiča je nesel v gobcu, se na pol vzravnaval in se razgledoval naokrog. Pa Petru niti na mar ni več hodilo, da bi streljal. Sklenil je le, da ob prvi priložnosti vzame s sabo mali sklopec in mu nastavi.

Podlasica se je zgubila med kamenjem, Peter je pa kaj kmalu spet opazil v snegu odtise dolgega čevlja. Bili so tako razločni, da je prepoznal žeblje. Sedaj ni niti najmanj več dvomil, da zasleduje Boštjana Tkalca. Lotila se ga je vnema, kakršne do takrat še ni poznal. Nase in na Jerco ni utegnil več misliti. Vedel je samo, da mu Tkalec ne sme več uiti.

Peter se je oddihoval, prikrit v nizki kotanji. V ruševju, nekaj sto korakov pred njim, je počil strel. Odjeknil je od skal in se porazgubil v vrhovih gorá. Gamsi v meli so zbežali v pečine. Peter pa je slišal proti sebi drviti skoke, ki so prešli v čedalje počasnejšo hojo in nazadnje za streljaj od njega obstali. Peter je hitro presodil, da je bržkone slišal prihajati zastreljenega gamsa, za katerim bo prišel tudi Tkalec. Vendar ga lahko prehititi, ker je sedaj kozel bliže njemu kakor pa kraju, s katerega je streljal Tkalec. Trdno si je pritisnil klobuk na čelo, da ga ne zgubi, se previjal okrog grmov in skal, kakor se previja vidra v Savi, ter z na pol priprtimi očmi srepro gledal predse in naokrog. Za hip je včasih postal in prisluhnil. Gams bi utegnil vstati in se preleči. Še bolj pa je vlekel na ušesa, da bi ne preslišal Tkalčevih korakov.

»Tu nekje je moral obležati,« je sodil Peter. Previdno je razgrnil vejevje in pogledal na jaso, ki se je bila odprla pred njim. Ob robu snega, ki ga je bilo za dobro nasušilno rjuho, je ležal s podvitimi nogami težak kozel. Ni se več ganil. Peter je gamsa takoj prepoznal. Bil je tisti z velikim čopom, ki si ga je bil sam

izbral za odstrel. Pogrela ga je jeza, pa se ni smel prenagliti. Skrbno se je prikriil in čakal. Skozi vejevje je pa še vedno videl rdečo liso krvi na snegu. Bolela ga je, kakor bi izkravavel on sam in ne gams. Ni mu bilo več treba oprezovati naokrog. Dobro je vedel, da bo Boštjan prišel po krvavi sledi. Visoko pod nebom sta se oglasila spet krokarja.

Peter je dolgo čakal, preden se je zamajalo ruševje onstran jase. Kakor prej on, je oprezno pogledal na jaso Tkalec. »Drzen je,« je pomislil Peter. »Niti s sajami se ni namazal po obrazu, da bi se ošemil.« Petru se je zdelo za malo, da tako podcenjuje njegovo čuječnost in vestnost. Pa bo že skusil. Sedaj se mu ne izmuzne več. Bal se Boštjana sicer ni, hotel se je pa ogniti ruvanju in če le mogoče tudi prerekanju. Naj le misli, da je varen.

Tkalec gamsu ni zaupal. Z napeto puško se mu je približal. Šele ko je kozla brcnil in se ta ni ganil, je previdno spustil petelina. Obraz mu je zmagoslavno žarel. Saj bi tudi Petru, da ga ni Boštjan prehitel. Premagati se je moral, da ni pri priči planil na Tkalca in ga podrl na tla.

Preden se je lotil dela, se je Tkalec ozrl okrog sebe. Pa bolj iz navade kakor iz zaskrbljene previdnosti. Da se čuti popolnoma varnega, se je izdal, ko je puško prisloneil na dobra dva sežnja oddaljeno skalo. Bila je skoraj bliže Petru kakor Tkalcu.

Boštjan je pokleknil v sneg in pričel z roko dvigati čop na gamsovem hrbtu. Od zadovoljstva je kimal z glavo. Vzel je iz žepa že dokaj pomečkan papir, ga razgrnil poleg sebe, začel previdno puliti čop in ga zlagati na papir. Peter ga je opazoval in čakal pravega trenutka. Namenil se je pa, da se Tkalcu pokaže prej, preden bo le-ta segel po nož, da kozla odpre.

Boštjan je populil že ves čop, kolikor je bilo kaj prida vrednega. Na srečo se je še tako obrnil, da je Petru kazal hrbet. Lovec se je previdno dvignil iz grma, potem pa hitro stopil k Tkalčevi puški; svojo je nosil na rami. Boštjan se je zdrznil in ozrl naokrog. Da je zagledal pred sabo medveda, bi se ne bil tako začudil. Kar sapo mu je zaprlo. Nič ni vedel reči. Počasi je vstal, potem pa se je naredil, kakor bi se ne bilo nič posebnega zgodilo, in je prav vsakdanje vprašal: »Kaj pa bo zdaj?«

»Sami veste, kaj bo,« mu je Peter odgovoril resno.

»Če ti nočeš biti pameten, ne bo zame nič prida.« Tkalec je zmajal z glavo.

»Jaz bom že skušal biti pameten. Vi pa niste hoteli biti, čeprav sem dovolj svaril.« Peter je bil spet bolj žalosten kakor pa jezen.

Tkalca je bilo pošteno sram. Stal je pred Petrom skoraj kakor šolar. Skušal se je izgovoriti: »Priznam, da imaš ti prav in ne jaz. Pa nisem nikoli mislil, da se bova zares srečala.«





Alberť Anker: V vaški šoli. (Bern, Umetnostni muzej.)

»Sedaj je, kar je.« Peter je skomizgnil z rameni. Tkalec ga je prav razumel: »Tak praviš, da ne moreš zamolčati.«

»Sami veste, da ne, kakor bi rad zavoljo Jerce.« Boštjan je stopil korak proti Petru. Lovec je segel po Tkalčevi puški in jo ročno izpraznil.

»Nič se ne boj. Tak nisem.« Boštjan je obstal. Bilo mu je hudo nerodno.

»Ne mislim, da ste. Pa varno je varno. Pri takih snidenjih se rad sam hudič vtakne vmes.« Peter je Tkalčevo puško že razpel na dvoje in jo deval v oprtnik.

»Seveda. Včasih se kakšen lovec ponesreči, kakor se je na primer rajni Bitene.« Boštjan je Petra skoraj porogljivo pogledal in brž pristavil: »Pa saj fo naju nič ne briga. Imava za zdaj sama s sabo pa s temle gamsom dovolj opraviti. Če ti je prav, ga kar jaz iztrebim. Bo po tvojem za oba še najbolj varno.

Peter ni mogel drugače, kakor da je privolil. Boštjan je ročno opravil delo. Videlo se mu je, da je vajen. Vamp je vrgel za grm, gamsa pa obrnil na rez, da bi mu odtekla kri. Umil si je roke s snegom, narejeno mirno sédel Petru nasproti, si natlačil in prižgal čedro ter spregovoril: »Nerodno se nama je naredilo. Še najbolj prav bo, da nosim gamsa jaz. Čop pa vzemi ti! Pa si ne mislim kozla prisvojiti. K tebi ga zanesem. Nič se ne boj! Ne bom ti utekel. Samo ne hodi za mano z napetim petelinom in ne ženi me na Bistrico. Bi nama

ljudje preveč privoščili. Tebi še bolj kakor meni. Naj rajši misli, kdor bi naju srečal, da ti samo pomagam nositi uplenjeno divjad. Skozi vas se pa lahko sam oprtaš z gamsom, ki je res imeniten. Tam, vpricho ljudi, ne bo nikogar premotil hudič. Kasneje pa naj že bo, kakor bo.« Tkalec je malomarno zamahnil z roko.

Spet je Peter privolil v Tkalčev nasvet. Gredé mu je pa grenko oponesel, da je sedaj lahko uvideven, prej pa ni znal biti.

»Za naprej skušaj biti ti,« je Boštjan kakor poprosil Petra, prevezal gamsu nogé in si ga oprtal.

Med potjo sta Peter in Tkalec kaj malo govorila. Vsak je mislil svoje. Sicer se je pa Boštjan kmalu upehal. Ni bil več v trdnih moških letih. Petru se je zasmilil. Na Brvojah je poiskal v prvem kupu zloženih drva pripravno gol in jo potisnil gamsu pod zvezane noge. Zadel a sta vsak en konec na rame in proti Hebatu nosila gamsa oba. Boštjan je na lastno željo hodil spredaj. Obema se je zdelo, kakor bi nesla koga k pogrebu. Po gorah in planinah je bilo vse tiho. Nizko z neba je gledalo blede zimsko sonce na molčéča nosača.

Na Vogarju sta počila. Jestí se ni ljubilo ne Tkalcu ne Petru. Še žganje jima ni dišalo.

Sredi popoldneva sta prišla do Petrovega novega doma. Tkalec se ni maral kar nič ustaviti. Mudilo se mu je domov. Peter se je bal, da bo spet pričel mole-dovati, naj ga ne naznani. Pa ni. Le pomenljivo ga je

pogledal, kakor bi hotel reči, naj sam sebi pripiše, če se mu bo njegova vestnost utepala. Poznalo se je pa Boštjanu na obrazu, da ga razjeda več skrbi.

Peter je gamsa zanesel v vežo. Kuhati se mu ni ljubilo. Pojedel je samo nekaj kruha in ga vrgel tudi Resi. Iz oprtnika pa je vzel Tkalčevo puško, staknil kopito in cevi, si jo obesil prek rame in odšel na Bistrico.

Tako težko kakor tokrat Hribarjev Peter še nikoli ni prestopil Venceljnovega praga. Oddal mu je Tkalčevo puško in suhoparno poročal, kako je zalotil Boštjana. Hrubečka je mirno poslušal, da je končal, potem je pa vzrojil nad Tkalcem: »Prekleta glavč golidarska bohinjska. Z namočeno trnjevo šibo bi ga po nagi oplati pretepel.«

Dolgo sta sedela Peter in Vencelj pri zakurjeni peči. Pa kakor sta obračala, nista mogla drugače obrniti, kakor da sta nazadnje odšla k stražmojstru Kurencu. Bil je uvideven mož in ni maral nič podvizati. Šele drugi dan popoldne je šel z orožnikom novincem preiskavat k Tkalcu. Nekaj smodnika je dobil in pa srnjakovo križasto rogovje. Boštjana ni odvedel v zapor. Počemu. Saj ni nič tajil. Tudi mogel ni.

O božičnih praznikih se Hribarjev Peter ni postavljaj z dolgim in košatim gamsovim čopom, kakor je mislil. Tistega, ki ga je bil zaplenil Boštjanu, je oddal Venceljnu. Ponujal mu ga je nazaj, pa je zagrozil, da ga vrže v peč.

Gamsovega mesa tudi ni maral jesti in četrti ni poslal Tkalcu. Kozla so snedli Ljubljanci.

Na svetega štefana je pa vsa vas opazila, da Hribarjev Peter ni prišel pobirat potic k Tkalčevi Jerci. Pa pred pustom sta se mislila že vzeti. Peter bi še v krčmo nič ne šel, da ni prišel ponj stric Tomaž, ki si je ves večer zadovoljno vihal košate posivele brke.

Po božiču je pritisnil mraz, kakršnega Bohinj že dolgo ni pomnil.

(V drugo naprej.)



## ZGODBA O STANETU

TONE GLAVAN

Stane je ministriral ob šestih, jaz pa ob pol sedmih. Njegov duhovnik je zelo hitro maševal in zgodilo se je včasih, da sva se kdaj lahko kaj pomenila. Čisto navadne stvari. Kaj je novega v šoli, kakšni so profesorji in o šoli sploh. Natančneje in pristrčneje se nisva menila. Čas nama je bil kaj skromno odmerjen. Nekaj minut, ki v takih primerih kaj hitro minejo, in že sem moral prijeti za težko mašno knjigo in potegniti za zakristijski zvonec. Stane je odšel k zajtrku, vsaj tako mi je vedno dejal, ko je odhajal, jaz pa sem nepočakljivo ministriral. Takrat sem bil kar neumen na denar, nikoli več ga nisem tako cenil... Pobožen nisem bil preveč. Bolela so me kolena, če je duhovnik predolgo maševal, in na tihem sem se jezil nanj.

Nasprotno pa je bil Stane pobožen, skoraj bi rekel pobožnjaški. Ministrantje smo se mu večkrat smejali, ko smo ga gledali pri ministriranju, da drži v rokah molek in moli ali bere iz mašne knjžice.

Stane je bil sin revnih staršev. Očeta sploh ni poznal, ker mu ga je vzela vojska, mati pa je bila kolporterka in si je tako služila svoj kruh. Težak je bil in grenak. Zgodaj je morala vstajati in pozno je legala. Zaslužek pa je bil tako slab! Krona pri vsakem prodanem časopisu! In s tem naj človek živi sebe in dva sinova! Tudi Stane je prodajal časopise. Zjutraj zgodaj in zvečer pozno v noč. Tako je Stane le malo spal; včasih je prišel ves zaspan v zakristijo. V obraz je bil bled, upadel in koščen. Oči so mu kot osamel otok sredi morja štrlele iz udratih očesnih duplin. Takih oči svoj živ dan še nisem videl. Mnogo ljudi poznam in vsak dan vidim nove, popolnoma neznane obraze, a oči — tako se mi zdi — nihče nima podobnih Stanetovim. Bile so mirne, polžive, polmrtve, ne, čisto mrtve. Nikdar ni trenil z njimi, nikdar se niso razširile ali zožile, vedno so bile enake: mirne in mrtve kakor vodna gladina v luknji kakega hrasta, kamor nikdar ne zaide veter. A kljub temu je Stane privlačeval. Menda sem mu postal prijatelj samo zaradi njegovih oči, ki so napravljale ves njegov obraz lep in mikaven. Sicer ne gledam na lepoto, kadar si izbiram prijatelja, a tu so me premotile oči.

Stane se je že kmalu pomeril z bedo in lakoto. Danes vem, da ni nikdar zajtrkoval, največkrat tudi večerjal ne. Da je pravil o zajtrku, je razumljivo. Vsi drugi ministrantje smo zajtrkovali, zato je moral tudi on lagati, da zajtrkuje, sicer bi ga čudno gledali, morda celo po strani... Pozneje, ko sva se dodobra spoznala, mi je povedal, da ni še nikdar zajtrkoval. Tako ga je navadila mati... Drugim se je čudil, ker zajtrkujejo. Tudi njegova druga hrana ni bila bog ve



kaj. Včasih sem ga srečal opoldne okoli dveh, ko je stopal po cesti, držeč v eni roki časopise, v drugi pa košček črnega, starega kruha, da so se raztresale drobtine po njegovem suknjiču in po cesti. To je bilo največkrat njegovo kosilo in tudi večerja.

Izmed ministrantov se ni nihče zmenil zanj. Vsem je bil zagoneten in čudaški. (Najbrž me je tudi to vleklo k njemu.) Tudi Stane sam se ni dosti zmenil za druge. Samo pozdravil je, govoril pa ni z nikomer. Tudi z menoj se dolgo ni začel meniti. Kolikor se morem danes spominjati, skoraj pol leta nisva spregovorila besede. On je bil že star ministrant, jaz sem pa šele začel; nič čudnega, če se mi je zdelo, da me Stane gleda po strani. Tudi jaz sem potlej gledal na nove ministrante nekako zaničljivo in prezirljivo. Taka je pač ministrantska navada. Sicer smo si pa v tem ljudje tako čudno podobni, čeprav se drugače ločimo kakor noč in dan... Zato sem bil sprva jezen na Staneta. A ko sem videl, da je do drugih prav tak, sem se potolažil. Moja mrznja do njega se je sprevačala v spoštovanje in v tiho prijateljstvo.



Na veliko nedeljo je bilo silno veliko maš. Edino ta dan je primanjkovalo ministrantov. Drugače nas je bilo vedno preveč in smo delali v zakristiji nemir, da se je cerkovnik vedno kregal nad nami, ker razgrajamo v hiši božji. A kdo bi se zmenil za njegove besede! Dà, na veliko nedeljo smo imeli vsi dosti opravka. Duhovniki so neprenehoma prihajali v zakristijo in nas ministrante so že bolela kolena, a nihče si tega ni hotel priznati, niti sebi niti drugemu. Vsakemu je bil pred očmi denar...

Staneta ni bilo in cerkovnik se je jezil. Rentačil je in mencial okoli, a ko je videl, da ga le ne bo, se je moral vdati. V sebi je prav gotovo sklenil, da Staneta naslednje jutro odpusti iz ministrantske službe. Kaj naj vendar počne z ministranti, ki jih na največji praznik v letu ni na spregled?

Opoldne sem srečal Stanetovega brata.

»Ti, kaj je s Stanetom? Povej mi, da ga bo cerkovnik prav gotovo zapodil, ker ni prišel danes zjutraj ministrirat,« sem ga takoj napadel, dasi še nikdar nisem govoril z njim.

Stanetov brat je bil mlajši od mene in čisto nič podoben Stanetu. Bil je okrogel, polnih lic in živih oči. Ne vem, od česa se je redil.

»Stane je v bolnišnici. Ko je šel zjutraj ministrirat, ga je napadel pes. Priletel je izza ogla in zalajal na Staneta, ki se ga je tako ustrašil, da se je zgrudil na tla in se onesvestil. Tako je pravila mlekarica, ki je vse to videla. No, in potlej so ga odpeljali v bolnišnico.«

Osupnil sem. Kaj takega nisem niti v sanjah pričakoval. Sprva sem mislil, da je Stane brez dvoma



Skok čez vrvo. (Fot. Fr. Krašovec.)

zaspal, ker je prejšnjo noč gotovo prodajal časopise po kavarnah.

»In kako je zdaj z njim?«

»Ne vem,« je hladno odvrnil in šel.

Sklenil sem, da ga obiščem.



Nepremično in z zaprtimi očmi je ležal na svoji postelji. Vzel sem si stol in sedel kraj postelje ter čakal. Tedaj pride sestra in mi pošepne, da je še vedno nezavesten. Le enkrat se je nekoliko zavedel, a takoj zopet omedlel. V omotici da je oponašal pasji lajež in se grozovito zvijal po postelji. Njegov obraz se je krivil in pačil v bolešči. Zdravniki so se bali, da bo Stane izgubil um...

Dolgo mi je šepetala sestra. Molče sem poslušal in kimal, vmes pa opazoval Stanetovo mirno obličje. Takrat mi še ni bil prijatelj, temveč samo ministrantski tovariš...

Sestra mu je popravila odejo in mu šla z roko preko čela. »Siromak!« je vzdihnila.

Da, zares siromak! Kaj, če bi Stane res izgubil um? Moj Bog, saj bo znorela tudi njegova mati... Prepričan sem bil, da ga je mati neizmerno ljubila. To sem čez nekaj dni mimogrede zvedel pri ljudeh, ki so poznali njihove domače razmere.

»Vročico ima,« je pojasnila sestra. »Potipljite, kako vroče čelo ima.«

Na lašno sem se dotaknil njegovega čela. Kar puh-telo je iz njega in iz njegovih lic. Morda niso bila Stanetova lica še nikdar tako rdeča, krvavordeča kot tedaj. Sicer so bila vedno bleda, kakor navadno pri mestnih ljudeh, ki nikdar ne okušajo sonca in blagodatni zemlje. A ko sem tedaj gledal Stanetov obraz, se mi je zdelo, kot da gledam zdravega, spečega človeka.

Stane se je zdrznil. Pretegnil je roke in zastokal. Vprašujoče sem pogledal sestro.

»Morda se bo prebudil.«

Brez dvoma ne znajo sestre in zdravniki nič drugega govoriti kot: morda, mogoče, najbrž...

»Ste mar njegov prijatelj?« je poizvedovala sestra.

Meni je bilo nekoliko nerodno. Če bi rekel, da sem, bi se ji zlagal...

»Prav za prav nisem. Le ministrirava skupaj in se tako poznavam.«

Sestra je kimala in šelestela s svojo veliko belo zavijačo.

»Dober fant je Stane!« sem ji še rekel. »Rad bi ga imel za prijatelja, ko bi ne bil tako čuden in skrivnosten,« sem ji nehote razodeval svoje hrepenenje po Stanetovem prijateljstvu.



K maši. (Fot. Fr. Krašovec.)

Preglasna sva postala s sestro. S strahom sem pogledal na Staneta. Bilo mi je, kot da trdoma odpira oči.

»Joj, prebudil se je! Hvala Bogu!«

Takrat ni rekla, morda. Nemara je pozabila...

In Stane je odprl oči. Kakor otrok, ki prvikrat dozna svet in ljudi okoli sebe, je gledal in se čudil. Da, kakor otrok! In vsi smo mu bili tuji, kakor iz neznanih daljnih krajev...

Polagoma je spoznaval. Najbrž se mu je vračal spomin.

»Kje sem?« je počasi spregovoril, kakor da se obotavlja.

Odgovoril sem namesto sestre:

»V bolnišnici si, Stane. Kaj se nič ne spominjaš?«

Ni me spoznal. Znova je zaprl oči, a jih kmalu zopet odprl. Njegov pogled je bil mrtev.

»Ti si, Tone,« me je spoznal. Oči so se mu zjasnile.

Prikimal sem in sestra naju je pustila sama. Nič nisva govorila in kaj lahko sem prenašal njegov pogled.

Takrat je vzcvetelo najino prijateljstvo, tiho in nevede.

★

Ko je prišel Stane iz bolnišnice, je bil zopet stari. Toda kaj bi pravil! A vendar moram pribiti. Še bolj čudaški je bil in po zakristiji se je vlekel kot mrtvec ob uri duhov. Njegove oči so postale še globlje, še skrivnostnejše.

Nekoč v maju — v nedeljo zjutraj je bilo — me je Stane počakal, da sem administriral. Skoraj boječe je stopil k meni.

»Ti, greš z menoj?«

Kar pogledal sem ga in nehote obstrmel. Da bi šel jaz z njim, s Stanetom? O, seveda bi šel rad!

»Kam?«

»Proti Kamniku.«

»Peš?«

Pokimal je.

Sešla sva se čez dobro uro pred cerkvijo, v kateri sva ministrirala. Brez besede sva si podala roke; jaz sem vzel Staneta na desno; starejši je bil in v višji razred je hodil kakor jaz... Stanetu je bilo moje spoštovanje nerodno. To sem spoznal po njegovem vedenju in prisiljenem molku.

Ves čas, ko sva hodila iz mesta, sva molčala. Zunaj mesta, kjer sonce prijazneje sije, me je nenadoma prijel za roko.

»Ti, letos napravim malo maturo, potem pa pojdem v samostan. Frančiškan bom.«

Nehote sem se ustavil. Stane je bil istih misli kot jaz. Tudi jaz sem mislil po dovršeni nižji šoli v samostan. Koval sem že razne načrte in si zapisoval reči, ki bi jih potreboval v noviciatu.

»Jaz tudi,« mu pravim.



Stane se ni zmenil za moje besede. Morda ga šele danes razumem. Gotovo je bil prepričan, da se bom brez dvoma še stokrat in tisočkrat premislil, kot sem se v zadnjem trenutku res... Stane je vedel, kaj se pravi, biti mlad in mlad iti v samostan.

»Že kot deček sem si želel v samostan. Zdaj se mi bo želja spolnila. Ali si me moreš predstavljati v dolgi, rjavi meniški kuti, z veliko kapuco okrog vratu in belim pasom okrog ledij? Jaz bom pravi menih...«

Vedel sem, da je Stane ustvarjen za meniha. Sedaj se nisem več čudil Stanetovi pobožnosti.

Zdaj se je spomnil še name:

»Ti da boš šel tudi v samostan? Prav! Jaz bom takrat že menih. Na vse, na ves svet bom že pozabil.«

Govoril je, kot da sva si prijatelja že mnogo let. Bil je popolnoma spremenjen. Oči so mu žarele in se lesketale v soncu, lica so mu bila rdeča in zdrava, ves drug je bil. Skoraj bi lastnim očem ne verjel in že sem bil v dvomu, če je to tisti čudaški ministrant Stane, za katerega se nihče še zmenil ni.

»Zato greva v Kamnik. Tam še nikdar nisem bil; rad bi si ogledal frančiškansko cerkev in samostan. V Kamniku je namreč noviciat.«

Nevoščljiv sem bil Stanetu, da bo smel še tisto leto v samostan. Jaz pa bom moral čakati še dve dolgi leti.

Hodila sva hitro in sonce je močno grelo. Meni je postalo vroče, da sem si moral sleči suknjič. Tudi Stane se je ustavil. Prepričan sem bil, da se bo tudi on slekel, saj mu je kar teklo po licih in lase je imel že vse mokre. Toda tega ni storil. Postal je in razširil oči, gledaje proti soncu. A prav gotovo ni ničesar videl. Radovedno sem ga opazoval. Čez hip je skrčil prste na roki in prav tako komolec.

»Kaj misliš igrati komedijo?« sem se ponorčeval.

Danes vem, da me Stane ni slišal in mi je hudo, da sem se mu smejal.

Stane je še vedno nepremično stal in strmел v sonce. Tudi jaz sem pogledal vanj, a zaščemelo in zapeklo me je v očeh, da sem moral pogled umakniti in pomežikniti. A Stane ni niti trenil z očmi.

Počasi so mu iz ust prihajale bele pene.

»Stane!«

Nič se ni zmenil.

Tedaj pa je že zakrilil z rokami in padel z vso silo po fleh. Nisem ga utegnul prestreči.

»So privezali psa?« je vprašal, ko se je osvestil.

Po njegovem vprašanju sem sklepal, da se mu blede. A takoj nato je govoril zopet pametno.

To se mu je potem še večkrat pripetilo. Ljudje so pravili, da Staneta meče božjast.

★

V samostan ga zaradi bolezni niso sprejeli. Stane je bil potr in tudi ministrirati ni maral več. Taval je

po mestu in ni nikogar poznal. Včasih se je kot omočičen zaletaval v ljudi.

Kolikokrat se je zgodilo, da me ni poznal. Šel je mimo mene, čeprav sem ga glasno pozdravil. Nisem mu zameril.

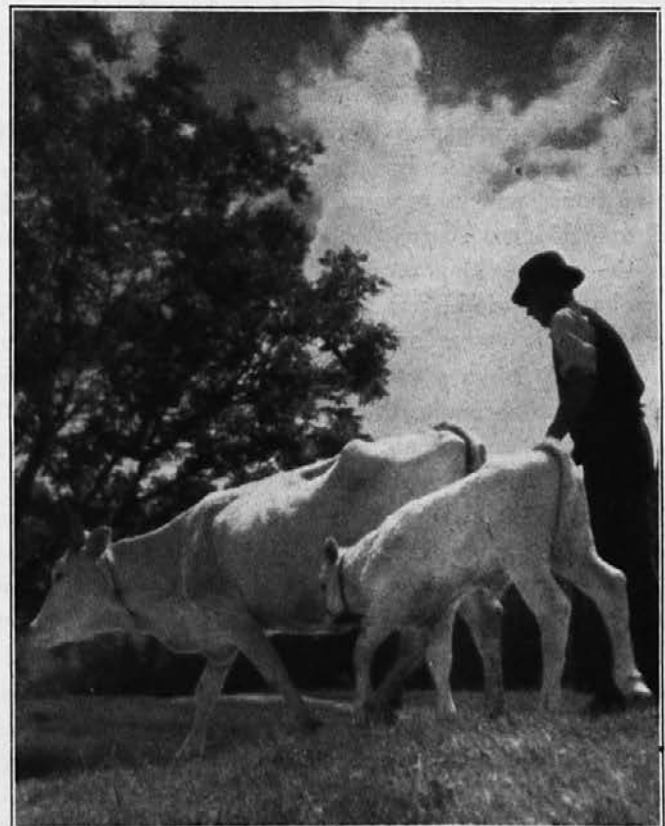
Kmalu za Stanetom sem tudi jaz prenehal z ministriranjem. Moj dnevni red se je s tem popolnoma spremenil in prve mesece mi je bilo zelo dolgčas. Manjšim sem moral dati prednost...

Staneta potem nisem več videl. Včasih, ko sem bil sam in sem se zamislil v ministrantska leta, sem si vedno zaželel, da bi ga videl, z njim govoril in gledal v njegove globoke oči. Da, njegove oči so me še vedno spremljale!

Pred nedavnim sem imel opravke na sodnji. Po svoji stari navadi sem si med čakanjem ogledoval in bral sodne razglase po hodnikih. Hodil sem od deske do deske in bral, čeprav ni bilo zame prav nič zanimivo. Na zadnji deski, prav v spodnjem desnem kotu, je bil pritrjen majhen, rumenkast listek. Nobene pozornosti ni vzbujal. A kljub temu sem bral.

»Preklic. Preklicuje se Stane K... in se mu sodno postavlja varuh Jernej M... itd.« Našteti so bili razlogi za preklic in utemeljitev.

Pred tedni sem srečal Staneta na ulici. Pozdravil sem ga, a me ni spoznal. Ko sem le še silil vanj, se je zadrl nad menoj: »Pusti me, norec, ne poznam te!«



Na pašo. (Fot. Fr. Krašovec.)



Skok čez »kozo«. (Fot. Fr. Krašovec.)

## PETROV

JOŽE DULAR

**Z**unaj je bučal jug, da so se stresale šipe v majhnih oknih; na podstrešjih, skednjih in kozolcih pa je vršalo in šumelo, da so kokoši vse zbe-gane letale po mokrem, zamazanem snegu, ki je ginil od ure do ure. Včeraj je še grizel mraz, popoldne se je sicer na jeklenomodrem nebu za dobro uro pokazalo sonce, toda nobena kaplja ni kanila od streh in zvečer je mraz še močneje pritisnil, da so kmetje in bajtarji znova s cunjami mašili luknje in špranje, ki so zevale ob podbojih in na oknih. V pečeh so goreli čoki, ljudje so ugibali, koliko časa bo še trajalo to vreme, in prisluškovali poznim voznikom, ki so pri-ganjali konje, da bi čimprej prišli na toplo. Noč je bila zvezdnata, lunin krajec je že zdrknil za hrib; zmrzli sneg na cesti pa je dobil čuden kovinski zven, če so sani počasi vozile čezenj, da se je zdelo, kakor da polze po samih srebrnih kovancih.

Da, to je bilo še včeraj, danes pa ljudje sami sebi niso mogli verjeti, da se je vreme tako nanagloma sprevrglo. Tako hitre spremembe ni še nihče pomnil, niti najstarejši ljudje ne. Zjutraj so si še oblekli kožuhe in nataknili kučme, ko pa so odrinili vrata, od začudenja kar do sape niso mogli. Ni bilo mraza,

nikjer ga ni bilo, v zraku pa je sveže in toplo dišalo in veje dreves so se rahlo majale. Potem pa so se veje nenadno močneje zazibale, v vrhovih je zapelo, potlej zašumelo, potreslo oknice, da je prebudilo še zadnje zaspance, nato pa je završalo in zabobnelo, kot bi hotelo dvigniti vso vas.

Marinčev hlapec Petrov je sedel pred hlevom na visokih saneh, bingljaj z nogami po zraku in tu pa tam široko razprl nosnici, da bi zajel čimveč te tople, južne sape, ki je vela od vsepovsod. »To je jug, pravi jug,« je ponavljal in ni mu hotelo iti v glavo. Če ne bi videl snega pred sabo, bi mislil, da je že junij; stopil bi po koso na pod in se odpravil na gospodarjev travnik v Globeli, ki so ga vsako leto najprej pokosili.

Petrov je snel kučmo in znova razširil nosnici, da so se mu usta razpotegnila in so rjavkastobeli zobje sinili skozi ozko razo. Čeljusti so se mu napele, vrat nabrekli in na čelu se je prikazala široka modri-kasta žila.

»To je jug, to je pomlad! Horošo!« je kriknil veselo in vrgel kučmo v zrak.

Bila je v resnici skoraj pomlad. Toda za Petrova, ki je bil Rus, je bila prezgodnja, mnogo prezgodnja. Pri njih doma so bili vajeni pomladi šele v maju, le redko v aprilu, pa še takrat je prišla počasi, po prstih, ne pa kakor tukaj na Kranjskem, kjer ti privihra jug že v februarju in to s takšno silo, da je človeka strah, da mu strehe nad glavo ne odnese.

Petrov do svojega dvajsetega leta ni prišel dalje kot osem vrst od rodne hiše. A vedel je, da je Rusija velika, da ima Sibirijo in da se je car z Japoncem tepel za zemljo in morje. Da, za morje se je tepel car in carjev oče in vsi carji pred njegovim očetom. Tiho morje, Ledeno morje, Vzhodno morje, Črno morje in Bog ve še katero. Za vsa morja so se topli carji; ko je Petrov devetnajststošestnajstega leta dobil puško v rōke, se je začudil, ko so mu povedali, da se bo tolkel za carja in ne za morje, za katero so se tolkli in bili vsi njegovi pradedje. Ko je romal na gališko fronto, je spoznal, da je Rusija večja, kot si je mislil, in ko so ga štirinajst dni po njegovem prihodu v strelske jarke zajeli Avstrijci, je znova spredidel, da je Rusija velika, da pa je svet še večji od nje. O, to so bila velika spoznanja in Petrov, ki je bil od štirih bratov najmlajši, je bil včasih skoraj hvaležen carju, da mu je potisnil puško v roke. Z doma bi tako moral prej ali slej, šel bi, kakor gredo povsod, kjer je več bratov pri hiši. Vzel bi pot pod noge, morda bi daleč priromal, toda na Kranjsko, kamor ga je zaneslo po volji vladarskih mogotcev, najbrž ne bi nikoli prišel.

Pozneje se je mnogo spremenilo. Carja so ubili in, ko so drugod skoraj pozabili na vojsko, se je tam šele začelo. Lakota, požigi, morije, kužne bolezni in hlapci na prestolih. Ko so Petrovu dejali, naj gre, od koder



je prišel, jih je skoraj kleče prosil, naj ga puste na Kranjskem. Kam naj se revež obrne, ko ne pozna ne potov ne cest! Pa so se mu smejali in kmalu bi mu vse prošnje ne pomagale, da se ni zanj zavzel Marinč. »Pustite ga, možje, bo pa za hlapca pri meni,« je tedaj dejal. »Seveda, imel ga boš, dokler bo lahko delal, na starost ga boš pa občini na vrat obesil!« se je takrat zadržal župan. Petrov je od strahu prebledel, zakaj župan je govoril naglo in zamolklo; hitremu govoru pa tedaj še ni bil kos in nič čudnega ni bilo, da se je do smrti prestrašil, ko je mislil, da je župan dejal, da ga bodo na občini obesili. Kar zrušilo ga je na kolena in v Kristovem imenu jih je rotil, naj mu vsaj s smrtjo prizanesó, pa bo šel, kamor koli bodo hoteli. Tudi po golih kolenih, če bodo tako ukazali, samo življenje naj mu pusté. Pa so ga možje sprva začudeno gledali, potlej pa jih je popadel tak smeh, da je Petrov mislil, da jih je sam vrag obsedel. Vsa vas je letela skupaj, on pa sredi njih na kolenih kot neumna žival, ki jo v cirkusu kažejo za denar. Šele Marinč ga je vzdignil in potegnil za seboj v hišo, kjer mu je s težavo raztolmačil, da župan ni mislil tako hudo, kot si je sam predstavljal. E, koliko pikrih je moral na ta račun požreti v naslednjih mesecih! Pa bi glasovi še ne potihnili zlepa, da ni nekoč v hudi jezi zagrabil Bukovega Drejca in ga prav pošteno premikastil. Kaj bi venomer brili norce iz njega!

Petrovu je bil ta dogodek le v korist. Čez dober teden so ga še enkrat poklicali na županstvo, toda vsa stvar, ki naj bi bila resna in uradna, se je znova obrnila na smešno plat. Župan in občinski očetje so ugibali in razmišljali, nazadnje pa so ga nagnali nazaj k Marinču. Kar naj ga ima, za delo ali pa za dobro voljo, za kar hoče; to si naj pa le za uho zapiše, da občina, kar se tiče podpor ali podobnega, tega Petrova ne pozna in ga tudi na starost ne bo poznala.

Marinču je bilo to prav, Petrovu pa še bolj. Za vsako delo je bil poraben, privadil se je kraju, ljudem in jeziku; vendar pa se ni mogel zatajiti, zakaj kljub slovenskim besedam mu je govorica še zmerom pela po rusko.

Bil je že šesto leto pri Marinču. Šest pomladi je doživel ob Krki, takšne, kakor je bila tista, pa še ne. Kdo je že videl pomlad v februarju? In celo tako, da ti kar čez noč postaneta kožuh in kučma odveč. Za Petrova je bilo to nekaj novega, nekaj, kar se ne zgodi zmerom, morda samo enkrat v življenju.

Zdaj je sedel na sanh pred hlevom in vohal po zraku. Tudi njegov oče je doma na Ruskem vsako jutro stopil pred bajto in povohal zrak, pa je uganil vreme za tisti dan in včasih še za dva, tri dni naprej. Njegov oče je to dobro znal, a včasih tudi on ugane. Ha, kdo pa je lani rešil gospodarjevo pšenico pred točo, če ne on! Točo je zavohal kar dva dni naprej,



Skok zviška. (Fot. Fr. Krašovec.)

pa mu je bil Marinč potlej hvaležen, čeprav ga je sprva zmerjal z bedakom.

Zlezal je s sani, stopil v hlev in obesil kožuh in kučmo na kavelj, ki je bil zavrtan v tram nad pogradom. Še suknjič je vrgel na zglavje, si zavihal rokave in potem golorok, v srajci in odpetem telovniku s polno samokolnico gnoja priropotal iz hleva.

»Petrov, kaj se ti blede? Da mi prècej oblečeš suknjič!« je skoraj nejevoljno skozi okno zakričal Marinč nad njim, ko ga je opazil. Včasih je bil Petrov preprost kot otrok in gospodarju ni kazalo drugega, kot da je ravnal z njim kot s paglavcem. Še ne vé, kaj je takšen februarjski jug. Gorak je res, zato pa strupen kot gad. Nekajkrat zapiha, pa je bolezen v človeku.

Petrov je iztresel samokolnico na gnojišče in se vrnil v hlev. Nobene ni zinil gospodarju, ker je vedel, da bi se rebril, pa tudi sicer mu ni bil vajen ugovarjati. Pokazal mu pa le bo, da ni tak zmrznjenec, kot si misli. V nedeljo mu je moral celó javorjevo mizo privleči iz kota k peči. Da ga pri oknih preveč mrazi, je dejal takrat. Fej, ali je mož, če se pred burjo in mrazom trese kot kakšna baba! V peč se naj spravi in na ogenj naj sede, če mu je pri oknu prehladno!

Spet je napolnil samokolnico in zadegal lopato v kot. Z nejevoljo si je oblekel suknjič. Saj bo še zgorel v teh cunjah, ko mu je tako vroče!

Potlačil je ihto, pljunil v roke in samokolnica je znova zaškripala. Delal je naglo; ko pa je izvozil ves gnoj, je odšel v kolarnico, da pripravi voz, kajti sani niso bile v tej brozgi več za rabo. Gnal se je, da mu je pot stopil na čelo, toda misel, ki se mu je zapičila v glavo, ga ni več izpustila. Kaj mu ni v nedeljo Bukov Drejce pred vsemi fanti dejal, da mu dá na roko tri sto dinarjev, če v februarju preplava Krko? Njemu, Petrovu, so se smejali, ko jim je pravil, da ni bil še nikoli prehlajen in da je doma na Ruskem o božiču preplaval Vjatko. Da še nikdar ni bil prehlajen, bi mu še verjeli, a da je pozimi preplaval reko? Njim naj nikar ne kvasi neumnosti. Pa mu je potlej Bukov ponudil tri sto dinarjev, če si upa preplavati Krko. Šment, tri sto dinarjev, to je že bogastvo in skoraj ne gre, da bi ga človek kar tako zametal, če mu denar kar sam sili v roke. Prava reč, če se malo okoplje! Kar udaril bo Drejcu v roko in se pognal v vodo. Ob takem vremenu, kot je danes, pa še posebno rad. Saj mu še za peč ne bo treba. Kar na soncu in jugu se bo posušil!

Opoldne pri južini je bil ves nestrpen. Prècej ko bodo odložili žlice, bo napojil živino in stopil k Bukovemu. Kar pripravi naj tri sto dinarjev, pa je pri priči voljan, da preplava Krko. Da se le Drejcu ne bi nenadoma zasmilili tisti dinarji? Samo ta skrb ga je rahlo težila.

Pa je bilo tudi to odveč. Drejce je držal besedo in je tudi ni hotel snesti, vsaj pred fanti ne. Petrov naj kar poskusi! Bukov namreč še vedno ni pozabil, kako ga je pred leti v jezi premlatil. Prevročó kri ima, ta divjak ruski, pa naj si jo malo ohladi.



Tekma. (Fot. Fr. Krašovec.)

Petrov je bil takoj pripravljen. Zdajle ni posebnega dela, če bi pa bilo, bi ga Marinč za slabe pol ure že pogrešil. Več se pa tako ne bo zamudil. No, takale reka, kot je Krka, se z Vjatko še meriti ne more. Nekajkrat se bo z rokami odrinil po vodi pa bo na onem bregu.

Medtem se je nabralo že nekaj fantov, ki so z Drejcem in Petrovom odšli k reki. Kar povprek čez travnike so jo mahnili, se izognili sivkastih zaplat snega in se po rahlem pobočju spustili do Krke. Tu je sneg že pobralo, vendar je bila zemlja še vsa razmočena, da jim je ponekod voda kar štrkala izpod čevljev. Kjer je reka delala oster ovinek, so obstali. Tukaj so se poleteli navadno kopali.

Vašnikov Jože se je podrsal do vode in vtaknil roke vanjo.

»Mrzla je kot led,« je dejal, ko je nekaj časa z rokami brodil po nji in jih potem vse rdeče brisal ob hlače. »Petrov, neumen si, če stavo sprejmeš! Na tvojem mestu ne bi tako poceni prodajal življenja.«

»Kaj ga morda silim?« je nejevoljno stresnil Drejce. »Sam se je prejle prišel ponuditi, da bo plaval čez.«

»Drejce, Petrovu sem rekel, ne tebi.«

»Saj, a da ne bo kdo pozneje čakal, da sem ga gonil v vodo. Sam ima pamet, pa naj premisli! Na škodi bom kvečjemu jaz. Tri sto dinarjev danes tudi niso mačje solze! Kaj, Peter...?«

Ta pa niti zinil ni, kot da sploh ne vé, o čem onadva govorita. Naglo je slekel suknjič in telovnik ter ju poveznil čez vrbov štor. Potem se je sklonil in pričel odvezovati čevlje.

V obeh jagnjedih, ki sta rasla ob rečnem ovinku, je bučal jug. Veje so se teple med sabo; včasih se je utrgal prav z vrha osamel list, ki je ostal tam še od jeseni, in ga je potem veter sukal in vrtinčil visoko pod oblake. Na nebo, ki se je malo pred poldnem ujasnilo, so se namreč spet navlekli oblaki in kot umazane cunje zmerom bolj zagrinjali modrino. Krka, ki je bila včeraj še čista kot steklo, se je že skalila zavoljo velike množine stopljenega snega; od jutra je narasla skoraj za deset prstov; kazalo je, da se bo do večera dvignila še najmanj za dvakrat toliko, če bo jug vlekel s tako silo kot doslej.

Petrov si je sezul čevlje in jih postavil ob štor. Bežno se je ozrl po vodni gladini, ki je bila vsa skodrana od močnega piša. Potlej si je z naglo kretnjo potegnil srajco čez glavo in jo vrgel na čevlje.

»Petrov, počakaj, s čolnom te bomo spremljali,« ga je skušal zadržati Vašnikov. »Za vsak primer.«

»Nič! Ne maram!« je kriknil Petrov, se mu iztrgal iz rok in se trenutek nato že pognal v Krko. Voda je zamolklo pljusknila, sekundo, dve, pa se je prikazal na površini, dvignil glavo, prhnil kot žrebe in z dolgimi rokami znova zarezal v vodo.



Fantje na bregu so obstali kot okameneli. Še dih jim je zastal. Vsi so nenadoma občutili, da se Petrov le preveč igra z življenjem. Plavati v ledeni vodi vendar ni nobena šala. Naj ga zagrabi krč! Nespametno je, da so ga sploh pustili v Krko.

Vašnikov Jože je pogledal po reki navzgor. Le kje se Pavle in Matija tako dolgo mudita? Že zdavnaj bi morala biti s čolnom tukaj. Ozrl se je po Petrovu. Zda j je ravno na pol pota. Mogoče bo pa le šlo vse po sreči. Toda obleko mu morajo vendar prepeljati na oni breg.

Že je postajal zlovoljen. Prav treba je bilo te nemumnosti. Na zgornjem ovinku se je prikazal čoln. Še dovolj urno je drsel po vodi. No, končno vendar! Jože je skočil k vrbi, pograbil čevlje, srajco, telovnik...

»Jezus!... Utonil bo!« je nenadno zavpil Drejc.

Jožeta, ki je sklonjen pobiral tovariševo obleko, je kar vrglo pokonci. »Petrov!... Peetrov!« je zakričal v grozi, prsti so se mu razklenili, obleka in čevlji so padli na tla. Še je ujel s pogledom njegovo glavo in iztegnjeno desnico. Potem jim je izginil izpred oči.

V naslednjem trenutku je pristal čoln ob bregu. Fantje so skočili vanj in se pognali na kraj, kjer je zmanjkalo Petrova. Niso ga našli. Preiskali so vso strugo po dolgem in počez, a njihov trud je bil prazen.

Jug je bučal, voda je porjavela in do večera narasla za dva pednja. Drugo jutro pa je bila pomlad, prava pomlad, kakršne nimajo nikoli v februarju ob reki Vjatkji na Ruskem.

## POGLEJ . . .

LEOPOLD STANEK

Poglej te tepke s sivim mahom!  
Ob njih ozímine so njive,  
na gričku bukov gozd, ves gol še,  
spet ziblje veje — prste žive.

Skopane so že črne grede  
in poruvane korenine,  
na kupe je zloženo dračje,  
dražeč se vonj lovi v sinjine.

Belíjo nizkih koč se stene,  
prijetna svežost izbe drami.  
V človeku se nemir prebujaja  
in ves predajaja se omami.

Vse je tako pregledno, čisto,  
neba jasnina se razkrije,  
vse je pripravljeno in čaka,  
kdaj blagoslova brstje vzklije...

## SLOVAŠKA POTA

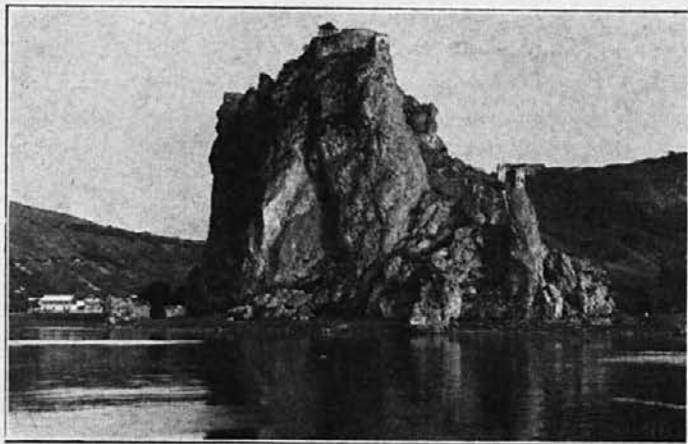
VIKTOR SMOLEJ

Nitra

Za Devinom se ravnina ob Donavi razširi proti vzhodu v prostrano podonavsko ravan. Večji del te prostrane ravnine, ki jo je v republiki Češko-Slovaški na jugu mejila Donava, so dne 2. novembra 1939 tuji sodniki na Dunaju prisodili Madžarski. Le razmeroma ozek obrobni pas slovaškega Podonavja je ostal Slovaški. Prav malo je manjkalo, da ni tudi drugi simbol slovaške preteklosti, Nitra, pripadel tuji, neslovanski državi, kakor je tuji sosedu pripadel prvi in najvišji simbol nekdanjega samostojnega slovaškega političnega in narodnega življenja, Devin ob Moravi. Nitra s plodno okolico je komaj še ostala izven okvira svetoš Stefanskega kraljestva. A meje tečejo skoro tik pod Nitro in ji po svoje grozijo.

Malo pred prihodom v Nitro se mi iznad ravnine in iznad gruče hiše pokažeta dva griča in številni zvoniki cerkvá. Najviše se dviga zvonik na severnem koncu mesta na grajskem griču. Iznad obzidja in obširnih trdnjavsko grajenih poslopij raste ta zvonik zgodovinske cerkve Pribinove, najstarejše cerkve v Srednji Evropi, najstarejši spomenik krščanske kulture na bivšem Češko-Slovaškem. Preko mestnih streh mi pogled zdrsi na južni konec mesta, kjer se grajskemu griču s Pribinovo cerkvijo odziva v pozdrav drugi grič, manjši in manj izrazit. To je očitvidno Kalvarija; kajti po griču čepé gori do vrha kapelice, na vrhu pa stoji največja z zvonikom in, ko se vlak ustavi, se začrtajo poleg kapelice trije križi.

Mesto stare slave... Kje so plasti zemlje, po katerih so hodili sveta brata iz Soluna, nitranski kralj, verolomni Svetopolk, kraljev podpihovalec, sovražnik slovanske cerkve Vihing pa še vsi tuji in domači duhovniki in vojaki in gospodarji! Tisočletje je šlo v nepovrat in čas je odlagal plast na plast, da zabriše stare poti in zariše novih. Nebo pa je bilo vedno isto kakor sedajle, ko žge poletna vročina po ulicah in suši še prah v zraku. Mestece je mirno in pol zapuščeno — da, še pred kratkim je bilo tržno središče plodne južne Slovaške, sedaj pa sameva ob strani prometnih žil, odrezano od bogatih žitnic. Upadel je pomen in ugled nekdanjega ravninskega središča. Ustavljam se po mestecu. Med kolodvorom pod Kalvarijo in med Pribinovim gričem leži dolgo in raztegnjeno, kakor so ravninska mesta sploh, a kljub temu kaže prijetno lice in meščanski obraz. Pred očmi se vrstijo tovarna sladkorja, valjčni mlin, državna žrebčarna, tovarna špirita in tako sklepam na sadove pokrajine: na žito in krompir, na sladkor in koruzo. Za tem pridem v trgovski del, vsakdanji in neznačilen. Živ bi bil pač židovski



Devinska skala.

del, ki je v Nitri precej velik. Toda ni mi, da bi se ustavljal pri krščenih in nekrščenih trgovcih, videti moram srce Nitre, njen grad in njeno cerkev na griču. Tako se vzpnem ob vznožju med obzidja in palače. Pozno popoldne je, hotel bi najti cerkev še odprto in ujeti razgled v nitransko ravnino.

Skozi velik vhod zavije pot z ravnine v grič, ki se vzpenja pred menoj in živi samostojno, kot da se je mestece le vsililo k njegovim nogam, pa se le zviška ozira nanj. Spodnji rob griča obkroža obzidje, za njim pa se vrstijo tlakovana dvorišča in pota. Skozi barvana steklena vrata se kaže očem kapelica z igrivim oltarčkom in blestečimi svetniki. Ob dvoriščih stoje trdne stene poslopij in po podoknicah sodim, da so te stavbe nekoč služile kot trdnjave. Nekatera okna so zadelana z debelimi križi, druga pa so svobodnejša: umetno kovana mreža z listi in grozdem prepleta okensko odprtino in nad vhodom in nad okni so znaki razgibanega baroka. Dostojanstveni plemiški in vzvišeni cerkveni barok! Vsaka izmed stavb bi mogla biti trdnjavski stolp in obzidje. In sedaj so tu mestni uradi in škofijski dvorec, zasebna stanovanja in semenišče — življenje polje za debelimi zidovi.

Ulica se tesni, pa se spet razmahne. Počasi se dviga. Nič čudnega, da si je Pribina prav tu zgradil gradišče in pri svojem kraljevskem gradu postavil prvo krščansko cerkev na Slovaškem. Slovaški narod se je s tem prestopom v krščanstvo postavil v vrsto evropskih kulturnih narodov, tretji za Slovenci in Hrvati, pol stoletja pred Čehi in čez sto petdeset let pred Poljaki ali Rusi. Grič nad Nitro je postal središče krščanskega misijonstva med Slovaki, vse dokler nista prišla brata Ciril in Metodij. Tedaj se je Slovaška obrnila od nemškega zahoda proti bizantinskemu vzhodu.

Sredi pobočja stoji na malem Pribinovem trgu skupina svetniških kipov z Marijo in angelci, a nad trgom preko mostu čez jarek vodi pot skozi velika trdnjavska vrata tik pod nitranskim gradom oziroma cerkvijo. Vrh griča obkroža kljub hudi strmini debelo in visoko

obzidje. Vhod na vrh je prav kraljevski; saj je vhod na stara tla prve krščanske slovaške kulture. Skozi ta vhodna trdnjavska vrata vodi pot na notranje dvorišče in od tod po stopnišču do cerkve, ki stoji prav na vrhu griča.

Da, to je trdnjava! Zobato obzidje se vije po pobočju. Oziram se s strelnic v jarek, preko katerega sem pravkar prispel s Pribinovega trga. Proti mestu vidim dvoje vencev utrd in zidovja, na severni strani pa obzidij ni bilo treba, ker se tam skalnata stena grajskega griča spušča navpično v dolino. Tako je vojaški gospodar naravno trdnjavo izrabil in jo napravil še bolj nezavzetno s tem, da je odprto stran, po kateri je bil edino mogoč dohod, utrdil z venci trdnjavskih zidov, na severni strani pa ga je narava sama varovala vsakih presenečenj. Tako je kakor jastreb mogel ždeti tu ob robu donavske nižine in se razgledovati po nedosežnih ravninah, zaklet v svoj skalnati grad.

Kakšne legende so se spletle okoli tebe, visoka Nitra! Pesem poje:

Nitra, mila Nitra,  
Nitra, Nitra bela!  
Kje so tisti časi,  
ko si ti cvetela?

Zgodovinska resnica brez pobožnih legend bi bila za narodno čustvo manj prijetna. Rodoljubno čustvo si je vsaj deloma po svoje ustvarilo podobo Pribinovega časa in pomen njegove Nitre. Mesto ni bilo zatočišče slovanske misli. Pribina je dal posvetiti cerkvico precej na pritisk ali željo nemških trgovcev, ki so bili že tamkaj. Ko sta Ciril in Metodij prišla na Slovaško ali v Veliko Moravo, nista prišla v Nitro, da bi od tu začejala svoje delo, kajti prihajala sta iz Bizanca, z vzhoda, nitransko cerkev pa je Pribini posvetil nemški škof iz Salzburga, kar je pomenilo zahodni, naravnost nemški vpliv. Ali ni iz Nitre odšel Svetopolk z vojsko, da izda strica Rastislava? Ali ni dal postaviti za škofa v Nitri Vihinga, Nemca, ki je nasprotoval solunskima bratoma? Nitra torej ne more biti simbol slovanske cerkvene misli ali državne samostojnosti, temveč prej opomin in svarilo, kako se more tuja miselnost vgnezditi v slovansko dušo. Staroslovenske legende in spisi nikjer ne omenjajo ne Pribine ne Nitre, kajti temu slovstvu sta dala temelj sv. Ciril in Metodij.

Zmeden od vseh teh misli se vzpnem po stopnicah, ki vodijo k cerkvi. Stopim na desno ob obzidju pred cerkvijo, nato nekaj stopnic nizdol — glej, staroslovanski grobovi! Za stekleno steno pod betonsko streho leže tik pod steno katedrale okostja starih prebivalcev utrjenega griča iz 11. in 12. stoletja, najstarejše priče življenja na njem. Kostni in lobanje se belijo v polmračni svetlobi in govoré o starem času, o stari smrti,



ki ni mogla biti drugačna od današnje. Grobišče so odkrili pred leti, ko so pripravljali proslavo 1100letnice Pribinove cerkve in prekopal ves grič, da najdejo sledove prvotne zgradbe.

Za staroslovanskim grobiščem štrli iz cerkve podkvašta apsida najstarejše ohranjene nitranske cerkve. To je pozno romanska stavba, ki je mogla nastati na mestu prve, Pribinove, ki se ni ohranila. V zidu je videti odkrite opeke — ravnina ni dala kamenja, temveč le glino.

Stopim v katedralo in zavijem na desno, da si to staro romansko kapelo ogledam tudi od znotraj. Zaklenjena železna vrata odpro ob določenih časih le gostom in romarjem. Tu torej, na tem mestu je zasijala nova resnica zadonavskim Slovanom. Obstanem na stopnicah, ki vodijo v kapelo. Skozi okrogla okna lije svetloba in medlo barva stene in stenske opornike. Svetla je in lepa sedaj. Samo en oltar ima. Nekaj drobnih reber poznejše gotske stavbe je vzdanih v stene in okna. V steni so še vdolbine kakor sedeži. Na istem mestu je verjetno stala lesena Pribinova molilnica.

Čas je kmalu namesto male kapele terjal prostranejšo in slovesnejšo cerkev, posebno ko je v 12. stoletju bila tu obnovljena škofija. Tako sta zrasli poleg stare kapele kar dve cerkvi: prva v 14. stoletju, druga v 17. stoletju, a 18. stoletje je obema dalo baročno lice. Prva cerkev je položena pravokotno na vhod, ki zija skozi visoki zvonik, in je temačna ladja, ki kljub drobnim lepotam prav zaradi mračnosti ne vzbuja pravega vtisa. Toda ko stopim po stopnicah malo više, se znajdem v zgornji ladji, katedralni stavbi, vzporedni s spodnjo.

To je pravo bogastvo barv in kamenja. Povsod diha neka vzvišenost in odličnost. Rimske cerkve prevzamejo po starosti in mogočnosti, Sv. Štefan na Dunaju me je osvojil s temo med gotskimi stebri, praški Sv. Vid na Hradčanih me je osupnil z obširnostjo prostorja in višinami ladij, krakovske cerkve so me prevzele s sijajem stare posvetne slave — a tu? Rdeči marmor in rumeno zlato slepita oči in jih opajata. Čutim samo, da je cerkev razkošna in lepa! Vse stene in oltarji se blešče. Rdeči marmor je prekril stene in lije do pod kupole svoj sijaj. V rdečem kamnu sijajo oltarji, stopnice in kropilni kamni. Nitranska cerkev je mogočen slovanski hram, spomenik slovanskemu bogoslužju, svetima oznanjevalcema blagovesti iz Soluna, božjima sloma, kakor bi rekel Slovenec izpred tisoč let. Zlati spomini in goreča narodna in verska misel se spajajo v pobožnost tihega hrama. Da, gotovo je tudi tu sejal seme božje besede Konstantin in njegov brat Metodij, pa čeprav je morda padlo na skalo.

Cerkev res stoji na skali. Prav pod gradom pod stenami sedanje katedrale pa se pod skalnato gmoto

griča blesti pas rečice, ki obliva mestece za mojim hrbtom. Pred menoj, ki zrem proti severu in zahodu, leži ravnina v poletnih barvah. Onstran rečice se polagoma vzpenja gora Zobor. Kako je bilo tiste čase, ko so lovili zobre po Zoboru kralj Svetopolk, njegovi sinovi in njih dvorjani! Kako je bilo, ko je Svetopolk pobil svojega konja in se neznan javil v zoborskem samostanu, da je v pokori končal svoje divje življenje? V zoborskem samostanu je živel tudi sv. Svorad, ki je poleg Benedikta patron nitranske cerkve, svetnika, ki sta se pridružila prvemu nitranskemu patronu sv. Emeranu, ki ga je določil Pribina. Sedaj je pragozd razredčen in razvaline nekdanjega samostana govore o stari spokornosti in starem poganstvu.

Nitrianska skala je ostala. Kakor je narava ustvarila središča ob križiščih cest in rek, kakor so griči dajali jedro trdnjavskim mestom najstarejšega časa, n. pr. Krakovu, Pragi, Beogradu in po svoje v manjšem obsegu Ljubljani, tako je tu ustvarila Nitro, knežji dvorec s cerkvico na griču, šestdeset metrov visoka pečina nad ravnino, postavljena ob rob ravnine, tik pod zadnje izrastke gorá.

Ne morem se ločiti od razgleda. Pred menoj strmi mogočni temnozeleni Zobor, pod menoj polja, prepasana s srebrno rečico, ki se blesti v soncu, a na zahod se odpira ravnina. Sonce slepi pogled in napolnjuje ozračje z bleskom, da belina cerkvenih in trdnjaviških stolpov gori in se zelenina polja in gozdičev pod gradom še poglablja. Večer je. Od zahoda vleče svež veter.

Ko se vračam skozi mestece, se mi zdi vse okoli mene mračnejše. Vse je manj zanimivo, kot je bilo prej. Sijaj kraljevskega gradišča in blesk cerkvenega hrama ter obširnost razgleda so me prevzeli, da mi je vse drugo postalo manj živo.

Tako pač govorita človeku Nitra in njen starodavni grad s cerkvijo in staroslovanskim grobiščem pa črno zeleni Zobor.



Donava pod Devinom.

## Večer nad ravnino

V poznem mraku stopam po močno razbeljeni apneni kopi nitranske Kalvarije, mimo stare romarske cerkve Matere božje in mimo misijonskega doma, ki stoji nad številnimi novimi poslopji državne bolnišnice. Rad bi še s te višine gledal na mesto, na grad, na cerkev. V vijoličnem mraku še ločim obrise. Najviše se vzpenja grajski grič s katedralo, vrsto škofijskih poslopij in baročnim zvonikom. Mestece samo pa je le črna gruča hiš in medlih luči med menoj na Kalvariji in nitranskim gričem. Vsi obrisi so utonili v noč. Okoli mesta poblesteva pas vode.

Obrnem se od mesta v nasprotno smer, proti jugu. Vse polno drobnih lučk miglja po veliki ravnini. Kot črna ploskev s temnejšimi progami gozdičev in svetlejšimi pasovi polj leži pod kalvarijskim gričem ravnina. Noč je že zrasla iz tal kakor črna megla. Samo luči migetajo. In koliko jih je! Drobne, raztresene, samotne, le tu in tam združene v majhne trope mi govorijo v pozdrav. Ravnina sama pa leži nema in črna in se razteza v nedogled tja do Donave in čez njo do Save in Mure, do Železnih vrat, do Prekmurcev in Dunajčanov, do Hrvatov, Srbov, Bolgarov, Romunov.

Glej, tamle piha vlak od madžarske strani in moti s premikajočimi se lučmi in sivo belo grivo spokojno noč.

Bog ve koliko je tam po ravnini luči, ki niso madžarske, pa se svetijo v svetoštetfanski kroni.

Ali je res samo nesloga kriva, da je propadla Velika Morava? Mislim in presojam, a ne obsojam. Naš Aškerc je v »Svetopolkovi oporoki« pel o kraljevi prerokbi, kako

»vnukom bo še poznim tujčev jarem«

pokora za njih neslogo. Carigrajski cesar Konstantin Porfirogenet, ki je dobrih petdeset let po Svetopolku pisal knjigo O upravljanju cesarstva za svojega naslednika, je Svetopolku položil na jezik staro grško, že Ézopovo priliko, da na smrtni postelji podaja sinovom tri šibke palice, ki jih posamič lahko vsakdo razlomi, zvezane v snop pa jih ne more prelomiti nihče. Da, Velika Morava je bila nesložna. Pa če bi bil Svetopolk svojim sinovom res govoril tiste lepe besede o slogi, zakaj jim sam ni dal zgleda? Nitranski Svetopolk, moravski Rastislav in panonsko slovenski Kocelj, kaj niso bili tri palice, ki so v zvezi in politični slogi predstavljali odločen branik proti zapadu? Velika Morava je bila ustanovljena v obrambo pred zahodnim sosedom, ki je prodiral v Podonavje. Država se je mogla uspešno upirati neprestanim napadom le, dokler je bila složna in je bil vladar tudi srčen vojščak. Potem pa je morala propasti.

In je propadla. Složna ni bila: to je prvo. Pogrešala je močnega vladarja: to je drugo. V Podonavje so

prišli aziatski Madžari: to je tretje. In morda je bilo to zadnje najbolj odločilno za njen propad. Dedni sovražnik na zapadu, divje horde Aziatov na jugu in jugovzhodu ter notranja nesložnost so prinesle smrt mnogo obetajoči državni celoti. Če bi politična tvorba Velike Morave ostala, pravijo tudi nekateri češki zgodovinarji, bi verjetno ozemlje bivše Češko-Slovaške govorilo enoten jezik, to je slovaški. Tu bi zrasla velika slovanska kultura, ki bi posredovala med vzhodno, bizantinsko, in zapadno, rimsko kulturo. Tako pa so najprej odpadle dežele tujih rodov, Češka, Poljska in Panonija, ostale dežele, to je slovaške, pa so zalile tolpe nomadskih osvajalcev. Nekaj slovaških rodov se je morda iz Zdonavja preselilo pred njimi na sever v nedostopnejše kraje, nekateri pa so se morda umaknili proti slovenski strani. Tako je zdonavska kotlina izgubila svoje slovanske prebivalce, kolikor pa jih je še ostalo tam, so se v stoletjih zlili z osvajalci. Tako se je razbila tvorba Mojmirova, Rastislavova in Svetopolkova.

Tik pod gričem se vije vlak, ki sem ga videl prihajati iz ravnine. Sedaj je že na slovaških tleh. Ali ni navsezadnje čudno, da se je slovaški živelj še toliko ohranil pod tujo vlado? A spet so del narodne celote pridelili budimskim velikašem...

Nitrianska dežela je pod Madžari nekaj časa predstavljala posebno celoto. Bila je fevd za kraljeve brate, včasih za prestolonaslednika, kar je pozneje deloma postala Hrvatska. Na zahodu so si v porečju Vltave pod Přemyslenci češka plemena ustvarila novo državo, Češko, ki je pritegnila v svoje območje tudi moravske Slovake, kar je ostalo še do današnjega dne. Slovaki na Moravskem so izgubili del svojega političnega, deloma tudi jezikovnega in narodnega ozemlja, vzhodno od reke Morave pa se je izoblikovala sedanja Slovaška.

Slovaki so po stoletnem samostojnem državnem in kulturnem življenju začeli v novi madžarski državi učiti svoje gospodarje poljedelstva in obrti in jih sploh seznanjali z osnovami civilizacije in krščanske kulture. Ostali so pod njih oblastjo do leta 1918. A nesrečno ozemlje, kjer so prebivali, je vedno čutilo gorjé vseh časov in vojská. Prav na Slovaškem so se bile bitke Čehov, Poljakov, Rusov, Nemcev, Madžarov. Dežela je skozi stoletja tonila v krvi in trpljenju pod tujimi samopašnimi osvajalci in roparji. Ljudstvo se je skrilo v gozdove, se zakopalo v svojo zemljo in se ni odmaknilo od nje. Od Velike Morave do dvajsetega stoletja se ni nikoli več povzpelo do samostojnega političnega življenja. Plemstvo je vladalo nad tlačansko žloto, tlačanstvo pa je ostajalo samo zase, veselo ob svojem delu in v svoji pesmi, ter sanjalo skrit sen o svobodi in samostojnosti na kmečki grudi.

Tedaj je vlak, ki sem ga ves čas spremljal z očmi po ravnini, privozil na nitransko postajo.



# SPRAVA NA KLANCU

MARA HUSOVA

**P**erušlov Jožek je bil nenavadno majhne rasti. Takole za štirinajstletnega pastirja ga je bilo. Sčasoma je postal pač bolj čokat, a je bil videti zato še manjši. Ker je bil uren in gibek, so mu zajedljivi ljudje vzdeli celo vrsto priimkov. Navadno so ga klicali samo za Jožka, kadar so bili pa prešerne volje, tudi za Perušlovega Bobka, Zamaška ali Podlasico. Včasih pa so ga uvrstili kar v srednji spol in so dejali: »Perušlovo Bobčè sem srečal,« ali pa »Tisto Perušlovo strupeno revšè!« Jožek ni bil nobeno revše. Bistre glave je bil in hudo pekočega jezika. Njegova pamet je daleč prekašala marsikatero debelo kraško bučo. Na videz je bil nedoločene starosti. Človek bi mu lahko prisodil štirideset, lahko pa tudi petdeset let.

Stanoval je na klanecu sredi vasi, v majhni hišici, ki mu je ostala po materini smrti. Bil je sam, brez sorodnikov, a če bi jih tudi imel, bi ne maral zanje.

V njegovi hiši je bilo prostora komaj za mizararsko delavnico in majhno izbo z enim samim oknom. V svoji delavnici je ves dan pridno strugal in tolkel. Sam vajenec, pomočnik in mojster. Jožek je bil vse preveč natančen in strog, da bi trpel okoli sebe neuke in nerodne vajence.

Gospodinjal si je sam in njegova izba je bila vedno vzorno čista. Edino okno so krasili košati nageljni, na majhnem, nikdar zaprtem dvorišču pa so se za gostimi mrežami igrali zajci raznih pasem, ki je nežno skrbel zanje. Tako lepih zajcev ni imel nihče daleč naokoli. Zato pa je bil njegov borjač priljubljeno igrišče vseh otrok, katere je Perušlov Jožek vedno rad imel ter se včasih še sam poigral z njimi.

Jožek ni bil samo mizar. Znal je prijeti za vsako delo. To se je pokazalo zlasti med svetovno vojsko, ko so bili vsi zdravi moški zdoma.

»Kaj ko bi poprosila Jožka, da nam pomaga pri košnji?« se je nekoč v hudi stiski spomnila Lahova gospodinja, ki je ostala s starim očetom in kupom nedoraslih otrok sama na precejšnji kmetiji.

»Beži, beži, Nana! Bog ve, če Jožek kaj zna in more, pa tudi ne verjamem, da bi hotel,« je zmajal z glavo sivolasi gospodar.

»Poskusila bom. Sosed je in če drugega ne bo znal, bo vsaj za žanjicami pogledal,« je dejala in šla.

»Bog daj dobro, Jožek!« je stopila Nana čez prag in postavila steklenko terana na bližnjo polico.

»In dosti, mati,« se je Jožek prijetno iznenaden ozrl iznad svojega dela.

»Si priden, kakor vidim.«

»Eh, te Fokove ženske so vse domače orodje polomile, pa moram popravljati. Saj veste, mati, da ženske niso za vsako delo.«

»Imaš prav, a sila kola lomi.«

»Vendar mi kar ne gre v glavo, kako je mogla Tona tonačasta ročico pri drevesu odlomiti. Vražja moč je bila,« se je posmešnil samotar in obračal pohabljeni plug.

»No, orati je poskusila reva. In prav zavoljo tega, ker ženske ne moremo vsemu kaj, sem te prišla prosit, da prideš jutri k nam. Dva kosca sem nekje ujela in tri žanjice.<sup>1</sup> Planinsko senožet bo treba pokositi.«

»Ne utegnem!« se je mrzlo otresel Jožek.

»Čakaj no, saj ni da bi se za kosci podil, če ne znaš.«

»Kdo pa pravi, da ne znam?« je zrasel Jožek.

Sosedi so se od veselja zabliskale oči. »Tak ne zameri, če nisem prav rekla. Saj te res še nisem videla, da bi kosil. Pač, nekdanj, ko se še nisi tako oprijel žage in obliča. Zdaj pa se ne bova prerekala o tem. Oče pravijo in jaz tudi tako mislim, da, ker si tako rekoč domač, se pravi najbližji sosed, se se...« je mencala gospodinja.

»Sem že rekel, da mi ni treba hoditi na dnino.«

»Bog vari, Jože! Pridi kakor domačin domačinu pomagat. Kaj ne vidiš, da sem za vse sama? Vse drugače je z delavci, če je kdo izmed domačih zraven.«

»A tako, to je pa druga pesem,« se je od ponosa zasvetil Jožkov zdravo rdeči obraz. »Če je tako, pa pridem. Le hiša mi bo ostala prazna.«

»Nič ne skrbi, ti jo bo že moje dekle kdaj pa kdaj povárovala. Nisi prav ravnal, ko se nisi oženil, Jože,« je tjavendan zinila sosedka. Jožek je nestrpno zamahnil z roko, kakor da odganja obada.

»Pa nisi zameril, Jožek?«

»Nič, nič, kar povejte očetu, da pridem,« se je spet sklonil Jožek nad pohabljeni plug. Drugi dan ob svitu je bil Jožek že pri sosedovih.

»In glej, Jožek, da ženske ne bodo posedale izza grmlja in da ne bodo puščale trave za seboj,« mu je naročal stari gospodar.

»Ne skrbite! Vse bo prav,« je obljubljal Jožek ter se odpravljal za delavci.

Ko je izza Nanosa zažarelo sonce, jih je že zateklo na planini.

Ob devetih jim je gospodinja prinesla obilen zajtrk; od veselja so ji žarele oči, ko je opazila, kako pridno in previdno reže Jožkova kosa. »Viš, viš, kakor da brije, kdo bi si bil mislil,« se je doma čudil stari gospodar.

Ko je prihrumelo v vas vojaštvo, ki je govorilo vse mogoče jezike, je bil Jožek tisti, ki se je znal z marsikom pomeniti in tako preprečiti prenekatero škodo in sitnost. Ko pa se je pri sosedu v imenu odsotnega gospodarja postavil po robu celó višjim častnikom, so domači kar zazijali od začudenja.

<sup>1</sup> Na krasu tudi travo žanjejo.

Tako se je izkazalo, da samotni Jožek, Bobek, Zamašek, onó in onegá imenovan, zna in zmore marsikaj, o čemer se sosedom še sanjalo ni.

»Da si bister, Jože, smo vedeli, da pa toliko znaš, bi nikoli ne verjeli. Še tisti, ki so bili po tri leta in več pri vojaki, se vračajo domov kakor tesla. Kje in kdaj si se vendar vsega tega naučil?« so ga občudovali vaščani.

»Kar sam, iz knjig,« je mimogrede povedal Jožek brez napuha ali samohvale.

Zvečer so matere in stari očetje pripovedovali otrokom čudovite zmožnosti Jožka samouka ter ga stavljali vsem za zgled. »On ni noben Jožek, da boste vedeli, otroci. Stric Jože ga morate klicati!« je kmalu po prvem obisku in Jožkovi pomoči pri sosedu velel svojim vnukom stari gospodar ter se tega tudi sam držal.

Gospodinje so se kar lovile okoli Jožkove hiše.

»Jožek, pridi! Saj sam vidiš, kako je.«

»Jožek, oče te kličejo, da se nekaj pomenijo s teboj.«

»Jožek, ne odreci!«

Besede Jožek niso nič več izgovarjali s tistim njemu tako znanim prezirom in omalovaževanjem. Bilo je kakor mehak klic in božajoča prošnja. On je to čutil in užival v veljavi, ki ga je postavila v vrsto enakovrednih in pametnih mož.



Seno obrača. (Fot. Fr. Krašovec.)

Ena sama hiša v vasi je bila — ta morebiti še najpotrebnejša — kateri Jožek ni pomagal. O, saj je prišla prosit Vrabčeva Katra, naj za božjo voljo pride tudi njim pomagat. Tudi ona da ima otroke in da je sama pri hiši. Pa je zmeraj naletela na gluha ušesa. Jožek za njihovo hišo nikdar ni imel časa.

»Že tolikokrat sem te prišla prosit. Povej, zakaj nečeš k nam? Mar misliš, da ti ne bom plačala? Ali pa se ti zdijo naša vrata prenizka za tvojo veličino?« se je končno ujezila Katra ter se široko postavila predenj.

»Ne vprašam te, če imaš ali ne. K vam ne grem pa amen!« je zagorela jeza v Jožkovih očeh.

»Ali bi smela vedeti, zakaj ne? Ti strupeni Bobek!« mu je razjarjena gospodinja zagnala staro psovko v zaripli obraz.

»Eh, vidiš Katra, prav zastran Bobka me ni in me ne bo videla tvoja hiša. Se še kaj spominjaš? Skoraj pred štiriindvajsetimi leti je bilo. Takrat si bila ti osemnajstletna Bošnjakova Katrica, jaz petindvajsetletni Perušlov Jožek. Vrabčev Fronc je bil tudi mojih let.«

»Pa?« je zinila Katra.

Jožek se ni dal motiti.

»Takrat si bila vitka in visoka Boštjanova Katrica.«

Tedaj se ji je posvetilo. »Jožek, pusti, tisto so bile otročarije,« se je za silo obvladala.

»Nobene otročarije, Katra. Prijatelja sva bila, in tudi verjel sem ti.«

»Čudno, pravijo, da si tako zelo pameten, pa si verjel, da bi tebe, Zamašek bobkasti, vzela. Mar se mi niso ljudje smejali ter me dražili zastran tebe?« se je podedil strup iz Katrinih ust, da ga je zapeklo prav v srcé.

»Da, da, prav tako neumen sem bil, pa nič ne dé. In ko te je Fronc zasnubil, sem ga iz dna srca zasovražil.«

»Verjamem, saj je po vsem Krasu znana tvoja zloba.«

»Pa tudi Fronceva zarobljenost.«

»Ne utegnem poslušati starih neumnosti. Zbogom!«

»Počakaj, vse moraš slišati!«

»Pa ne bom.«

»Boš!« je zaloputnil Jožek vrata za njenim hrbtom. »Spomni se! Malo prej ko sta se vzela, so danski fantje imeli ples. Po žetvi je bilo. Baljar<sup>1</sup> je stal pod Rodičevimi orehi. Tvoj Fronc se je takrat norčeval z menoj in ti si ga spodbujala. Prav pod tistim debelim orehom, ki so ga pred vojsko podrli, je bilo. »Kaj laziš za dekleti, Bobek bobkasti?« se je zarežal in mi položil svojo veliko šapo na glavo. Ti pa si rekla: »Za pastirja si šele dorastel, ne pa za nas dekleta« in se porogljivo smejala, kakor da ni bilo nič med nama.«

<sup>1</sup> Baljar je iz desk zbito plesišče, ki se prenaša in postavlja na prostem.



»Saj tudi ni bilo!«

»Prav, prav. Jaz sem vama zabrusil nazaj: „Hlod je svoje teslo našel!“ Takrat me je Fronc z eno roko dvignil, zavrtel v zraku ter me zagnal daleč stran med žene in otroke, ki so okoli baljarja zijala prodajali. Vse se je krohotalo. Otroci so vreščali od smeha in babe so kar počepale, tako jih je lomil smeh. Se še kaj spominjaš, Katra?« je tiho vprašal Jožek in brezkrvne ustnice so mu drhtele.

»Prava reč. Stare neumnosti; kdo bi še mislil nanje.«

»Zame niso bile neumnosti!«

»Kaj pa ti, ki si zmeraj zbadal in smešil mojega moža, kjer in kakor si ga mogel. Pa tisto, kar si mi nekaj let kasneje pred vsemi možmi zabrusil v obraz? Se še spominjaš? Toda zapomni si, Fronc je že štiri in dvajset let moj mož in oče mojih otrok. Jaz pa sem poštena žena in mati!«

»Hvala Bogu, da si. Ti tudi nič ne rečem, čeprav si si morebiti kaj domišljala,« je vrelo iz njega strupeno, desetletja tlačeno gorje.

»Nesramnež!« je grozeče dvignila roko razjarjena žena.

»Ven se poberi, teslo! In ne vzdiguj prahu po hiši. Hvala Bogu, da me nisi hotela.«

»Modras pisani, vsak človek z leti pozabi in k pameti pride. Le ti ne, Zamašek strupeni!«

»Haha, ali ti jih je nadrobil!« se je smejal za njenim hrbtom sosed, ki se je bil neopaženo približal in ugibal, je li šala ali resnica, kar je pravkar slišal.

»Bo pa menda le tako, da stara ljubezen, če ne gori, pa tli,« je modro preudaril in molčal.

»Bog daj dobro, Jože! Tej si pa zasolil. Še pogledala me ni, ko je vihrala mimo, tako jo je ihta prevzela.«

»Naj kar leti, kdor pride prosit, naj ne žali!«

»Prav imaš, Vrabčevka ima preklicano dolg jezik.«

»Kot vsaka ženska!« je bilo zdaj Jožku odveč, da se je Urh vtaknil vmes, kjer mu ni bilo treba.

»Kaj pa vas je prineslo k meni, oče Urh?« je Jožek hitro speljal pogovor na drug kolovoz.

»Same reve in skrbi, Jože. Pri nas so hlevi in skedenj polni vojaških konj. Pa bi rad, da bi mi jih vsaj iz skednja umaknili.«

»To bova že uredila. Jutri zjutraj bova šla skupaj na poveljstvo. Okoli osmih bodite pripravljeni! Danes je že prekasno in res ne utegnem, oče Urh!«

»Prav, prav. En dan bomo že še potrpeli,« se je sosed dvignil in odšel.

Jožek je ostal sam. Skrbno je zapahnil vrata in zastrl edino okno, da bi vsak, ki bi s klanca pogledal na hišo, mislil, da ga ni doma. Ko je to opravil, se je sesedel na trinožni stolček ter si podprl srebrnosivo glavo. Njegove misli so preletele pet in dvajset let, kot da jih ni bilo, in spet obstale pri tistem danskem plesu. Ponižanje ga je žgalo, kot da se je bilo včeraj



Naborniki se vračajo. (Fot. Fr. Krašovec.)

zgodilo. Saj ga je vedno bolelo. Bilo je kakor globoka gnojna rana, ki se včasih zaceli, da se o prvi priložnosti spet odpre in na novo zaboli. »Bobek, Zamašek! Za pastirja, ne pa za dekleta!« so ga bičale psovke in gnale v samoto, kjer je preklinjal ljudi in svojo usodo. In krohot, tisti rabeljski krohot plesalcev pa vrišč otrok in žensk! Takrat se je njegovo srce do roba napolnilo z grenkobo — —. Kako je že pravkar rekla? Da tisto ni nič, da so otročarije... Kaj pa moja ponižana mladost? Ali tudi ta ni nič? In moje uničeno življenje?« Ramena so mu zadržela in krčevit vzdih mu je skrivil brezbarvne ustnice.

»Katra, Katrica! Kača izdajalska!«

Saj so mu kasneje ponujali hčer bogatega kmeta, ki se je z nekom spozabila, pa je potem ni hotel. Ali Jožek je dejal, da ima samo eno pošteno ime in da z njim ne bo pokrival tuje sramote. Ali so ljudje kdaj pomislili, kako so ga žalili s tako ponudbo? Nikdar! Še čudili so se, kako to, da bajtar in tak, kakor ga je Bog dal, odbija tako redko, dobro priložnost. Dekle je bilo še lepo povrhu. »Jožek je prifrknjen, ko je neče,« so se menili po vasi. Jože je vedel, da je bilo med njimi mnogo takih, ki bi jo radi vzeli in pogoltnili sramoto zaradi njenega denarja. Njegov ponos so imeli za neumnost in čudaštvo.

»Kaj sem ji pa prav za prav hotel?« se je vrnila Jožkova misel k Vrabčevi Katri. »Zakaj sem jo odbil, ko me je reva tako lepo prosila? Eh, dà, krivico, ki mi jo je prizadejala, naj bi popravila, kot so jo drugi — in vse bi ji odpustil... A ona se še zmeni ne za to. Čisto vseeno ji je... Seveda — preveč dela in skrbi ima — saj res ne utegne misliti na take reči,« jo je

nazadnje začel opravičevati. Postalo mu je žal, da ji je očital in se tako grdo sporekel z njo. Hitro je vstal ter hrupno odprl vrata. Vrgel se je na delo s tako ihto, da mu je pot curljal z obraza.

»Hitiš, Jožek!« je pokukala soseda k njemu.

»Moram, mudi se.«



Vrabčeva Katra je stekla domov, kot da ji gori za petami. »Kako me je osramotil ta strupeni Bobek! Ničè strupeno! In tako lepo sem ga prišla prositi: Jožek, prosim te, tako in tako je. — Lepo sem ga prosila, on pa mi je vrgel v obraz tisti ples, ki sem ga že stokrat pozabila. Ta Bobek bobkasti pa ni pozabil otročje objestnosti. — Ali je bila tista reč res samo nedolžna objestnost, Katra? — Hm, mlada in neumna sem bila takrat. A saj me je Bog kasneje dovolj kaznoval s Froncevo nerodnostjo! Jožek pa je neprestano čepel v svoji bajti in zbiral strup ko modras v griži. In kadar se je Fronc kje pokazal, ga je oni do krvi opikal. Mož je seveda nosil vse gorjé domov in jaz sem bila tista, ki je morala za oba plačevati. — Pa si le kriva, Katra. Bila sta si več kot samo prijatelja. — Ne, ne, ne! Saj ni bilo nič med nama! — Seveda nič, a beseda tudi nekaj velja! — Nič, v tako zeleni mladosti! — A Jožku bi morala včasih le privoščiti dobro besedo. Njemu je bila uničena mladost in sreča. — Eh, še kaj. Jožek je bil in je še sedaj trmast. Oženil naj bi se bil in pozabil.« Tako so vihrale misli v Katrini glavi, ko je hitela domov.

»Mama, mama!« sta ji pritekla naproti najmlajša otroka. »Naša muca ima mlade, tri mlade!« je jecljal ves srečen štirileten Miklavžek. Katri so se ob pogledu na otroka misli kar razblinile; bila je samo še ljubeča in skrbna mati. »Mama, hitro!« sta jo vlekla otroka čez dvorišče proti hlevu, kjer je sedemletni Jožek vihtel slepo, še mokro mačico, in je devetletna Ančka stiskala v predpasniku nekaj cvilečega.

»Denite jih takoj nazaj. Prehladili se bodo ubožčki!« Katra je pobrala mačice ter jih nesla mački, ki je glasno mijavkajoč ostala v hlevu. »Pridna muca, naša muca,« jo je pogladila gospodinja in odvedla otroke v kuhinjo. Osem krepkih zdravih otrok je doraščalo pri Vrabčevih. Starejši sin je bil že pri vojakih, hčere pa so zorele v krepka in lepa dekleta.

Katra je bila ponosna nanje. »Kakor kokoš,« ji je nekoč dejala nevoščljiva soseda, kateri so otroci zgodaj pomrli in je z velikim trudom obdržala samo dva. »Pa še tista dva sta piškava,« ji je vrnila Katra prijaznost za ljubeznivost.

Poslej se je njena misel redkokdaj ustavila pri Jožku. A če se je, ni več mislila nanj z jezo in grenkobo. Začela ga je razumevati.

Tudi Jožku je bilo laže pri srcu od tistega dne, ko sta se s Katro tako udarila. »O, da bi sedaj prišla, prav

gotovo ji ne bi odrekel pomoči,« si je mislil. Tako so tekli dnevi in meseci.

Vrabčeve mačice so rastle in otroci so jih nosili na Jožkovo dvorišče, kjer so občudovali njegove zajčke ter se igrali po cele popoldneve. Če je bil Jožek doma, se je včasih še sam pozabaval z njimi. Ako ga pa ni bilo, ni njegova odsotnost prav nič motila mlade družbe na njegovem dvorišču. Nabirali so travo po klancu in jo nosili zajčkom, jo potiskali skozi mreže ter se nebeško veselili, ko so se že navajene živalce postavile ob mrežo, čakajoč sočnega prigrizka.

Le ene želje jim Jožek ni maral izpolniti: da bi jim podaril katerega svojih ljubljencev.

»Otroci mučijo živali in zato ne dam,« je bil vedno njegov odgovor in vse prošnje niso nič zalegle. Otroci so od svojih odraslih tovarišev to že vedeli in niso več prosili. Samo Katrin Miklavžek si ni dal dopovedati tega; vsakokrat, ko so se otroci vračali z Jožkovega dvorišča, se je neutolažljivo drl za nekim belo-črnim zajčkom.

»Zajček, zajček, mama, zajčka čem,« je venomer naganjal mater.

»Miklavžka ne jemljite več tjakaj! Saj se mi bo še prejokal,« je ljubkovala svojega najmlajšega. »Ah, ta Jožek sploh nima srca,« je bila v dno svojega materinskega srca užaljena Katra. A ker je dobro vedela, da Jožek drži, kar reče, si ni upala še sama prositi.

»Najbolje bo, če ne hodite več tja,« je spet in spet zabičevala otrokom, seveda zaman. Silili so prav tja in vsak dan je morala poslušati njihov krik in vik. Nekega dne je Jožka pognal od dela silen vrišč in mijavkanje pred hišo.

»So pa že spet Kátrini tu. Kaj pa mučita ubogo mucko, paglavca nemarna!« je zakričal nad dečkoma, ki sta mlado mačko vlekla vsak na svojo stran, da je žalostno mijavkala.

»Samo zajčke sem ji hotel pokazati, pa Miklavžek ne pusti,« se je pritožil večji.

»Pustita jo! Tako. Muc, muc,« je povabil Jožek prestrašeno mačko v hišo ter ji takoj prinesel mleka. »Kako lepo mucko imata,« se je nasmehnil dečkoma.

»Nič lepa. Zajček lep, stric Jože!« je hlipal Miklavžek.

»O, kakopak, da bi ga mučil, kakor to nesrečno mače. Ne bo nič, kar domov ga pelji.«

»Greval!« je vlekkel starejši mlajšega domov.

»Zajček, zajček,« je spet zatulil mali.

»Pa mucko vzemita!«

»Nečem, nečem!«

»Bo že sama prišla,« je mislil starejši. In ko je mačka res hotela za njim, je bilo Jožku kar žal za njo. »Tako lepo pisano mače.«

Jožek še vedel ni, kdaj se mu je mačka tako priljubila, da mu je bilo kar težko, če so jo otroci prišli iskat. Skrivaj jo je večkrat vabil v hišo, ji dajal



mleka ter jo zapiral, da bi se pri njem udomačila. Kar toplo mu je bilo pri duši, ko se mu je dobrikala s svojo srčkano glavico.

»Kaj hočeta za mačko?«

»Mama ne dá,« je rekel starejši.

»Dá, dá,« je hitel Miklavžek. »Ti, stric, pa daš zajčka.«

»Ne bo nič, kar pojdi!« In spet je otrok zagnal vrišč, da je šlo skozi ušesa.

Po klanecu je prihitela Katra ter pograbila svojega ljubljenca.

»Kaj ti je storil otrok, da ga tako mučiš?« je planilo iz nje užaljeno materinsko čustvo.

»Saj mu nisem nič storil,« je začudeno pogledal Jožek. V tistem pogledu je bilo nekaj, kar je samo Katra razumela. In že se je sramovala svoje naglice.

»Vidiš, Jožek,« je še nekaj zamolklo rekla ter v zadregi hitela brisati objokanega Miklavžka. »Pa bi mu ga dal, saj bi jaz skrbela, da živali ne bo hudo.«

»Tisto mucko mi moraš pustiti. V zadnjem času so se miši zaredile pri meni.«

»Kaj nisi mogel prej ziniti?« Postavila je otroka na tla in vzela starejšemu mačico iz naročja, Jožek pa je ujel črno-belega zajčka in ga potisnil presrečnemu Miklavžku v čvrste ročice.

»Ná, pa zapreti jo moraš za nekaj dni, da se bo privadila hiše!«

Jožek je samo prikimal in nekaj zagolčal.

»Pa pozabi, Jože!« se je Katra hitro obrnila proti vratom.

»In ti tudi!« je dejal Jožek in se vrnil v hišo.

## M O R A N A

LEOPOLD STANEK

Božični zvon v pobožni čas odmeva,  
za njim so Kurent in strogosti posta.  
V prosincu nam dolgost že raste dneva,  
sveč blagoslov — bo duša greha prosta.

Oči so kalne in nas že skelijo,  
dovolj temè, zdaj prosijo zelenja!  
Dovolj jim je noči, po luči hrepenijo,  
ko vsak predmet obrise skrite menja.

A božica temè ne prizanese,  
naprej še siplje vejam čare bele,  
zmrzal privide lepe nam prinese...

Čez noč so veje cvesti mar začele?  
Gosenica čez popje prvo pne se?  
Podobe ivja so ves svet odele.

## G O S P O S K I H L A P E C

IVAN ZOREC

NADALJNI SPOMINI KOTARJEVEGA NANETA

### 6. Prijatelj Janko

**D**o Ljubljane sem vso pot otožno mislil na dom, obenem pa se veselo že spogledoval z lastnim gnezdom in z golobico v njem. Tiste čudovito sladke in čudovito neumne sanje so bile kaj všečne, omamne, lepo počasi so mi jih pa le grenile velike velike skrbi. Neumna mlada kri, neka umišljena resnost in prevred zoreča moštost so me z vsemi biči podile v gnezdo, preudarek pameti, kolikor je mogel do mene, je bolj in bolj dobival lik moje matere in zmajeval z glavo. Matere sem se zmerom bal in jo obenem rad imel, da mi je bilo vselej hudo, kadar sem jo kaj vznejevoljil. O tistem prezgodnjem gnezdu še nikoli nisem premišljeval tako v živo. Anti skrbelo me je, kako bom zvitorepil, ko se mi ji bo razodeti.

Kar nekako zbegal sem se in se že zdaj zbal matere in velike odgovornosti, ki si jo nalagam s tako naglico. A kaj? Še malo, pa je zmagala kri, vsa pamet je utonila v njej, prepustil sem se le milim mislim o službi in gnezdu, čeprav sem se že nekoliko bal tudi tujega sveta in boja z njim, anti vedel sem, kako sem še neskušen, neroden in obupno neveden. —

Na železniški postaji v Ljubljani me je, kakor sva se bila zmenila po pismih, zvesto čakal bivši sošolec Janko, dober, šaljiv fant iz okolice Velikih Lašč.

»Glej ga, tu si!« se je zganil, ko me je zagledal, in skočil k meni. »Bal sem se, da se ne vidiva več, preden si s čevljev otreseš domači prah in zagospodariš lukamatijem. Prav hvaležen sem ti, da si nama omogočil skupno slovo od veselega fantovanja.«

Gredoč v mesto sem mu povedal, da zavoljo slabih oči nisem sposoben za prometno službo in da so me zato porinili v notranjo službo v železniškem ravnateljstvu samem.

»I, če kaj razumem,« je dejal, »se iz tega vidi, da se ti, prav reči, obeta čisto prijetna služba; v pisarni ti ne preti nobena posebno velika težava.«

Prav tako pa nisem mislil jaz. Ko sem bil namreč zvedel, kam mi je iti, me je ob vseh veselih mislih na gnezdo vendarle nekoliko peklo; v domači deželi bi bil rad ostal, ker sem vedel, da mati to želi. Pa kaj čemo! Zdaj sem bil res prav vesel tudi tega, kar mi je mila usoda naklonila. Tako sem Janku kar lahko pritegnil, obenem mu pa tudi povedal, kako hudo je bilo slovo od dóma.

»To je podobno, ne bodi jokavo reči, vsaki materi,« je veselo rekel, oči pa so se mu vendarle domotožno skalile. »Tudi moja mati je taka, ven in ven jo skrbi, kako živim, ali sem pridkan in še ves njen.«



Dvoboj s kozlom. (Fot. Fr. Krašovec.)

Počasi mi je zaupal, da ga je rdečelična Minka, brhka sestra nekega najinega sošolca, hudo pičila v srce in da mu, to je pribito, prav gotovo ne odleže prej, dokler si tudi on ne splete gnezda in je ne posadi vanj.

»Bene fecisti, quod hoc dixisti, nam dulce, socium habere dolorum — prav si storil, da si mi to povedal, kajti prijetno je, če človek ni v nesreči sam,« sem se nasmehnil in mu po latinsko odgovoril, ker se je še v šoli rad bahal, kako dobro zna latinsko.

»Sim, ut sum, aut nes sim — naj sem, kdor, kakršen sem, ali pa naj ne bom,« mi je z nasmehom vrnil.

V takem pogovoru sva počasi koračila po umazani Kolodvorski ulici. Iz neke pritlične hiše, okno je bilo le priprto, je menda novorojenček na vso moč večal: »Kovav, kovav —!« Pomagala mu je mlada mati, vsa v ihti: »Grdavš, sram te bodi, še doma te ni, kar potepaš se, ko vendar veš, da sem legla v otročjo posteljo!« Skrokan bas se je hripavo smejal: »Pa bi bila legla na mojo, saj je bila prazna.« A porodnica je še huje ščeketala: »In nič nimam ne zase ne za otroka, po krčmah veseljačiš in zapravljaš, doma pa si skop in trd, še Bogu ne bi posodil palice, da bi hudiča z njo udaril!« Ali bas se je še hrupneje smejal: »Palice pa ne dam iz rok, palice, sam sem je potreben...«

»Tale bi je bil tudi vreden, pa prav gorke!« je Janko rekel, ko sva minila tisto mestno bajto.

»E, veseljak je, šaljivec,« sem se potegnil za skrokanega burkeža. »Pravijo, da so taki ljudje včasih resda nekoliko lahkomišelnji, sicer pa kar dobrega,

mehkega srca. Tale žena najbrž preveč žužnjá v dedca.«

»Corruptio optimi pessima — najhuje je, če se spridi tak dober mož,« se je nasmehnil.

»Et reversus in se — saj to gotovo še spozna in se pokesa,« sem odmahnil.

»Kdaj že moraš iti dalje,« je preskočil prejšnji pomenek.

»Še danes opolnoči do Divače, od ondod pa čez Hernelje v Trst.«

»Bal sem se, da že popoldne.«

To je rekel tako milo in toplo, da me je kar za srce prijelo. »Rad me ima, po glasú in v očeh se mu pozna,« sem čutil.

»Vesel sem, da bova vkup še nekaj ur, saj sva bila toliko let tovariša v žalosti in veselju dijaškega življenja. Pozabi, odpusti, včasih sem ti morda kaj preveč nagajal, ker nisem zmerom znal biti tako resen kakor ti.«

»Ad quid še kaj besedi?« me je zmagovalo. »Osladiva si tele ure, poslednje so, nikoli več ne bova tako vkup. V Šiški pri 'Kamnitni mizi' je popoldne neka veselica. Tja pojdiva in vesela bodiva, kaj bi se kisala po zaspani Ljubljani.«

Dopoldne sva spodobno obiskala staro gospodinjo, ki sva pri njej pred leti stanovala. Dobra ženica skoraj ni vedela, kaj bi počela, tako naju je bila vesela. Komaj sva ji ubranila, kar lepo pasti in napajati je naju hotela.

»Jejhata, kakšna možakarja, kakšna gospoda sta postala!« naju je občudovala, ko sva se poslavljalja.

Od nje sva se po moji želji s študentovskih ulic zakadila še na Grad. Ko sva hitela mimo hiše št. 13, mi je pokimal otožen spomin prvih težav, ki mi jih je bilo prebiti v mestnih šolah; tudi sostanovalec še nisem pozabil, posebno ne tistega blagega petošolca, ki mi je tako lepo priskrbel večerjo pri 'Nunah' in kruha pri peku... Nekako otožen in zamišljen sem ob prijatelju prišel na Grad, za slovo v roko segel mili Ljubljani, zastrmel v dolensko stran in se prijazno nasmehnil častitljivo beloglavim gorenjskim goram.

Potlej sva ob Osojah in cerkvi svetega Florijana zdrsnila v mesto in se namerila v neko krčmo kosit. Jed pa nama, mladima in zdravima fantoma, ni nič kaj teknila, na čudo nisva bila posebno ješča, tudi pila nisva, kar v Tivoli sva šla, od ondod pa lepo počasi proti Šiški.

(V drugo naprej.)



# TABOR

## LJUDSKA IGRA V DVEH DEJANJIH

NARTE VELIKONJA

### DRUGO DEJANJE

V notranjosti drugega obzidja, kamor vodijo vrata, na levi vhod v cerkev, pred zidovjem razna šara, sicer prav tako mostovži in line kakor v prvem dejanju.

#### PRVI PRIZOR

Jože, Boštjan.

Jože (vidi se, da prihaja iz cerkve): Ali je zdaj tvoj zid brez obrambe? Če zdaj zapazijo, da nikogar ni, bodo vdrli.

Boštjan: Če pa nisem spal, če sem truden, in Boštjanček se je spet jokal, da mu ne dajo kruha.

Jože: Saj veš, da je Janez ukazal, da ga sme vsak samo enkrat dobiti. Veš, da so Turki prav tam, kjer je bila moka, brizgnili tisto nesnago, ki smrdi po gnilih jajcih. Dobro veš, saj si videl, da jo je polovico uničene. Zdaj moramo varčevati, ker nihče ne vé, koliko časa bodo tu, in če se začne lakota, bodo Turki kmalu čez zid.

Boštjan: Lačni se tudi ne bomo mogli braniti. Zakaj pa ni poskrbel, da bi imeli zadosti? In ves živež so spravili na en kraj! Če bi bil vsak prinesel nekaj več in imel sam zase, pa bi ne začelo zmanjkovati že drugi dan. Saj sem hotel, a je rekel, da —. In če bi nas bilo nekaj več! Tako pa še do odpočitka ne prideš: zmeraj moraš samo paziti. Oči so mi že vse vnete. Da sem moral sèm k vam! Če bi bila kje sama z Boštjančkom, bi se mnogo laže skrila —. Kakor da bi moral várovati tudi druge. Bog pa je najprej sebi brado ustvaril! In Janez me je nagnal: »Kje je tvoje mesto?«

Jože: Mar misliš, da si sam na svetu?

Boštjan: Ali sem jaz polil moko?

Jože: Podoba je, da si vedel.

Boštjan: Kakšna podoba? Pazi na besede! Menim pa, da bi s pametjo tudi pri Turkih bolje opravili kot pa z gorečim predivom in smodnikom. Hrane bi radi, to je vse! Dajmo jim hrane, pripravljene so počakati, pripravljene so tudi oditi za odkupnino. Dajmo jim in bodo šli!

Jože: Kakor bi znali držati besedo! Spusti jih skozi vrata, pa bodo najprej ugrabili dekleta in fante!

Boštjan: Ali imaš morda ti fante in dekleta, da se ženeš zanje?

Jože: Otroka pa imaš!

Boštjan: O, naš se bo že rešil. In nazadnje je vendar boljše, če živi in ne strada, kakor da mora stradati v taboru.

Jože: In se zapiše hudiču!

Boštjan: Ali res verjameš, da je to nekaj tako groznega? Janičar! Vojak bo! Vojak je pa danes gospod. Za tujo kri se bije, bi kdo rekel. Ali se doma za kaj drugega? Če gospod graščak pravi: »Bomo šli nad onega!« gredó in nihče ne vpraša, kam. Premisli samo, koliko časa se janičarji vojskujejo in koliko časa lenarijo, pa boš videl, da se jim dobro godi.

Jože: Pa vera?

Boštjan: Prvo pozabijo in dobijo drugo. Le-ta pa jim pravi, da se morajo zanjo boriti.

Jože: Ali naša ne pravi?

Boštjan: Pravi, pravi! Če pa si obkoljen, boš od lakote umrl! Ali nisi obkoljen in te povsod napadajo, povsod silijo čez zid? Ali bi se ne mogli pogovoriti? Zdi se mi, da samo nikogar ni, ki bi se znal. Janez samo vpije nad nami, a on bi moral tudi na to misliti.

Jože: Na vse tudi ne more misliti! Saj je Bog vsakemu dal glavó.

Boštjan: Le napravi kaj po svoji glavi, pa boš videl! Še z obzidja sem ušel skrivaj, da sem potolažil Boštjančka, a je bil Janez koj za menoj in me je nahrulil. Ali res misli, da smo psi? In kdaj bomo spali? Vlačim se po zidu že kakor senca.

Jože: Tam, kjer si ti, je še mir, ker je zid visok, a pri meni —. In eden je že padel, dva sta ranjena, Turki pa se lahko menjavajo —.

Boštjan: Že po tem vidiš, da Janez ni prav razdelil ljudi. Zakaj je to stran tako slabo zasedel, medtem ko je severno —.

Jože: Na severni strani branijo dekleta.

Boštjan: Ali mi nismo ljudje? Dekleta? Kaj pa so dekleta? Mi lahko umremo, dekleta pa ne, kaj?

Jože: Če tako misliš, potem res ni prav, da si prišel sem.

Boštjan: Saj se kesam! Stradaš, ne spiš, otrok mora viti predivo; ako pa prosi kruha, ga robato zavrnejo.

Janez (iz ozadja): Bolj na levo, bolj na levo!

Boštjan: Zdaj pa povej, ali je takle za glavarja? Samo vpije! Če me najde tu, potem bo šele vik. Moram si nekoliko odpočiti, ker zdaj Turki najbrž počivajo! (Naglo odide.)

#### DRUGI PRIZOR

Jože, Peter, Urh, Ambrož, možje.

Jože (se obrne proti vratom).

Peter (in gruča mož plane skozi vrata za notranje obzidje): Naglo, naglo, zaprite naglo! (Zapro.)

Janez (iz ozadja): Zunaj so še! Kdo bi si mislil, da bodo prelezli?

**Peter:** Pazite pri vratih, če je še kdo zunaj! Tak močan in visok zid!

**Bara** (za odrom): V imenu Očeta in Sina in Sve-tega Duha!

**Urh:** Ali je še v kleti?

**Peter:** Še, Neža je pri njej!

**Janez** (pred vrati): Odprite naglo!

**Jože:** Koliko vas je še? (Zunaj hrup in vik, slišijo se glasovi): Udari! Džaur! (Žvenket, vrata se naglo odpro, vidi se, kako je Janez zamahnil): Ná, ná!

**Peter:** Naglo noter! (Janez plane noter.)

### TRETJI PRIZOR

*Prejšnji, Janez.*

**Jože:** Prav med vrata je omahnil! Potegni ga noter!

**Peter** (privleče črno gmoto): Zaprite in zapahnite! Vsi takoj na mostovže!

**Jože:** Ali si ranjen, Janez? (Zunaj se slišijo nerazločni klici.) Napadli so, ker je Boštjan spet vrgel glavo.

**Janez:** Kje jo je staknil?

**Jože:** Izgrebel jo je in vrgel čez zid.

**Janez:** Ali je še kdaj prej kaj vrgel?

**Ambrož:** Najprej šimnovo glavo, potem mu je padel lonček skozi lino, drugič mu je zdrknila kučma!

**Janez:** In so potem Turki zmeraj napadli?

**Jože:** Pa smo jih odbili.

**Janez:** Vse razumem! Da, zdaj razumem!

### ČETRTI PRIZOR

*Prejšnji, Marko.*

**Marko** (iz ozadja): Še se slišijo!

**Peter:** Če bi nas bilo več, bi še odprli vrata, tako pa — Bog pomagaj!

**Marko:** Ne bomo pustili človeka zunaj! Poglej, Jože, kdo je še zunaj?

**Jože:** Luka je bil na levem mostovžu!

**Janez:** Da, on je bil na levem mostovžu, trije so mrtvi in tri so zajeli Turki, toda branili so se, da so Turki kar cepali!

**Peter:** Ali si ranjen? Pojdi, da te obvežejo! (Zunaj spet klici.)

**Jože:** Luka je, po glasu ga poznam. (Zleze na mostovž.) Protí vratom se umika, a od druge strani se že plazita dva, da bi ga zajela. Zdaj je še čas, da odpremo. Peter, čakaj za vrati, če bi kdo silil za njim! Marko, ne levo! In pazita na zapahe! (Odpro vrata.) Luka, hitro, hitro!

**Luka** (iz ozadja): Če pa ne morem! Tram so vrgli na pot in —. (Slišijo se mahljaji.)

**Peter:** Spet se bije; ko bi nas bilo več!

**Jože:** Kar tiho! Nikogar ne bomo pustili v nevarnosti! Zavpijite, da bodo mislili, koliko nas je, jaz in še kdo pa pojdemo, da ga rešimo. Zdaj je še čas!

**Peter:** Rešimo! Kdo bo nosil glavo naprodaj za prazen nič!

### PETI PRIZOR

*Prejšnji, Lojza, Pepca.*

**Lojza:** Ali so Turki vdrli, ježeš, ježeš! Marija, pomagaj!

**Jože:** Luka je pa še zunaj!

**Lojza:** Luka? Takoj odprite!

**Peter:** Premalo nas je!

**Pepca:** Toda človeka vendar ne bomo pustili, dokler diha.

**Marko:** Saj se še bije! Pravim, pravim, Bog pomagaj!

**Pepca:** Odprite! Če nihče ne, grem jaz na pomoč!

**Janez:** Pepca, ti ne!

**Pepca:** Zakaj ne? Odprite in —.

**Jože:** Jaz grem s teboj!

### SESTI PRIZOR

*Prejšnji, Ivanček, dečki.*

**Dečki:** Pustite nas s fračami!

**Janez:** Premajhni ste — kdo naj odgovarja za vas, če se kaj zgodi?

**Ambrož:** E, vojska je vojska! Kar pusti jih!

**Janez:** Ne morem!

**Ivanček** (in dečki žalostno nazaj): Molili tudi ne bomo!

**Marko:** Saj ni treba žebrati, ubogajte, pa boste molili.

**Ambrož:** Saj tudi čebela časti Boga, če bere med in brenči. Vi pa ubogajte, Bog vé, kdaj vas bomo potrebovali. Le pojdite, zdaj bodo odprli vrata! (Dečki žalostno proč.)

### SEDMI PRIZOR

*Prejšnji brez dečkov.*

**Marko:** Jaz grem z Jožetom. Če nas je tako malo, nam bo Bog pomagal!

**Janez:** Jaz ne morem.

**Marko:** Samo da bo kdo pri vratih!

**Peter** (na mostovž): Drugi bomo kričali in metali na oni strani ogenj.

**Jože** (odpre vrata): Če bi vsaj ta mrtvi Turek ležal nekoliko vstran! Odvlecite ga!

**Janez:** Potem, potem, zdaj —.

**Pepca:** Ti sem, ti, Lojzka, na desno, Jože, naprej! (Vrata se odpro, štirje planejo ven s krikom in vikom): Marija, pomagaj!

**Jože:** Luka, le daj jih, le daj jih!



## OSMI PRIZOR

Prejšnji brez Pepce, Jožeta in Lojze.

Luka (iz ozadja): Na levo, na levo, tam se zbirajo!

Pepca (v ozadju): Le naglo plezaj čez, várovali bomo od te strani!

Luka (za odrom): Nogo mi je nekdo zadel in ne morem!

Janez (na mostovžu): Zakloni se, zakloni se, vate merijo! (Proti branilcem): Ustrelite, da bodo gledali sèm! (Na ozidju se sliši strel za strelom.)

Luka (za odrom): Skrili so se, Pepca, pazi, ne hodi naprej! Ujeli te bodo! Najbrž zato ne streljajo!

Pepca (za odrom): Zgrabi to desko, da te potegnemo!

Jože (za odrom): Zdaj, zdaj... Pazi, ali ne vidiš, kako plezajo skozi luknje v zidu?

Pepca (za odrom): Primi se! Naglo, da bomo mogli še do vrat!

Lojza (za odrom): Lestve pristavljajo, zajeli nas bodo!

Pepca (za odrom): Živih ne! No, samo da si tu! O, tvoja noga ni samo ranjena! Zlomljena je.

Peter (na mostovžu): Zavezovali boste pozneje!

Pepca (za odrom): Ná cunje! Saj komaj hodiš!

Luka (za odrom): Boli me.

Jože (za odrom): Ali ni nikogar pri vratih?

Peter: Kdo bo zdaj odpiral? Čez zid plezajo, pa nikogar ni, ki bi jim prevrnil lestvo.

Jože (za odrom): Odprite!

Janez: Odpri, Peter!

Peter: Ali ne vidiš, kako plezajo čez zid?

Janez (slabotno, se opira na vrata): Pokličí na pomoč!

Peter: Pojdite pomagat! (Iz ozadja se zgrne gruča žensk, ki s težavo odmaknejo vrata. Kriče): Marija, pomagaj!

## DEVETI PRIZOR

Prejšnji, ženske.

Jože (na vratih): Pasji sin, ná! (Maha nazaj, od zadaj vidiš Turka, ki je vrgel desko na kup in pleza nanjo.) Ná!

Lojza (za odrom): Pazi, Jože! Umakni se! Ali ga ne vidiš?

## DESETI PRIZOR

Prejšnji, Jože, Pepca, Lojza, Vida, Turek.

Jože: Vidim! (Se umika čez dračje.) Bomo videli, kdo prej pride! (Se prekopicne.)

Lojza (za odrom): Marija, padel je! (Pride ritenski skozi vrata.)

Peter: Zaprite vrata!

Pepca (se prikaže): Dokler je Jože zunaj, jih ne bomo zaprli!

Lojza: Jože, umakni se, zbeži! Ali ga ne vidiš na vrhu? Čakaj! (Švigne skozi vrata, zakliče): Umikaj se, Jože, jaz ga bom zadržala, da te ne bo zajel. (Videti je, kako je Turek, ko je zagledal dekle, osupnil, se obrnil in zavpil.)

Jože: Zdaj bo pa tebe! (Vtem se je Turek zasukal in obrnil proti dekletu.) Pazi! (Turek ustrel.)

Lojza (omahne na kup, grči in drsi po kupu navzdol): Marija!

Jože: Lojza, Lojza! (Nato se, kakor da ga je obšlo hipno spoznanje, vrže proti Turku in zamahne z gorjačo.) Nikoli več! (Turek se zvrne kakor mrtev na dračje.) Lojza, Lojza! (Prepleza kup in jo privzdigne.) Ali je mrtva?

Peter: Hitro, hitro, novi gredo! (Ko prinese Jože dekle, ji ženske med jokom hitro pripravijo pred cerkvijo ležišče in odpenjajo obleko.)

Pepca: Kri curlja. Poveze in jesiha, morda je še živa!

Jože: O Lojza!

Luka (se privleče na oder): In to zaradi mene!

Vida: Kaj bo zaradi tebe. Zaradi nas je. V cerkev jo nesimo, da ne bo na vetru. (Jo dvignejo in odneso.) K Mariji!

## ENAJSTI PRIZOR

Prejšnji brez žensk, pozneje Janez.

Jože (stoji zamišljen ob strani): In vse je zaradi Boštjana!

Janez (pride iz cerkve): Kako, zaradi Boštjana? Revež, ostal je zunaj pod razvalinami.

Jože: Pod razvalinami? Dà (zasmehljivo), on je ostal pod razvalinami!

## DVANAJSTI PRIZOR

Prejšnji, Boštjan.

Boštjan (pride): Ne morem zaspati! Tak hrušč in hrup delate.

Janez: Kaj, kaj, ali nisi mrtev?

Boštjan: Ali bi rajši videl, da bi bil mrtev?

Janez: Ali nisi stražil zidu?

Boštjan: Sem, sem, seveda sem! In kaj je, če sem?

Janez: In kaj je, če si? Turki so vdrli čez zid in —

Luka: — in umaknili smo se!

Boštjan: Če sem bil pa zaspan! Kako boš stražil, če si zaspan!

Janez: Da, in si šel z mostovža?

Jože: Vrgel si Šimnovo glavo!

Boštjan: Da, ali naj smrdi v taboru?

Janez: Če bi bil erknil na mostovžu, bi te bilo manj škoda, kakor je zidu in Lojze.

**Boštjan** (jezen): Kakšne Lojze?

**Jože**: Drmeljeve.

**Janez**: Ni časa, da bi se razgovarjali! V klet z njim in zapahnite vrata!

**Boštjan**: Mene? Mene že ne!

**Jože**: Bomo videli! (Vrže se od zadaj nanj, rujeta se, dokler ne izgineta za odrom.)

#### TRINAJSTI PRIZOR

Prejšnji brez Jožeta in Boštjana.

**Peter** (slišati je, da je nekdo padel): O, padel je.

**Jože** (za odrom): Vrvi! (Nekdo hitro pograbi vrvi in hiti čez oder, brž nato privlečejo Boštjana zvezanega.)

**Janez**: Sodili mu bomo pozneje, zdaj v klet z njim!

**Vida** (na cerkvenem pragu): In Baro?

**Janez**: Bara nam nič noče!

**Boštjan** (se na izhodu obrne): In kaj bo z Boštjančkom?

**Jože**: Naučili ga bomo, da ne bo zapuščal zidu.

#### ŠTIRINAJSTI PRIZOR

Prejšnji, Pepca.

**Pepca** (pride iz cerkve): Pogledala je in spet zatisnila oči, a se bo najbrž kmalu zavedela. Mislili smo, da je zadeta v srcé, a jo je ustrelil le v roko. Župnik je pri njej in ženske. Ali je kaj slišati?

**Ur h** (na mostovžu): Zdi se, da si podnevi ne upajo čez zid!

**Vida**: Ko bi le fantje malo legli! Kako bodo vzdržali vso noč, če ne bodo nič zadremali. Človek ni zid, ki stoji, če je dež ali sonce. Če Marija ne bo pomagala, ne vem!

**Jože**: Kdo naj bi zdaj spal?

#### PETNAJSTI PRIZOR

Prejšnji, Bara.

**Bara** (pride kakor zamaknjena): V imenu Boga Očeta in Sina in Svetega Duha!

**Ur h**: Kaj praviš, Bara, ali je France prišel v klanec ali ne?

**Ambrož**: Če ne bi bil prišel, bi bili Turki že tu. Ali misliš, da so bili samo ti?

**Bara**: O, vidim! Fante sem videla in rdeče hlače sem videla in drevje, ki grmi —.

**Janez**: Kaj ji mešate glavo? Če kaj vidi, ni božje, in šimnova glava tudi nekaj pové.

**Ur h**: Če je bila šimnova? Če niso Turki zavili druge glave v njegove cunje; morda prav zato, da je ne bi spoznali. In Boštjan jo je vrgel nazaj.

**Janez**: Toda cunje so bile njegove. France je zdaj že v njihovih rokah!

**Ambrož**: Morda niti cunje niso bile njegove!

**Bara**: In drevje je grmelo in rdeče hlače in fantje in — oj!

**Ambrož**: Kaj?

**Bara** (si zakrije obraz): Oj, on je, on! Zdaj ga vežejo — zdaj so ga pahnili! In zdaj —. V imenu Boga Očeta in Sina in Svetega Duha!

**Ur h** (z mostovža): Spet gredo, strnjeni v črno temo gredó po bregu! (Hrup.)

**Ambrož**: Bara, Bara! Ali nič več ne vidiš?

**Bara** (ga preplašeno gleda): Sem bo prišel! Moj fant bo prišel, ali ga vidiš?

**Ur h**: Kdo? Turek?

**Bara**: Da, Turek, moj fant, in jaz mu bom vzela srcé! (Gre k vratom, drugi drvé na mostovže, kličejo dekleta in žené, videti je strašno razburjenje in nemir. Vzklíki): Ježeš, Marija! (Ženske pokleknejo, vijejo roke, se križajo, poljubljajo svetinjice in molijo rožni venec.)

**Bara** (pri izhodu se skloni k mrtvemu truplu): Ojej, to je moj fant! — Ne, to ni moj fant!

**Janez**: Odpeljite jo, sicer se nam vsem zmegli.

**Vida**: Slišiš, Bara, pojdi v cerkev ali k nam! (Jo obrne.)

**Bara** (si pomane čelo, kakor bi sanjala, in gre z Vido. Pokaže z roko): Vidim ženina, ki prihaja sem!

#### ŠESTNAJSTI PRIZOR

Prejšnji brez Bare.

**Janez**: Turke vidi!

**Ambrož**: Ubogi Francè!

**Jože**: Kaj si rekel?

**Ambrož**: Nič.

**Bara**: In vidim, da so vklenjeni!

**Janez**: Odvedi jo! (Vzpne se s svojo ranjeno roko na mostovž.) Ženske in otroci naj se odpravijo, po hodniku boste že prišle na prosto, ko bomo mi zadrževali Turke!

**Jože**: Kar vas je ranjenih in slabih, le odidite! Jaz se moram spoprijeti z njimi!

**Ur h**: Zaradi Lojze!

**Jože**: Zaradi nje?

**Pepca**: Jaz se ne ganem iz tabora, preden jih ne preženemo.

**Ambrož**: Pepca, tiho! Ali slišite? Zid izpodkopavajo! Pst! (Slišijo se udarci s krampi in kladivi.)

**Janez**: Delajte nov zid, kjer slišite udarce!

**Pepca**: Otroci, vodé, ženske pa apna in peska! Kdo zna zidati?

**Ur h**: Jaz!

**Jože**: Saj ni treba po meri! Malo kamenja in malte, pa bo.



## SEDEMNAJSTI PRIZOR

### Prejšnji, dekleta.

Urh (vali in nosi kamenje, na mostovžih je videti živahno gibanje, dekleta nosijo malto): Dekline, vodo! (Urh zida, medtem je slišati tale pogovor.)

Ambrož: Za zadnjo silo imam še čebele.

Janez: Kaj bodo čebele?

Urh: Vanje se bodo zakadile.

Janez: Če bi se! Če bi imeli ves smodnik, bi bilo bolje, a ga je Francè odnesel.

Peter: In ves njegov načrt je bil pena. Kadar je spomladi voda poplavila drago, je bilo samo tu in tam videti ločje iz dna. Prav tako je zdaj pri nas: kje boš kos Turku, če jih je pa toliko in nas zmeraj manj. Če se kako ne obrne, se bo treba umakniti.

Urh: Skozi rov!

Janez: Da, skozi rov!

Jože: Glej, Peter, če bi vsak za dva udaril, pa bi nas bilo še enkrat toliko! In če bi várovali zid tako, kakor da bi vsak sebe vároval! Prave skupnosti ni, vsak se boji za svojo glavo, če mu pa kaj rečeš, pravi, da Boga váruje!

Marko: Sebe váruj, Bog bo pa že ukrenil, da bo prav!

Peter: Če bi nas bilo več.

Marko: Kakor bi potem bilo kaj drugače? Če bi nas bilo več? Da bi mogel ti pasti lenobo! Nisem bil še tako jezen kakor takrat, ko je stari Rebolj rekel: »Če bi bil vedel, da bodo sosedje potegnili z menoj, bi bil povedal grajskemu gospodu resnico v brk!« Kakor bi bila resnica samo takrat resnica, če jih je mnogo. Resnica je samo ena; če se moraš braniti, se moraš. To je vse!

Peter: Če pa veš, da je vse zaman.

Marko: S Turkom ni mogoč drugačen pogovor. Ali te ubije, ali te odpelje!

Peter: Ali pa rani!

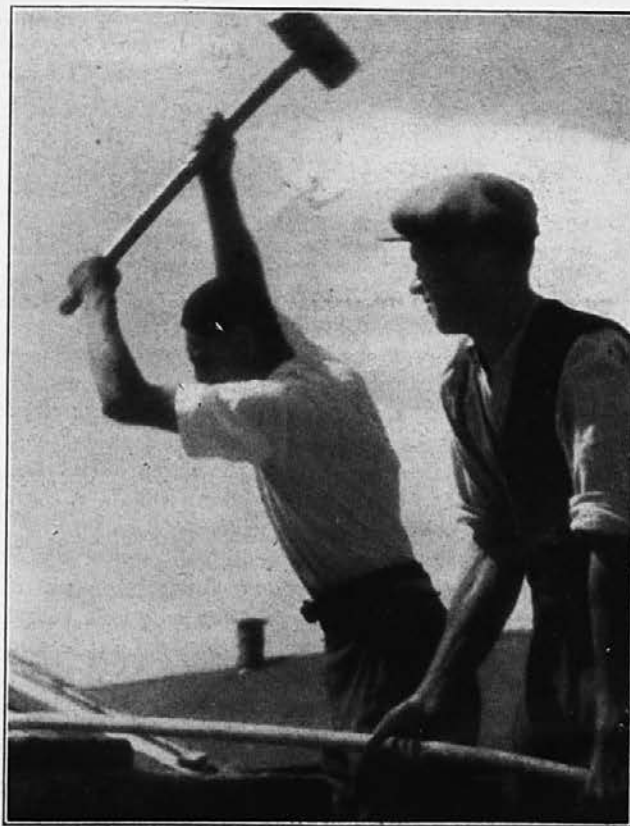
Marko: Če te rani, je upanje, da ostaneš živ. Ni pa to nobena tolažba. Videl sem skozi lino, kako je gorela moja hiša. Ali ti je v veselje, če vidiš, da je vse v plamenih, ti pa v taboru in ne moreš reševati?

Peter: Ali bi ne bilo bolje, če bi šli v góro?

Marko: Saj ne moreš vedeti, kam se Turki obrnejo, otroke in bolnike pa tudi ne moreš prenašati Bog ve kako daleč. Videti je, da Turki še niso prav navali! Nekaj čakajo: tistih čakajo, ki jih je čakal tudi France! In ovaduh se najde povsod.

Peter: Meni to Francetovo početje ni všeč. Če bi bil ostal, bi nas bilo več in bi se lahko vrstili. Če bi bil on tu, bi ne bili izgubili obzidja, ker bi bili spočiti. In Bara —.

Jože: Pusti Baro in molči. Česa ona ne vidi!



Pesem kladiva. (Fot. Fr. Krašovec.)

Peter: Boštjan je šel z obzidja, ker je bil zaspan.

Marko: Boštjan bi ga bil zapustil, tudi če bi ne bil zaspan. Bi ga bil pa zaradi česa drugega. Sam sebi se zdi gospod. Bil je s predikantom dve vasi daleč in zdaj si domišlja, da sme gledati zviška na nas. Rekel je: »Moja hiša je ob cesti in ni lesena kot vaša, mojemu Boštjančku ne bo treba mrviti črnega kruha!«

Peter: In njegove hiše res niso zažgali!

Marko: Ker je za hribom in iz oči.

Jože: Kdor verjame!

Peter: O, Boštjan tudi meni ni po volji. Vse preveč je na denar. Ali ni zadnjič prodal konja neznanemu človeku, ki je bil gotovo ovaduh, ker ni nič barantal zanj. »Denar je dal, plačal je!« je rekel.

Marko: Morda tistega konja, ki se je znal peljati čez reko na dveh hlodih?

Peter: Tistega! Videl sem ga pod zidom; prav tako liso je imel na čelu. Še rekel sem mu: Boštjan, poklič ga! On pa: Kaj bom klical!

Jože: Potem ni čudno, da so Turki že dvakrat napadli, kjer je bil on.

Marko: Tiho! Če bomo tako začeli, potem je bolje, če danes pokličemo Turke in rečemo: »Ne bomo se bili, vzemite otroke in dekleta, pobijte nas!«

Peter: Če pa samo povem! Kar odleglo mi je, ko sem ga zaprl v klet. (Hrup, klici, vse drvi skupaj.)

Jože: Lestve vlečejo! (Hiti za cerkev.)

(V drugo naprej.)

# PISANO POLJE

## DANSKA IN Danci

FRAN ERJAVEC

Lani sem skušal v Mladiki predstaviti bralcem danskega narodnega apostola N. F. S. Grundtviga, pokazati svetovno znane danske ljudske visoke šole in opisati danskega kmeta, ki nam ga stavljajo povsod in ob vsaki priliki za nekak zglede naprednega kmeta. Naj sledi sedaj za zaključek še nekaj urejenih zapiskov iz mojega popotnega dnevnika o drugih zanimivostih in posebnostih Danske in Dancem, saj vemo pri nas tako malo o tem edinstvenem nordijskem narodu, od katerega bi se lahko v marsikaterem pogledu zopet in zopet učili.

Čeprav je Danska le nekak podaljšek severnonemške nižine, so stiki med obema narodoma vendarle razmeroma zelo rahli. Še v začetku preteklega stoletja je bila Danska vsa prepojena z nemškim duhom in jezikom in je zlasti izobraženstvo mislilo in med seboj govorilo skoraj le nemško, danes boš pa naletel le na redke, ki bodo komaj še za silo lomili nemško. Današnja narodnosocialistična Nemčija do utrudljivosti podčrtuje svojo nordijsko rasnost in jo slika kot edino polnovredno, vendar pa je zanimivo, da ravno najpristnejši nordijci, to so Danci, Norvežani in Švedi, očitno ne marajo prav nič slišati o kakršni koli tesnejši skupnosti z Nemci. Medtem ko se imajo med seboj za duhovno najtesneje povezane in gledajo duhovne vrednote drug drugega za nekako skupno last, sta jim pa Nemec in ves njegov duh popolnoma tuja, da, celo zopna. Zato pa vežejo nordijce tem tesnejše vezi z Anglijo in to ne le gospodarske, temveč v enaki meri tudi duhovne. Angleščina je pri Dancih vsaj toliko razširjena kot pri našem starejšem rodu nemščina in angleški duhovni vpliv je čutili in vsak korak. Na Angleško gre 60% vsega danskega izvoza, v sosednjo Nemčijo pa komaj 15%, a današnje narodnosocialistično malikovanje države ter načelno zanikanje človeške osebnosti in njenih neodtujljivih pravic je tem pravim nordijcem kratko in malo nerazumljivo, zakaj njih gledanje na oboje je ravno nasprotno od nemškega. Zato med nordijci seveda tudi ni nobenih sledov o kakšni »krizi demokracije«, o kateri so še nedavno toliko govorili povsod tam, kjer prave demokracije še sploh nikoli poznali niso, kajti ravno nordijci sami so najbolj prepričevali dokaz globokih notranjih vrednot in zunanje uspešnosti demokracije.

To globoko razliko med Nemcem in Dancem opaziš, brž ko se pripelješ čez Baltiško morje. Medtem ko je v Nemčiji vse vprav kasarniško reglementirano in je vsak posameznik le mrtev zobček v kolesju velikega mrzlega stroja, te pa na Danskem takoj objame neka topla in iskrena domačnost, ki te spremlja potem na vsak korak. Saj je res, da nam je ta daljni nordijski svet nepoznan in zato nekam tuj, vendar nas takoj privlači, medtem ko nas nemški, zlasti severno od Alp, odbija.

Naše oko bo na Danskem pogrešalo predvsem naravnih lepote in pestrosti, kakršnih smo vajeni doma. Že Baltiško morje samo je v primeri z našim prelestnim Jadranom le umazana mlakuža. Ponovno sem ga že videl, a nad njim še nikoli niti poštenega sonca. Navzlic temu je pa vendarle morje tisto, ki ne daje tem pokrajinam le značilnosti, temveč tudi milo podnebje in jih vsaj do neke mere oživlja,

saj sestoji Danska le iz enega polotoka in okoli 500 večjih ter manjših otokov. Ker pa Danska sploh nima nobenega hribovja, so seveda tudi vse obale enolično položne, brez kakih romantičnih pečin, ob katerih bi se penili divji valovi Severnega in Baltiškega morja, brez slikovitih zalivov, pač pa z neskončnimi in sijajnimi kopališkimi obrežji. Močno pa oživlja naravno enoličnost teh ravnih, kvečjemu tu in tam nekoliko valovitih pokrajin visoka naravna kultura. Redki, a vzorno gojeni gozdovi, pisani vrtovi, gosto posejana pokrajinska mesteca (vseh 589 mest brez Köbenhavna ima komaj 1:2 milijona prebivalcev), ki diha pristrčno preprostost, sočni travniki, bogate njive, slikoviti gradovi. Danska ni namreč nikoli doživljala kakih burnih političnih ali socialnih revolucij, zato ima obilico lepih in dobro ohranjenih starih gradov. Ti pri nas zaradi gospodarskega propadanja lastnikov v zadnjih letih izginjajo kakor pomladanski sneg, medtem ko so se znali danski prilagoditi času in njegovim zahtevam.

Eno je pa, kar bo vsak tujec na Danskem takoj opazil, to je veliko splošno blaginjo. Po pravici je dejal neki danski pesnik: »Malo jih je, ki bi imeli preveč, še manj pa, ki bi imeli premalo.« Revežev Danci skoraj sploh ne poznajo več, tako vzorno sta urejena gospodarstvo in socialno skrbstvo. To nam pove do neke mere že statistika, ki kaže, da ima Danska, čeprav je brez vsakih kolonij, večji gospodarski promet z inozemstvom (na glavo seveda) nego katerekoli druga evropska država. Ta izredna gospodarska blaginja vsega prebivalstva je v tesni zvezi z visoko prosvetno ravni najširših ljudskih plasti. O tej sem deloma že govoril, zato naj na tem mestu le še pristavim, da Danska že l. 1814 ni le uvedla, temveč tudi izvedla splošno šolsko obveznost. Toda ta izraz ni povsem točen, kajti šolske obveznosti v našem smislu Danska še danes ne pozna, temveč le učno obveznost. Vsak otrok mora biti le poučevan, kje, doma ali v šoli in v kakšni šoli, to je pa stvar staršev samih. Državne ljudske šole, kakor sem že omenil, Danci kakor tudi drugi najkulturnejši narodi sploh odklanjajo, temveč poznajo navadno povsod le občinske.

Posledica visoke prosvetne ravni in vzrok velike blaginje je predvsem slovita kakovost danskega blaga in dela. Ni res, kakor pri nas tolikokrat varamo sami sebe, češ da je Dancem lahko, ker imajo pred nosom angleški trg. Tega namreč Danci niso zavzeli in obdržali zaradi bližine, temveč zaradi velike solidnosti in odlične kakovosti svojega blaga. Vsi kmetijski izvozni predmeti imajo državno znamko in ta znamka popolnoma jamči za prvovrstno kakovost. To poudarjam zlasti zato, ker pri nas tako radi stokamo zaradi nizkih cen in pomanjkanja trga. Kdo bo pa hotel še kupovati od nas, če smo pa n. pr. predlanskim v senene bale, namenjene za izvoz, tlačili kamenje, da bi bile težje, in če so se Holanci, kakor so mi pozneje pravili v Haagu, zanimali za naše sadje, ga naročili za poskušnjo en vagon, a smo jim poslali polovico — gnilega. Pa ne samo danski kmetijski proizvodi, temveč tudi industrijski slove zaradi svoje kakovosti po vsem svetu, n. pr. hladilniki, stroji za cement, pivo, motorji, porcelan itd. Danski tehniki gradijo železnice, mostove, silose itd. po vseh delih sveta.

V tesni zvezi s prosveto in z blaginjo je tam še nekaj drugega, kar še dopolnjuje celotno kulturo širokih slojev. Na severu sta imela dom in domače ognjišče, okrog katerega se ob dolgih zimskih večerih zbira družina, že od nekdaj zelo velik pomen, a nihče si ni znal ustvariti tako toplih in udobnih domov kot Danci in ostali Skandinavci. Novodobne oblike življenja tam rodbin ne razbijajo, kakor



tolikokrat pri nas, temveč jim le povečujejo udobnosti in domačnost. Zato tam tudi ne poznajo našega posedanja po kavarnah in gostilnah. Tudi na Danskem seveda niso brez teh, a namenjene so predvsem popotnikom, domačin pa sedi zvečer doma v krogu svoje rodbine, kjer je težišče vsega njegovega življenja. Stanovanje povprečnega malomeščana obsega 5—7 sob, opremljenih z lepim in udobnim pohištvom in z vsemi drugimi novodobnimi pridobitvami. Na Danskem je razmeroma več telefonov, radijev, klavirjev itd. nego v kateri koli drugi deželi, prav tako tudi več časnikov, časopisov in knjig. Celó javni lokali, hoteli, gostilne i. dr. dihalo prísérno domačnost, tako da se zlasti v hotelih počutijo vsi gostje kot člani skupne družine.

Čeprav torej Danska nima posebnih naravnih lepót in se v tem pogledu nikakor ne more primerjati z našo Slovenijo, ima pa vendar tudi za razvajenega popotnika premnogo značilnih zanimivosti. Taka zanimivost so za skromnega Slovenca že trajekti, to so ladje, ki prepeljavajo cele vlake. Če se namreč usedeš v Berlinu v brzovlak, si opoldne v Warnemünde ob Baltiškem morju. Tu zapelje vlak naravnost na trajekt, ki takoj odpluje in v dobrih dveh urah pristane v Gedserju, na južnem rtu danskega otoka Falster, nakar oddrda vlak zopet naprej proti Köbenhavnu, kjer potem lahko zvečer izstopiš. Ustavljati se spotoma namreč ne kaže, zakaj v glavnem vidiš že vse iz vlaka: skoro popolnoma ravna pokrajina, po kateri so posejane vasice, v še večji meri pa posamezni kmečki dvorci. Ti so od daleč videti jako skromni, zgrajeni so večidel iz neometane rdeče opeke in pokriti s slamo, a kakšni so znotraj, sem že pripovedoval. Vsenaokrog se razprostirajo skrbno gojena polja, medtem ko so gozdiči zelo, zelo redki. Slabo četrtno obdelovalne zemlje zavzemajo travniki in deteljišča, drugo so pa njive. Po travnikih se pase prekrasno črnorjavo govedo, po njivah pa goje na južnovzhodnih otokih predvsem sladkorno in krmsko peso. Ker leži vsa pokrajina komaj nekaj metrov nad morskó gladino, preprečujejo zamočvirjenje skrbno izvedena kanalizacija in neštevilni motorji na veter, ki odvajajo odvečno vodo. Takoj te opozorijo nase tudi vzorne ceste, ki so skoraj vse betonske ali asfaltirane.

Komaj se tako dobro razgledaš po prvih dveh otokih, Falsterju in sosednjem Lollandu, je vlak že zopet na morski obali. Toda sedaj ne zavozí več na trajekt, zakaj že od l. 1937 dalje sta Falster in severno od njega ležeči Sjölland zvezana s krasnim mostom, ki je menda najdaljši v Evropi (5,2 km). Srednjeveško mesto Vordingborg je prvo na Sjöllandu in od tu sopiha udobni in čisti vlak skoraj naravnost proti severu. Pokrajina je prav za prav ista, le nekaj slikovitih mestec (Nästved, Ringsted in Roskilde) trga enoličnost. Najvažnejši je vsekakor Roskilde z mogočno stolnico, kjer počivajo tudi skoraj vsi danski kralji oldenburške dinastije. Čeprav je do Köbenhavna še pol ure vožnje, je vendarle že ob vsakem nadaljnjem kilometru močnejše čutiti njegovo bližino. Na gósto posejane naselbine, polne vil in vrtov, moremo namreč prištevati že k nekakim predmestjem milijonske severne prestolnice.

Köbnhavn je največje skandinavsko mesto, zakaj s predmestji šteje okrog milijon prebivalcev, to je nad eno četrtno vsega danskega prebivalstva sploh. Razen tega je tudi največja luka Baltiškega morja. Mestne pravice je dobil šele v 13. stoletju, v 15. stoletju je postal prestolnica, a razne okoliščine so ovirale njegov razmah prav do srede preteklega stoletja, ko se je začel skokoma dvigati v moderno trgovsko in industrijsko velemesto, obenem pa tudi v »nordijske Atenes«. Na prevalu stoletja so zgradili celo vrsto monumentalnih javnih poslopij in odličnih kulturnih ustanov.

Veliko blaginjo ustvarjata prebivalstvu predvsem industrija in trgovina, ki imata svoje temelje v kmetijstvu. Letno pristane v köbenhavnski luki okoli 20.000 ladij z več kot 7 milijoni ton iz vseh delov sveta. Danči so namreč tudi znameniti pomorščaki, saj odpade na vsakega Danca kar po 500 ton ladijskega prostora. V tem pogledu so takoj za Norvežani, Angleži in Holandci. Vendar se Köbnhavn prijetno razlikuje od vseh drugih velikih pomorskih pristanišč. Medtem ko so n. pr. Hamburg, Rotterdam, Antwerpen, Marseille, naš Trst itd. pri vsem svojem bogastvu, slikovitosti i. dr. samo velika trgovska središča brez kake globlje kulturne vsebine, pa stopa v Köbenhavnu poslovni značaj na zunaj precej v ozadje in prevladuje, recimo, duhovni. Povsod je vse polno zelenja in cvetja, bogatih znanstvenih in umetnostnih zbirk ter arhitektonskih znamenitosti. Čeprav je osredotočen tu velik del močne danske industrije, ima vse mesto vendarle izrazito meščanski značaj. Nikjer ni najti tistih tipičnih delavskih četrti, polnih bede in greha, ki navadno označujejo druga velika industrijska središča, temveč nudijo tudi predmestja bolj sliko vilskih četrti. Le v zgodnjih jutranjih urah lahko opazuješ po ulicah brezkončne množice delavcev in nameščencev, ki hité z dvokolesi na svoj posel. Za mirni in ljubeznivi značaj prebivalstva je najlepše spričevalo izredno majhno število policajev. Medtem ko so druga velika pristanišča prava zbirališča vseh vrst propalic, ki zahtevajo posebno strogo varnostno službo, boš pa hodil po Köbenhavnu celo uro, preden boš naletel na stražnika, in še ta je brez vsakega orožja.

Köbnhavn je odlično znanstveno in umetnostno središče. Na tamošnjih visokih šolah delujejo učenjaki svetovnega slovesa in tamošnji muzeji hranijo redke zaklade. V gradu Rosenberg so nakopičene bogate zbirke danskih kraljev: kronske regalije, zlato in biseri, perzijske preproge in beneško steklo, dragoceni porcelan in razne zgodovinske znamenitosti. Po vsem kulturnem svetu je znana Gliptoteka z bogato zbirko francoskega slikarstva in kiparstva (zlasti Rodinovih del), antičnih del (zlasti mozaikov) in seveda tudi z bogatim pregledom domače danske likovne umetnosti. Posebnost velikanskega Narodnega muzeja sta edinstvena narodopisna zbirka grönlandske kulture in izredno dragocena zbirka denarja, razen tega pa hrani le-ta tudi bogate, vzorno urejene zbirke iz nordijske prazgodovine in iz vseh drugih panog. Þorvaldsenov muzej hrani izvirnike ali vsaj odlivke vseh del tega svetovno znanega danskega umetnika, v mestnem muzeju je velika zbirka domačega slikarstva, dalje številni stari nizozemski mojstri in najmodernejši zastopniki francoskega slikarstva. Muzej Tøjhus je največja in najznamenitejša zbirka orožja na svetu, razni drugi umetnostni in strokovni muzeji pa hranijo bogate zbirke v njih področje spadajočega gradiva. V mestu samem je polno lepih nasadov — najbolj znan je Tivoli, zbirališče vseh slojev — zunaj mesta pa so nešteti, vzorno urejeni športni prostori, brezkončne skupine ličnih vil sredi intimnih vrtičev, ob obali pa je kopališče ob kopališču prav do Helsingörja na severnem koncu otoka, kjer je nekoč mogočno utrjeni Kronborg zapiral ladjam prehod iz Severnega v Baltiško morje ter pobiral od njih obilne pristojbine. V njegovih prostorih, kjer je pred davnimi časi pletel Shakespeareov Hamlet svoje temne misli, je nastanjen danes danski trgovinski in pomorski muzej; stare kasemate in bastije so še vse ohranjene.

Tudi vsa severna obala otoka Sjöllanda je prav za prav eno samo veliko kopališče, kjer prebijejo počitnice tisoči in tisoči Köbenhavncev, švedov, Nemcev, Angležev, Norvežanov in drugih inozemcev. Jako lepa je pa tudi notra-

njost severnega dela Själlanda, ki ima več lepih bukovih gozdov. Ob mestecu Hilleröd stoji znameniti grad Frederiksborg, ki je sedaj spremenjen v narodnozgodovinski muzej. Sprehod po njegovih obsežnih dvoranah nam predoči dansko zgodovino od najstarejših časov do današnjih dni. Izredna umetnina je zlasti velika grajska kapela. V severnem delu Själlanda je še več drugih mestec in tudi sicer spada ta predel s svojimi gozdiči, gradovi, jezeri, obmorskimi kopaljšči, parki in izredno rodovitnimi polji med najlepše predele Danske. Oglejmo si ga tem laže, ker je ves preprežen z vzornimi cestami in železnicami. Udobni avtobusi ter motorni in električni vlaki prihajajo in odhajajo v kratkih presledkih na vse strani, tako da nisi nikoli v zadregi ne za prostor ne za zvezo.

Če dopotuje človek v dansko prestolnico od juga, se bo vračal seveda čez otok Fyn in Jüllandijo. V dobri uri smo iz Köbenhavna čez Roskilde v Ringstedu, ki je bil s svojo akademijo včasih nekako duhovno središče vse Danske. Zlasti Čehi se tu ustavljajo, tudi zato, da obišejo grob svoje princese, kraljice Dagmar. Sicer je podoba povsod enaka: rahlo valovita ravnina s krasnimi polji in bogatimi kmečkimi dvorci. Toda vlak le prekmalu prisopihna na zapadno obalo Själlanda, v Korsör. Tu nas loči od otoka Fyn 25 km široki Veliki Belt. Podjetni Danci se ukvarjajo z mislijo, da bi premostili tudi tega ali pa izkopal pod njim predor, za zdaj pa morajo vlaki še vedno uporabljati trajekte, ki noč in dan prevajajo vse vrste vlakov do Nyborga na vzhodni obali otoka Fyn.

Fyn je precej manjši kakor Själland, toda še rodovitnejši in bogatejši. Kakšna razlika je med otoki in Jüllandijo, nam lepo ponazori dejstvo, da živi na otokih po 152 prebivalcev na 1 km<sup>2</sup>, na Jüllandiji pa le po 57; tudi sicer so otoki v vsakem pogledu srce Danske. Če ima Själland prestolnico in veliko industrijo, ima pa Fyn do skrajnosti razvito kmetijsko kulturo. Donos zemlje je namreč tu še precej višji kakor na Själlandu, blaginja kmečkih množic pa menda prekaša vse druge na svetu, celo blaginjo luksemburških kmetov.

Nyborg je majhno, a starodavno mesto. Od tu je vlak v pičli uri že v glavnem mestu otoka, v Odense, ki je tretje največje dansko mesto (76.000 prebivalcev) in ena najvažnejših danskih trgovskih luk z močno živilsko industrijo. Veliko blaginjo prebivalstva je videti na vsak korak. Nad vsemi stavbami se dviga mogočna gotška stolnica sv. Knuta. Največja zanimivost mesta pa je neznatna rojstna hišica svetovnoznane pisateljice pravljic J. K. Andersena. Ob priliki 125 letnice pesnikovega rojstva (l. 1950) so ji vrnili nekdanje lice in ob njej postavili še veliko vežo z lepimi stenskim slikami iz pesnikovega življenja. Obe poslopji tvorita sedaj Andersenov muzej, ki si ga ogleda seveda vsak tujec, saj je to ena največjih zanimivosti Danske. Iz Odenseja obišeemo lahko v nekaj urah tudi vse druge pomembne kraje otoka Fyn. Otok je kar posejan z bogatimi in ponosnimi dvorci, ki so zanj vprav značilni. Na jugu leži Svenborg, središče danskega jadrnega športa, v neposredni bližini pa Ollerup s svetovno znano visoko šolo za gimnastiko. Njen vodja Niels Bukh je sezidal tu tudi lep stadion in kopaljšče, a njegovi učenci, skoraj sami sinovi in hčere kmetov, vzbujajo občudovanje po vsem svetu, kjer koli nastopijo.

Če se odpeljemo iz Odenseja dalje proti Jüllandiji, srečamo že takoj za mestom znamenit, 200 m visok Odinov stolp, zgrajen iz samih železnih cevi, ki je za pariškim Eifflovim stolpom najvišja stavba v Evropi. Že iz njegove

restavracije v višini 80 m je prekrasen razgled skoraj po vsem otoku, a iz bara v višini 150 m (najvišji bar na svetu) lahko z daljnogledom opazujemo celo Jüllandijo in Själland. Nato se vrste zopet ponosni kmečki dvorci, sočni pašniki, ljubke vile, krasna obdelana polja — in že smo v Middelfartu, najzapadnejši točki otoka Fyn, ob Malem Beltu. Časih so seveda od tu prepeljavali vlake v Fredericijo na Jüllandiji s trajekti, l. 1935 so pa zvezali obe mesti z mostom, tako da je zveza sedaj še udobnejša.

Jüllandski polotok zavzema nad dve tretjini vse danske površine, vendar pa precej zaostaja za blagoslovljenimi otoki. Južnejši deli vzhodne polovice polotoka so še kolikor toliko podobni otokom, toda severni in zapadni predeli so bili še sredi preteklega stoletja večidel peščeni ali pokriti kvečjemu z nekakimi stepami. Tudi obala pada tako počasi proti Severnemu morju, da je bila naseljena le z redkimi ribiškimi vasicami in ni imela nobene omembe vredne luke za večji promet. Toda ko je izgubila Danska po nesrečni vojski z Avstrijo in s Prusijo l. 1864 Schleswig in se je začel pospešeni narodni prepoved, je hotela na vseh področjih dvojno nadomestiti, kar je izgubila. Z nezlomljivo vztrajnostjo in z velikanskimi stroški so začeli spreminjati te pustinje v plodno kmečko zemljo, na kateri so kolonizirali na tisoče kmečkih rodbin. Res je, da severozapadne polovice Jüllandije še vedno ne moremo primerjati z južnovzhodno, vsekakor pa so rodila ta prizadevanja že doslej nepričakovane uspehe; danes prispeva že tudi Jüllandija znaten delež k uspehom vsega danskega kmetijstva. Z velikimi stroški so zgradili ob zapadni obali tudi Esbjerg, ki je sedaj glavna danska luka za izvoz kmetijskih proizvodov v Anglijo.

Prvo mesto, ki ga — prišedši z otoka Fyn — dosežemo na Jüllandiji, je Fredericija, nekdanja mogočna trdnjava in nekako dansko vojaško središče. Od tod nas pelje železnica proti severu skozi slikovito Vejle in Horsens ob lepem istoimenskem fjordu proti srednjeejülandskim jezerom med Skanderborgom in Silkeborgom. Na tisoče švedskih, norveških, nemških in angleških turistov uživa tu krasne barve jesenske pokrajine ter se udeležuje regat na jezerih in ljudskih veselic ob kresovih. Od teh jezer je tudi lep pogled na najvišjo dansko goro, Himmelbjerg. Sicer še ne dosega neba, kakor bi kdo sklepal morda po njenem napihnjem imenu, in niti našega Triglava ne, kajti visoka je le — 147 m, vendar je z nje prekrasen razgled po večjem delu Jüllandije.

Ta srednja Jüllandija je tudi najzgovornejša priča danske pridonosti in sposobnosti. Še pred dvema rodovoma so stale po pustih tukajšnjih stepah le redke kmečke bajte in voli so vlačili po blatnih kolovozih siromašne vozičke, danes je pa tudi ves ta del preprežen z železnicami in vzornimi cestami. Hektar za hektarjem stepe in peščene pustinje je bil z neutrudljivo vztrajnostjo izpremenjen v plodna polja, zgrajeni so bili ponosni kmečki dvorci, ob položni obali pa nešteto kopaljšč. Prav za prav je sploh vsa zapadna jüllandska obala eno samo veliko kopaljšče.

Glavno mesto Jüllandije je Aarhus, stoječ nekako na sredi vzhodne obale. Okrog srednjeveškega središča so bili v zadnjih desetletjih urejeni lepi parki in športna igrišča z modernimi vilami in raznimi javnimi poslopji, tako da šteje sedaj že skoraj 100.000 prebivalcev in je torej drugo največje dansko mesto. Velika večina vseh novejših stavb je le iz lepo žgane in neometane rdeče opeke, ki se ne prilaga samo pokrajini, temveč tudi najbolje prija danskemu podnebjju. Čeprav je Aarhus prav pomembno trgovsko in industrijsko središče ter važna luka, vendarle ni prav nič



izgubil idiličnega in patriarhalnega značaja nordijskega podeželskega mesteca. Taka idilična malomeščanska gnezdeca, ki človeka nehote spominjajo na Andersenove pravljice, so proti severu še Ebeltoft, Mariager, Aalborg, Sjøby, Hjørring in Skagen na skrajni severni konici Jüllandije, kjer lahko opazujemo, kako se zlivajo mogočni valovi Severnega in Baltijskega morja. Na vse strani strašna naravna sila brezkončnega morja, ob obalah nekaj skromnih ribiških koč, ki bi vedele toliko povedati o tihih junaštvih svojih revnih lastnikov, ki že stoletja rešujejo brodolomce z razdivjanih morij, proti jugu pa pečena »Danska Sahara«. Če so spremenile pridne roke danskih kmetov že skoraj vso drugo deželo v pravi pravcati vrt, je pa tu človeška sila odpovedala pred neizmerno močjo naravnih elementov.

Popolnoma drugačno podobo nam pa nudi seveda južni del Jüllandije. Južnozpadno od Fredericije stoji živahno trgovsko mesto Kolding. Od tu moramo seveda obiskati Askov, sedež najstarejše danske ljudske visoke šole, ki jo priznavajo še danes vse druge za nekako svojo matico. Peljemo se do mesteca Vejen, od koder je potem nekako uro hoda do Askova. Skoraj vse ljudske visoke šole leže namreč nekoliko v stran od velikega prometa, tako da se lahko gojenci res popolnoma nemoteno posvetijo učenju in družbi svojih učiteljev. Ravno Askov pa uživa največji sloves po vsem severu in tu so delovali tudi najznamenitejši učitelji, sem ter tja pa predavali tudi drugi znameniti nordijci, kakor Ibsen, Björnson i. dr. Južnozpadno od tod stoji Ribe, ki je še skoraj neokrnjeno ohranilo svoj srednjeveški značaj. Nekoč je bilo Ribe najvažnejša luka zapadne jüllandske obale, toda sčasoma so nanesle vode toliko blata in veter toliko peska, da je danes odmaknjeno že precej daleč od obale. Le v viharjih dnevih so še preplavljali valovi razdivjanega Severnega morja nizko obalo prav do mesta, sedaj ga pa varujejo tudi pred temi visoki nasipi. Sploh je zapadna obala vse Jüllandije marsikje tako nizka, da bi zlasti ob plimi večji valovi zalivali suho zemljo po več kilometrov globoko v notranjost dežele, zato so zgradili — kakor v Holandiji — po vseh takih obrežjih močne nasipe in pridobili s tem kmetijstvu na tisoče hektarjev sedaj plodne zemlje.

Sicer je pa v južni Jüllandiji, t. j. v Schleswigu, važno le še mesto Aabenraa, kjer so doma najslovitejši danski pomorščaki. Po vseh svetovnih morjih plujejo ladje, ki jih vodijo kapitani iz Aabenraaja. Čim bolj gremo proti jugu, tem več je močvirij, ki sta jih polni tako danski kot nemški Schleswig. Niti Danci namreč še niso mogli vseh osušiti, kajti do konca svetovne vojske so gospodarili tem pokrajinam še Nemci. Vzeli so jih namreč Dancem v vojski leta 1864. Danci niso mogli tega udarca nikoli preboleti in ravno izguba Schleswiga jim je dala povod za popoln notranji prepored na vseh področjih. Žal, da tudi nas Slovencev strašne izgube ob koncu svetovne vojske, ko so nam odtrgali kar celo tretjino naše zemlje in našega naroda, niso tako zresnile kot Dancem. Danska državna meja gre danes približno po narodni meji. Danski je pripadlo kakih 15 do 20.000 Nemcev, ki imajo seveda v demokratični in visoko kulturni novi domovini prav vse pravice in svoboščine, a prav toliko Dancem je ostalo še vedno v Nemčiji. Kar neverjetno je pa, kako živo se zanimajo Danci še za ta neznatni drobci svojih neosvobojenih rojakov, katerih ni niti toliko, kot n. pr. Slovencev v — samem Zagrebu. Učitelj ljudske visoke šole v Askovu mi je ves večer govoril o teh svojih še neodrešenih bratih in razkazoval celo literaturo o njih. Posebna obsežna revija obravnava samo ta vpra-

šanja in nedavno je izšlo delo, ki v treh po okroglo 700 strani debelih zvezkih obravnava samo vprašanje Schleswiga v dobi od 1. 1900 do 1937. Res, človeka mora oblitati rdečica sramu, če vidi, s kako ljubeznijo se drugi narodi zavzemajo in skrbé za svoje neosvobojene brate in za svoje izseljence, a kako popolnoma brezbrizna je za taka vprašanja skoraj vsa naša »široka javnost«. Nehote se človek vprašuje, če spričo take neopustljive in lahkomišelné brezbriznosti sploh zaslužimo boljšo usodo.

Tako smo v naglici preleteli vso Dansko. K njej je spadala časih še daljna Islandija, a ta je že od leta 1918 popolnoma samostojna država in ima z Dansko skupno le kralja in zunanjo politiko. Končno spada k Danski še otok Grönlandija, ki je pa seveda zopet svet zase. Dejansko je torej Danska brez kolonij, kar je važno poudariti zato, da ne bi kdo mislil, da brez kolonij ni mogoče ustvarjati blaginje. Pridnost, kultura in nrvnost so namreč najzanesljivejše kolonije ter najtrdnejši viri sreče in blaginje vsakega naroda, na kar bi tudi mi Slovenci nikoli ne smeli pozabiti.

Kakor sem omenil že v eni prejšnjih slik, ni vsa ta dežela z vsemi svojimi 500 otoki niti trikrat večja od naše Slovenije tako glede površine kakor tudi glede števila prebivalstva. Enako naj ponovno in izrečno poudarim, da sta tudi danska blaginja in kultura šele najnovejšega izvora. Potrebno se mi zdi to zato, da se ne bi izgovarjali, češ Dancem je lahko, ker so že star narod s staro državo, medtem ko bi mi Slovenci vsega tega nikakor ne zmogli. Ko je namreč zavladala po tridesetletni vojski tudi na Danskem absolutna monarhija, se je na eni strani dvignila tenka plast plemstva, ki je izgubila sčasoma prav vse zveze z ljudstvom, na drugi strani so se pa kmečke množice pogreznile v nepopisno bedo, ki je bila vsaj tolika kot pri nas po velikih kmečkih uporih. Tedaj ko je začela izvajati pri nas cesarica Marija Terezija svoje daljnosežne reforme, se je začel polagoma izboljševati tudi obupni položaj danskih kmetov. Kakor pri nas, so tudi na Danskem francoske vojske jako zavrle smotno nadaljevanje teh reform, saj so n. pr. priplule 1. 1804 pred Kjöbenhavn angleške vojne ladje, bombardirale prestolnico ter kratko in malo odpeljale s seboj vse tedanje dansko brodogje. Tedaj je začel s svojim preporditeljskim delom Grundtvig, v deželo so začele predirati svobodoumne ideje francoske revolucije in 1. 1849 je dobila tudi Danska moderno in demokratično ustavo. Toda kakor se pri nas niso dolgo vzdržale pridobitve 1. 1848., tako je tudi na Danskem kmalu nastopila reakcija in tej se je pridružila še nesrečna vojska 1. 1864. Čeprav so tedaj že na vsej črti zmagovale Grundtvigove ideje in se je izvršil po izgubi Schleswiga in Holsteina popoln notranji narodni prevrat, so vso politično moč odbržali še dolgo konservativni veleposestniki z velemeščanstvom.

Toda Grundtvigove ljudske visoke šole so vzgojile medtem nov, visoko kulturnen kmečki rod, ki se je s pomočjo zadružništva na eni strani gospodarsko močno okrepil, na drugi strani je pa postal nosilec boja za popolno demokratizacijo. Dolgo so trajali žilavi boji, dokler ni prišlo šele med svetovno vojsko do radikalne spremembe ustave, ki je uvedla popolno demokracijo, med drugim n. pr. tudi žensko volivno pravico. Državni zbor sestoji iz dveh zbornic. Za »ljudski zbor« (Folketing) imajo volivno pravico vsi nad 25 let stari moški in ženske, za »deželni zbor« (Landsting) pa nad 35 let stari. Poslanske dnevnice so v bogati Danski precej manjše kakor pri nas. Vlado imajo že dolgo let v rokah socialni demokratje kot najmočnejša stranka (dve petini poslancev), razen teh sta pa precej močni še liberalna

levica in konservativna stranka. Toda teh strank ne smemo presojati po njih imenih in z naših vidikov, kajti celó socialna demokracija je že davno, zlasti pa po klavnem razsulu nemške socialne demokracije ob Hitlerjevem prevzemu oblasti, zapustila gesla nemškega tipa socialne demokracije, kakor ga poznamo pri nas, in je bolj podobna angleški delavski stranki. Vlado sestavljajo ministrski predsednik in dvanajst ministrov, upravno je pa razdeljena dežela na 22 samoupravnih okrožij. Toda težišče uprave leži na popolnoma demokratično urejenih občinah z zelo obširnim področjem in za nas vprav neverjetno samostojnostjo. V sodstvu imajo seveda porotna sodišča; smrtna kazen je bila leta 1930 sploh odpravljena.

Naravnost vzorno je urejeno dansko socialno skrbstvo. To temelji deloma na preskrbi iz javnih sredstev, deloma pa na najrazličnejših zavarovanjih. Ubožno podporo dobiva komaj 30—40.000 oseb, kajti prebivalstvo je zavarovano za starost, bolezen, invalidnost, brezposelnost in nezgode. Primeri, ki jih ni mogoče zajeti v zavarovanja, pa rešuje poseben zakon o javnem skrbstvu. Ta urejuje skrbstvo za vse vrste bolezni, pohabljenja, sirote, porodnice, brezdomce itd., če jih pa ni mogoče uvrstiti niti med te (n. pr. potepuhe, alkoholike, delomrzneže i. dr.), skrbijo zanje občine.

Vojaška obveznost je uvedena tudi na Danskem, toda ko je po svetovni vojski kazalo, da sedanji rod ne bo več doživel vojske, in ko je bilo videti, da so majhne države skoraj brez moči nasproti velikim, so to vojaško obveznost silno omejili. Vojaštva z vsemi izurjenimi rezervami imajo komaj dobrih 100.000. Enako so kmalu po vojski prodali tudi večji del vojne mornarice neki južnoameriški državi, tako da imajo danes le nekaj majhnih enot za obrambo obale. Za nas, ki smo že od mladih nog vajeni tipa nemške vojaške discipline, nam bo Danska seveda nerazumljiva. Pred samim kraljevim dvorom v Köbenhavnu sem videl n. pr. na straži stoječega gardista, kako je imel puško prislonjeno kar na

zid, sam je pa mirno kadil cigareto in se razgovarjal z vratarjem. Sicer je pa že svetovna vojska jasno dokazala, da je glavno duh, ki preveva vojaštvo in ves narod, ne pa formalna vojaška disciplina.

Do leta 1849 so morali biti vsi danski državljani protestantje, le po nekaterih mestih so smeli bivati tudi katoličani in Judje. Tega leta je bila pa uvedena popolna verska prostost, ki se tudi res izvaja. Ta je prišla jako prav katoličanom, ki se nemoteno zelo živahno gibljejo in imajo na Danskem že mnogo župnij, več samostanov in raznih karitativnih ustanov. Tudi med protestanti je versko življenje zelo intenzivno, kajti ljudstvo je globoko verno. O tem nam priča tudi izredno bogati zaklad danskega cerkvenega pesništva, ki se je posebno razvilo v prvi polovici preteklega stoletja, kakor dansko slovstvo sploh.

(V drugo naprej.)

## SRAMOTILNI STEBRI

DR. JOSIP ŽONTAR

**L**ep kos ljudskega pravosodstva in jasen pogled v ljudsko dušo nam nudi študij krajev, kjer so do 18. stoletja v sramotilne namene izpostavljali obsojence, in priprav, ki so služile izvrševanju te častne kazni. V Sloveniji je bilo vse polno najrazličnejših oblik in sredstev za izvrševanje teh kazni. Na podlagi gradiva, ki ga je zbrala Prosvetna zveza v Ljubljani, so bili ugotovljeni sramotilni stebri v dvanajstih krajih. V Krškem je okrogli sramotilni kamen vzdan v zid Pfeifarjevega vrta. Nekdaj je stal pred cerkvijo. Zdi se, da ni popolnoma ohranjen, ker je le približno 1 m visok. V Lembergu stoji »pranger« pri stari občinski hiši.

V Ripšlovi kroniki fare sv. Helene iz l. 1868, ki jo hranijo v Loki pri Zidanem mostu, je slika, ki kaže v bližini cerkve sramotilno znamenje v obliki lesenega križa in klado, sestavljeno iz dveh brun, ki imata odprtini za glavo in roke ter ključavnico za zapiranje desk. V Motniku je ohranjen del sramotilnega stebra, ki je stal nekdaš sredi trga. Zelo lepo ohranjen je »pranger« v Pilštanju. V Podsredi stoji sredi trga pred Preskarjevo hišo. Je nad 2 m visok prizmatičen steber, ki stoji na podstavku. Na vrhu je nastavek s kroglo. Na obeh straneh je ojačen s cementom. Vkllesana je letnica 1667. Z umetnostno zgodovinskega vidika je najzanimivejši ptujski »pranger«. Rimski nagrobnik, ki je bil izkopan v 15. stoletju, so uporabljali kot sramotilni steber vsaj od 16. stoletja dalje. Visok je 4,90 m, širok 1,80 m in širok 39 cm. Sledovi, kje so bile železne vezi pritrjene, se še poznajo. Zakaj so porabili antični nagrobnik v te namene, se točno ne bo dalo ugotoviti. Nekateri menijo, da so to storili zaradi zanimivih reliefnih slik, ki tvorijo dve skupini. Prva obravnava ločitev duše od telesa. Zemeljsko telo, ki je oropano zemeljske luči, sprejema boginja Venera in ga izroča zemlji, kjer bo preperelo. Dušo kot del luči pa vodijo geniji z baklami kvišku k bogu Jupitru, ki preizkusi, ali je duša že očiščena zemeljskega blata, da sme priti v deželo luči, kjer se bo tudi ta drobca luči zлил v morju luči. Druga skupina reliefnih slik spodaj kaže, kakšne razkošne igre so priredili umrlemu v areni rimske Petovije. Naštevava borbo petelinov, nastop dresiranih živali, ki jih je očaral Orfej, in razne mitološke skupine.

Pranger na Ptujski gori (med stopniščem in hišo) je upodobljen tudi na votivni sliki v ptujskem muzeju. Rajhenburški sramotilni steber leži baje na dvorišču tamkajšnje



Sramotilni steber v Pilštanju leta 1933.  
(Fot. Spomeniški urad v Ljubljani.)



občinske hiše. Ima vklesano letnico 1672. Nahajal se je pri stari kanelici v bližini postaje. Na Raki je služil baje rimski miljnik kot sramotilni steber. Tudi Rečica ob Savinji je ohranila to pripravo za izvrševanje častne kazni. Glede Svete gore pri Litiji pa zatrjuje mons. V. Steska, da prostor pred cerkvijo ni bil za take namene. Po poročilu Fr. Marolta je stal sramotilni kamen tudi v Metliki »na placi« pod graščino kraj vodnjaka, vendar ni znano, kam je prešel. Iz Valvasorjevih slik poznamo sramotilni steber v Ljubljani poleg rotovža, na Vačah poleg sodne lipe in v Rebercah v Podjuni. V listinah se omenja sramotilni oder za podložnike križanskega komturja Kračovega in Gradišča v Ljubljani. Po mnenju župnika Iv. Vrhovnika je stal tam, kjer se stikata Krakovska in Kladezna ulica pri hiši Kladezna ulica 1. V zapiskih škofa Hrena iz začetka 17. stoletja se omenja tudi »pranger« v Kranju.

Uredba sramotilnih stebrov sega s Francoskega preko Nemčije na Češko, Poljsko, v vzhodne Alpe in severno Italijo. Na Slovaškem, v Podkarpatski Rusiji in na Hrvaškem postajajo primeri že zelo redki.

Kazen izpostavljanja obsojencev v sramotilne namene se je izvrševala v raznih oblikah. Izhodišče tvori železje za vklepanje vratu (obroč) s kratko verigo. To železje je bilo pritrjeno na zidu rotovža ali drugega javnega poslopja, n. pr. cerkve, ponekod celo na pokopališčni zid. Zanimivi so primeri, kjer je bilo železje pritrjeno k sodni lipi. V razvoju te kazni so pa najvažnejši primeri, ko je železje pritrjeno k lesenemu kolu ali kamnitnemu stebru, ki se dviga neposredno iz tal. O »prangerju« v pravem pomenu pa govorimo šele, ako obstoji nek sramotilni oder, kamen kot stojišče za kaznjenca ali pa je stojišče samo dvignjeno od tal. S tem postane obsojenec bolj viden in izpostavljen javnemu zasramovanju. Tak kamen je utegnil biti pritrjen k zidu, kakor smo gori omenili. Nad njim so morale biti pritrjene v zidu sponke za vrat, morda tudi za roke. Kamnitno podlago so potem združili s sramotilnim kolom ali stebrom v popoln »pranger«. Nekaj stopnic vodi do prostora, kjer so privezali obsojenca z železjem k stebru. Na vrhu stebra najdemo pogosto nastavek v obliki krogle.

Steber utegne imeti po eno ali dvoje železij za privezovanje. Starejši sramotilni steberi so ohranili prvotno obliko okroglega lesenega kola, mlajši pa kažejo zlasti od 17. stoletja dalje prizmatične oblike in pod vplivom vladajoče umetnostne struje značilno arhitektonsko razčlenitev.

Ker so izpostavitve na sramotilnem odru zelo pogosto izrekli, je postal »pranger« ne le sredstvo za izvrševanje določene častne kazni, marveč tudi viden znak pravice nižjega sodstva. Nadaljnje oblike »prangerja« so pa naslednje: Ako so zaprli izpostavljeno osebo za mrežo iz železnih palic in lesenih lat, dobimo tako imenovano sramotilno kletko, v kateri je moglo biti prostora za več oseb. Tako kletko najdemo na Valvasorjevi sliki ljubljanskega rotovža poleg sramotilnega stebra. Z eno steno je prislonska k zidu mestne hiše. Nekatere kletke so stale prosto in so se dale vrteti. Ljudje, ki so hodili mimo, so mogli zaprto osebo za zabavo vrteti in se ji posmehovati. Ako zmanjšamo tako kletko, dobimo košaro iz lat, v katero so stavili v Ljubljani zlasti peke, ki so prodajali kruh pod predpisano težo; potapljali so jih pod Trančo v Ljubljani. Mehanizem pekovske košare je bil preprost. Na stebru je bil pritrjen vzvod. Ob koncu vzvoda je visel koš, ki so ga dvignili in nato hitro spustili, da je telebnil z obsojencem v vodo. Nato so ga zopet počasi dvigali in ponovili to zelo učinkovito častno kazen potapljanja.



Sramotilni steber v Ptuju.

Razvoj »prangerja« je šel pa še v drugo smer. Tudi okovje za vrat se je dalo preoblikovati. Iz njega je nastala trlica za vrat in roke, oziroma težka klada za noge, pa tudi kombinacija obeh za roke in vrat. Trlica je sestavljena iz dveh premakljivih desk, ki se dasta s ključavnico vezati. To je neke vrste lesen ovratnik, ki ima pa odprtino ne le za vrat, marveč tudi dve manjši luknji za roke. Storitcu kaznivega dejanja so obesili trlico okrog vratu zlasti v primerih tatvine, ukradene predmete pa privezali na hrbet. Ženske so kaznovali tako zlasti zaradi prepirljivosti. V ta namen so imeli tudi dvojne trlice, kjer so vklepali obe prepirljivki drugo poleg druge.

Še eno obliko izpostavljanja v posmeh poznamo iz zgodovine naših mest, n. pr. Kranja in Ljubljane, to je tako imenovano mesarsko znamenje. Bilo je podobno križu, vendar srednja rama ni segala preko stranske. Na lesu je bilo pritrjeno železje za roke in vrat. Na mesarski križ so vezali mesarje, ki so kršili predpise o meri in kakovosti mesa. Sredi 18. stoletja je nastal zaradi uporabe mesarskega znamenja zanimiv pravni spor v Kranju. Dal bi se prav lepo uporabiti za dramo. Mestni svet je sklenil zaradi ponovnih kršitev predpisov znova postaviti to znamenje, da s tem ostraši mesarje. Mesarski ceh pa je tajno sklenil preprečiti uporabo tega sramotilnega sredstva. Neko noč je izginilo z znamenja železje za vklepanje obsojencev. Na lesu pa je visel lepo zrezljan in poslikan Kristusov kip. Nad glavo Križanega pa je ostal, najbrž od prej, listek z napisom: Kralj mesarjev. Ljudje so se silno razburili in dolžili kranjske mesarje sramotenja Boga. Zahtevali so strogo, nekateri celo smrtno kazen za krivce. Preiskava je trajala dve leti. Graška vlada je ukazala, da izvede »proces« krvni sodnik, toda na Dunaju niso vzeli zadeve tako strogo. Obsodili so na globo ne le one, ki so sodelovali pri tajnem pritrjevanju kipa, ampak tudi kranjski mestni magistrat, ki je postavil mesarsko znamenje preblizu cerkve.



Sramotilni steber na Ptujski gori (spodaj desno).

Kako so izvrševali častne kazni izpostavljanja v posmeh? Obsojenec je moral stati privezan k zidu ali stebri, ki se je nahajal na trgu pri občinski hiši ali poleg cerkve, torej na najbolj očitnem kraju, saj je bilo za izvedbo teh kazni bistveno sodelovanje ljudskih množic. Okrog vratu so obesili obsojencu tablico z napisom njegovih kaznivih dejanj. Mimoidoči so ga smeli zasramovati, pljuvati predenj, ga obmetavati z gnilimi jajci ali podobno. Včasih je bil obsojenec še javno tepen. V kranjskem deželskem sodišču so dejali fanta z zapeljanim dekletom vred v klado pred cerkvijo. Pri nekaterih »prangerjih« je bila klop, na kateri so obsojenci sedeli. Zelo pogosto pa je moral kaznovani s trlico okoli vratu ali z okovjem na nogah hoditi po trgu gor in dol v spremstvu biriča ali stražnikov. Ženskam so obesili na vrat tako imenovani sramotilni kamen v obliki kamnitne krogle, ki je visela na železni verigi. Sodna knjiga mesta Kranja poroča, da so morale ženske zaradi obrekovanja nesti kamen po trgu navadno na nedeljo ali semanji dan.

Kazen izpostavljanja so izrekli zaradi najrazličnejših kaznivih dejanj. Predvsem se omenjajo: bogokletje, sramotenje, prepirljivost, lažnivost, tatvina, pretepanje, goljufija. Vse pa kaže, kako velik je bil takrat smisel za javno poštenje.



## SLOVENSKI PREGOVORI IN REKI

IVAN ŠASELJ

Ajda mora devetkrat zveniti.

Ako je Bog ustvaril zajca, je ustvaril tudi grm zanj.

Ako je črn, še ni vrag.

Bolje je biti dober hlapec ko slab gospodar.

Brez vzdihla in vzklika.

Burja ajdo dela.

Človek verjame vse, kar si želi.

Človeka uči, kar trdo molči.

Če človeka leva roka srbí, bo dobil denar; če ga pa desna, ga bo pa dal.

Če hočeš biti hvaljen, umri; če hočeš biti grajan, ženi se.

Če je sv. Jožef lep, prodaj suktnjo in kupi čebele (Slovenec 1939, št. 62).

Če je sv. Florijan meglen, češplje ne obrodé.

Če je na Velike maše dan lepo vreme, potem bo ozimna pšenica lepa.

Če lisica ponoči laja, bo slabo vreme.

Če na svečnico kane prej od strehe kot od sveče, se medved nazaj v brlog pomakne.

Če ni svečna takega mraza, da bi les pokal, ni o sv. Juriju zelenja.

Če o kresu grmi, lešniki pogrmé (so piškavi).

Če ostane nekoliko dni po Veliki maši vreme stanovitno, prvi orehi dozoré.

Če pred sv. Jurijem grmi, lakota beži.

Če so na sveti večer goste zvezde, so o kresu na travnikih goste kopice.

Če zjutraj veter na roso piha, bo dež.

Česar se ovčka srámi, po tem koza grabi.

Denar oči slepi.

Dobro se samo hvali,

Diha ko zvezana ovca.

Dota se zmota, štor pa ostane.

Drži na svoje otroke ko na angele.

Gleda kakor bolna sova.

Gre počasi, kakor bi šel po smrt.

Hlač z r... nikdo ne proda.

Hroščevo leto — burjevo leto.

Iz zaledij in zavetij.

Januarja zima mila — ostra pomlad bo sledila.

Je hudo, da bi beraška palica obupala.

Je natančen kot Lukeževa prema.

Je netečen ko lesnika.

Je počenil kakor utrujena romarica.

Je pošten kakor vlaška torba, iz katere tatvina vun gleda.

Je zardel ko binkoštnica.

Ječmen je dobro žito, a osina je hudič.

Jezik je voljen možiček, pa včasih hujši ko sam hudiček.

Kadar gre sonce (zvečer) za oblake, bo dež.

Kadar hrast ozeleni, se greš lahko že kopat.

Kadar je meh poln, pa počí.

Kadar letina spomladi prav lepo pokaže, takrat je potem navadno slaba letina.

Kadar začno zgodaj z delom, pozno napravijo.

Kadar se srakoper (spomladi) k nam vrne, potem se ni več bati mraza (češ da je on najbolj »mrzel« ptič in se zato izmed vseh ptič selivk zadnji k nam vrne, ko se ni več bati mraza).

Kaj me boš vikal, saj si našega plota kol (moj rojak)!

Kar sme eden, ne sme drugi.

Kateri krčmar na upanje daje, ljudi (dolžnike) odganja.



Kdor dela brez božjega blagoslova, cepi mladiko na suho drevo.

Kdor nič ne doživi, se nič ne spremeni.

Kdor se cerkve loti, temu je nesreča za petami.

Kdor visoko nosi nos, ta bo kmalu hodil bos.

Kmef bogat — vsak bogat.

Krompir, ki ne cvete, ni za seme.

Krivično blago — dobro storilo ne bo.

Lenoba je mati vse hudobije.

Ljudje delajo pratike, Bog pa vreme.

Mrtva ali živa — pomaga ti kopriva.

Na sv. Elija dan se ne sme žito zdevati.

Najbližji cerkve — najzadnji k maši.

Ne bo te slana vzela.

Njegovo premoženje gre rakovo pot.

Nosi kamen v srcu.

Nosi med na obrazu.

O sv. Jerneju mora biti ajda že v polnem cvetju.

O sv. Juriju je bolj nevarna slana kakor poleti toča.

O sv. Tilnu mora imeti ajda črno zrnje.

O sv. Tilnu (mora imeti ajda) zrnja, o Mali maši (mora biti pa) črna.

Od žalosti nikdo ne umrje, zato ker Marija ni umrla pod križem.

Oves raste povsod.

Poštenje več velja ko kup zlata.

Pred binkoštni burja deži, po binkoštnih pa vedri.

Pred smreko beži, hrasta se ogni, bukev pa išči!

Rajši bi ga nosil ko poslušal.

Rezjan pride s košem na rami na svet, Borovec pa s sekuro.

Rine od korita.

Rodila se je gola kakor repa.

Rosno jutro — lep dan.

Se je pobral, kakor bi ga zasmodil.

Se umika kakor strupen pajek.

Sonce in sol sta revnih kost in meso.

Srečno boš hodil, če boš sv. Krištofa videl.

Sta si podobna ko jajce jajcu.

Svečnica lep, jasen dan, leto nam dobro bo za lan.

Sv. Aleš hladen, meglen, dolga, lepa jesen.

Sv. Jurija luža in kresna suša, dobro letino stori in napolni kašče.

Sv. Katarina — rada snega ima.

Šel je, kakor bi mu rep zavezal.

Ta, ki vrečo drži, je večji grešnik kakor tisti, ki vanjo meče.

Tak si ko huda letina.

Takrat je najhujši čas, ko človek človeka vzame (t. j. pred pustom — tako se je glasil nekdanji stari pregovor, ko so se vršile poroke navadno samo pred pustom in ne med letom).

Teško junaku, ki ga branijo otroci.

Teško volku, ki ga krmijo srake.

Toliko vas je ko črnega boba.

V topolovino nikdar ne trešči, zato ker se je s topolovo vejico Marija igrala z Jezusom.

Več ko kdo ima, nikoli ne da.

Veliki gospodje — veliki obeti.

Vsakemu vse zaupaj, zakleni pa vse!

Zadovoljnost je pol življenja.

Zakon je skok v temo.

Zreb je slep.

## N O V E K N J I G E

Giovanni Papini: PRICE TRPLJENJA GOSPODOVEGA. Sedem evangeljskih legend. Prevedel Vinko Beličič. Založila Jugoslovanska knjigarna. Natisnila Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani, 1940. Str. 19 + 160. Delo je izšlo v izdaji »Naše knjige«, zbirki leposlovnih umetnin iz domače in prevodne književnosti. — Papini, samouk, konvertit in učitelj, je Florentinec in rojak nesmrtnega Danteja. Njegova oznaka je univerzalizem: dojeti hoče vesolje, življenje in svet v vsej polnosti. Tega iskalca lepote in resnice je gnala nestrpna nemirnost in bojevitost, da se je bavil s filozofijo, literaturo in politiko. Utešil pa se je, kot se zdi, šele v evangeliju. Pričujoče delo je izdal za božič 1937, mi smo ga sedaj dobili za letošnjo veliko noč, za katero je še bolj primerno berilo. Legende so se Papiniju rodile ob branju evangelijev. Misli, pomisleki, ki se ob tem porajajo tudi drugemu bralcu, so ga navdahnili s pesniško domišljijo, da je skope podatke dopolnil in splel v zaokrožen venec. Teh sedmero prič Kristusovega trpljenja — večina so Judje, le eden Rimljan — pa nosi tudi pečat avtorjeve osebnosti: iz njih čutimo njegovo iskanje resnice in borbo dobrega in zlega. Prva legenda obravnava motiv Judeža, nosilca denarnice, ki ga skuša satan in se ga tudi polasti. Pri tem zapeljevanju je imelo važno vlogo zloglasno geslo »cilj posvečuje sredstvo«. Papinijev umetniški uspeh je v psihološki utemeljitvi izdajstva. Prelepa je druga o sinu očetovem, Barabi, ki so ga namesto Kristusa izpustili, a ga sedaj nihče ne mara. Obsojen je na življenje in živi od želje po maščevanju, dokler ga štirideset dni po smrti Sina človekovega ne dá Pilat križati — tudi na Golgoti. Malhovo uho prikazuje Ezekijo in njegovo strast po maščevanju nad Petrom, ki mu je odsekal uho in ga onesrečil za vse življenje. Legenda o Cirenejcu, ki je pomagal Kristusu križ nositi, izmed vseh dosedanjih še najbolj svobodno razpleta motiv: slika nam kmečko življenje one dobe, čudežno ozdravljenje Simonovega sina ter naselitev sreče v njegovi hiši. Peta govori o velikem duhovnu Kaifi in njegovem maščevanju: v duhovitem razgovoru s Petrom in Janezom Kaifa spretno dokazuje, da je delal po božjem navdihu, ko je dal križati Jezusa. Na očitek bogomorilstva pa končno izpove, da je delal iz maščevalnosti in nevoščljivosti, ker se je Kristus družil le s plebejci, a ne z njim. Naslednja obravnava Pilatovo blaznost, ki se ga je začela lotevati od dne, ko je Obsojenemu zastavil vprašanje vprašanj: »Kaj je resnica?« — Šele poslednja legenda o velikem rabinu nam potrjuje, da je pisatelj ob branju evangelijev zlasti priklenilo nase semitsko vprašanje; zato splete zgodbo o nameravani spreobrnitvi Judov, božjih moralcev, polno duhovitih predlogov in ugovorov, ter tako smiselno dopolnjuje in zaključuje svojevrstno zbirko. Papež Celestin VI. in rabin Sabbatai ben Shalom sta vzeta povsem iz pesnikove domišljije. Za spreobrnitev zahtevajo Judje, naj se zbršejo besede o njihovi krivdi bogomorilstva, kar je za krščanstvo nesprijemljiv pogoj. — V šestih legendah je Papini zelo blizu poteku dogodkov, kakor ga poznamo iz evangelijev, zato ni misliti na kako apokrifnost. Tudi v slogu, polnem prislovične modrosti in plastike, se je približal bibliji, le v podajanju posamezne zgodbe je bolj zaokrožen, človeški in vzročno dognan. — Beličičev prevod se bere gladko, njegov uvod je jedrnat in nazoren. Knjigo krasita velik, lep tisk in bogata vezava.

Leopold Stanek.

BOHINJSKI TEDEN. Zbornik predavanj akademskega kulturnosocialnega tedna SKAD Zarje v letu 1939. Ljubljana 1940. Založila Zarja. Str. XII + 144. — Lansko leto je SKAD Zarja priredilo v Bohinju kulturnosocialni tečaj, ki je trajal od 7. do 12. avgusta in se ga je udeležilo okrog 250 mladih ljudi. Na tem tečaju je dvanajst katoliških kulturnih delavcev novemu slovenskemu rodu, zvestemu narodu in Cerkvi, iz globoke življenjske skušnje in velike duhovne zrelosti govorilo tako rekoč o vseh vprašanih, ki tarejo in vznemirjajo sodobnega katoliškega Slovenca. Ta predavanja je Zarja sedaj izdala v okusno opremljeni knjigi, tako da so dostopna vseh slovenski katoliški javnosti. Ko človek zbornik prebere, ne enkrat, dvakrat, in ga še in še prelista, se šele prav zave, kakšna škoda bi bila, ako bi bila predavanja ostala neobjavljena. — Govori, zbrani v tej knjigi, ki si sledijo v istem vrstnem redu kakor na tečaju, tvorijo s tankim poslušom ubrano skladno celoto, tako da je njeno žarišče — vprašanje človeške osebe, kateremu je bil tečaj predvsem posvečen — vsepovsod vidno in enako močno, pa naj predavatelji razpravljajo neposredno o človeku in osebi ali o narodnogospodarskih in socialnih vprašanih Slovenije. Že to dejstvo samo je velika odlika in prednost tega kulturnosocialnega tedna, ker nam dokazuje, da so predavatelji glede osnovnih vprašanj in dejstev duhovno enako uglaseni in strnjeni. — Uvodno besedo je govoril F. S. Finžgar, ki je — kakor vsi predavatelji za njim — opozarjal na vrednost osebnosti, pomen pravega človekovega smisla in prave svobode ter končal z besedami: Začnimo tečaj v imenu božjem in z duhom Janeza, pridigarja ob Jordanu. Nato so govorili dr. J. Janžekovič (Človek in njegov smisel), Edvard Kocbek (Oseba — središče novega življenja), Francè Koblar (Oseba in kultura), dr. Stanjo Gogala (Vzgoja k svobodi), dr. Janez Fabijan (Svoboda Cerkve in svoboda v Cerkvi), Francè Vodnik (Slovenstvo in katoličanstvo), dr. Stanjo Cajnkarič (Katoliška obnova med nami), J. Šolar (Slovenski kulturni problem), dr. Andrej Gosar (Osnovna narodnogospodarska in socialna vprašanja Slovenije), B. Grafenauer (Slovensko vprašanje), F. S. Finžgar (Slovenska narodna svoboda in njena vrednost), dr. J. Kržišnik (Naša narodna obramba). Knjiga vsebuje še Predgovor Zarjanov, ki so tečaj pripravili in določili program, in Poročilo o celotnem poteku tedna. — Predavanja torej zajemajo kakor v napetem loku osnovno problematiko katoličanstva in slovenstva z ostrim čutom za pravilno razvrščanje vrednot in z velikim razumevanjem konkretnih nalog, ki jih sleherni dan kopiči pred nas, da jih rešimo po svojih sposobnostih in svoji vesti. Predavanja so vsebinsko tako zgoščena, da kar prekipevajo od misli, ki se iskrijo v vedno novih osvetljavah. Nič ponarejenega, voflega in plehkega, nič mehanično prevzetega ne najdeš v njih — vsak stavek je izraz osebnega doživetja in spoznanja. Tudi oblikovno so predavanja dognana. — Ta zbornik predavanj je izmed najtehtnejših in vsebinsko najbogatejših knjig, kar jih premore slovenska katoliška literatura. V take globine pri nas malokdaj sezemo. —k.

VI. MEDNARODNI KONGRES KRISTUSA KRALJA — LJUBLJANA, 25.—30. VII. 1939. Uredila Ivan Martelanc in Josip Premrov. Ljubljana 1940. Izdal odbor za VI. mednarodni kongres Kristusa Kralja. Založil škofijski ordinariat v Ljubljani. Tiskala Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani. — Lani med kongresom samim so Slovenci, ki se menda ne odlikujejo toliko po svoji kritičnosti kakor po svoji nergavosti, zelo različno presojali predavanja tega kongresa (Slo-

venci smo namreč zelo prepričani, da smo vseznali in da nam zato ni treba nič popravljati ali celo spreminjati; posebno radi si bajamo o »katoliški« Sloveniji in se opajamo z mislijo na svojo pridnost). Potemtakem bi kongres nujno moral iti brez sadu mimo nas, če bi bil po končanih manifestacijah opravljen. A že na kongresu samem je bila izpovedana želja, naj se dragocena razmišljanja in dognanja govornikov zajemó v knjigo, da jih bo mogoče izrabiti in nadaljevati. Zdaj se je ljubljanski ordinariat sam opogumil ter ta predavanja izdal v knjigi; katoliške založbe si zaradi svetovnega položaja tega pač niso upale. Predavanjem pa so pridružili tu še celotno poročilo o poteku kongresa in knjigo poživili s slikami. — Poročilo je zelo prijetno, toda vedno stvarno, rekel bi, akademsko pisano. Predavanja so pa — naj to posebej omenim, zakaj poročevalčeva dolžnost je to — odlično prevedena. Prevajalec bi zaslužil, da bi ga knjiga imenoma navedla. — Iz govorov in predavanj veje povsod glavna misel kongresa: zahteva časa — krščanski prerod. Koliko naporov za sodobno krščanstvo v posamezniku in v družbi je na teh straneh dobilo izraza! Po tehtnosti misli ljubljanski kongres nič ne zaostaja za prejšnjimi petimi kongresi. Že po stremljenjih, zajetih v to knjigo, upravičeno pričakujemo nove katoliške reformacije v bližnji prihodnosti, seveda ako nam Bog skoraj vrne zunanji mir; mnogo prvih znakov zanjo že opazujemo — saj smo na primer v metodi pastirovanja in pridobivanja za Kristusa (recimo s starim, posvečenim izrazom misijonarjenja) dobili zadnja desetletja pod vodstvom Cerkve same zelo korenite — svet bi rekel kar revolucionarne — spremembe. — Predavanja tega kongresa so za nas Slovence toliko važnejša, ker smo zaprti v ozke duhovne meje in redko redko dobimo priliko za širši razgled v življenje vesoljne Cerkve. Morda nas bo ob teh širokih razgledih vendarle postalo tudi malo sram, da smo tako veliki v svojih malenkostih in prepričanih... Višek teh kongresnih misli je pač v čudovitem in programatičnem govoru kardinala legata pri glavni slovesnosti na stadionu — govor, vreden papeževega legata! — Ob tej knjigi, ki je za nas Slovence v zadnjem času po moji misli najvažnejša in, hvala Bogu, tudi odlično opremljena, obžalujem ponovno le to: imamo toliko listov, tudi verskih, a nobenega, ki bi nas dovolj in sproti poučeval o duhovnem, verskem, kulturnem in organizatornem življenju Cerkve; morda zato dejansko zares premalo katoliško čutimo. J. P.

Dr. Reya Oskar: VREMENOSLOVJE. Poljudna izdaja. Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani, 1940. Natisnila Jugoslovanska tiskarna. — Predgovor pove, da smo Slovenci dobili pred 40 leti prvo vremenznanstvo, ki ga je napisal vseučiliški profesor v Gradcu dr. Simon Šubic. Zdaj je upravnik zavoda za meteorologijo na univerzi v Ljubljani, dr. Reya, napisal novo vremenoslovje ter ga namenil najprej opazovalcem na meteoroloških postajah, ki jih je v Sloveniji okrog 200. V uvodu pravi pisatelj, da bo knjiga prišla prav tudi sadjerejcem, vinogradnikom, vrtnarjem, gozdarjem, čebelarjem, planincem in letalcem. Namen knjige je, razložiti kolikor mogoče poljudno najvažnejše pojme iz fizike — splošne in posebne, to je iz vremenoslovja ali meteorologije in podnebjeslovja ali klimatologije. Tako razlaga barometer, toplomer, kalorijo, specifično težo, svetlobo, zarjo, vetrove, dež, sneg, sodro, točo, roso, ivje, slano, plaz, ledenike, vremensko karto itd. itd. Uporablja mednarodne tujke. Za preprostega človeka je knjižica zaradi težke tvarine vendarle težka. Praktično uporabljiva bo le za vremenske opazovalce. J. P.



Aleš Ušeničnik: IZBRANI SPISI. I. zv., str. 320, Ljubljana 1959; II. zv., str. 306, Ljubljana 1940. Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. — Ob imenu Aleša Ušeničnika vedno postojimo, saj vemo, da bomo zvedeli nekaj lepega in važnega. Neštetokrat nas je v zadnjih petdesetih letih presenetil s temeljitim predavanjem, izredno modernim pisanjem, s toplo knjigo ali s svojo načelno jasno in brezkompromisno katoliško udarnostjo. Če je Ušeničnik spregovoril, je bilo vprašanje rešeno. Nikdar pa ni Ušeničnik stal tako blizu življenju kakor v prvih dobah svojega udejstvovanja in zato so prav tista dela še posebno zadevala v živo in uravnavala življenje in mišljenje slovenskega izobraženstva. Ni bilo vprašanja, ki je imelo kaj zveze z vero ali npravnostjo, ki bi se ga Ušeničnik ne bil lotil in nam ob njem ne podal jasnega katoliškega nauka. In tista njegova beseda je bila sočna, včasih ostra, vedno pa zvesta glavnemu namenu, ki si ga je Aleš pri pisanju postavil iz svetega idealizma: »Vedno sem pisal, da bi slovenska inteligenca bolj in bolj doumela resničnost in lepoto svojega krščanskega svetovnega nazora in da bi ga bila vesela« (iz Besede za uvod Izbranim spisom). — Toda ta Ušeničnik se nam je že skoro izgubil izpred oči, tako raztreseni so njegovi članki po Katoliškem obzorniku in raznih letnikih Časa, mladi smo že skoro pozabili nanje. Zato je bilo prav, da se je Ušeničnik vendarle odločil, izdati svoje Izbrane spise, ki naj bi nam očičene bisere te njegove najlepše dobe zopet postavili v sredo našega časa, za pomoč v sedanjih zmedah. Vsebina Ušeničnikovih spisov je vedno aktualna. Velika zasluga Ušeničnikovega pisanja je dalje v tem, da se zna nasloniti na nesmrtno modroslovje sv. Tomaža Akvinskega, a zraven lepo živjeti v problematiko življenja, da nikdar ne zastari. — Treba je odpreti le prvi zvezek Izbranih spisov, da se o tem docela prepričamo. Vprašanja o veri, npravnosti in kulturi so vedno važna, vedno iščejo novih oblik, pa so vendar vedno ista. Ušeničnikova modrovanja o neznanem Bogu, o poganskih sestavinah krščanstva, o krivdah na poti vere in nevere, o Cerkvii in naši dobi, o božjem in človeškem elementu v Cerkvii i. dr. so še zmeraj tako lepa, da se mora poglobiti vanje tudi današnja mladina. Enako poglavja iz npravnosti, ki razkrivajo temne globine človeka, neporušno zvezo, ki mora biti med religijo in moralo, odklanjajo katero koli nadomestilo za krščansko etiko pa uporabo sile in prevaře za dosego ciljev. — Tudi v drugem zvezku je Ušeničnik svež in začuda aktualen. Sicer je res, da ta zvezek vsebuje pod naslovom Naš čas in naše krščanstvo mnogo razprav iz povojne dobe, ki jo je v verskokulturnem smislu pri nas označevalo »mladinsko gibanje«, vendar je prav to mlado gibanje povzročilo s svojimi silnimi in globokimi vprašanji, da je bil tudi v teh, deloma polemičnih spisih Ušeničnik zopet ves mlad in živ. Z mladimi razmišlja o našem krščanstvu, o novem življenju, o razvoju religije, o življenju in formah, o religiozni vzgoji in podobno, pa tudi te mirne in važne razprave se mu izlijejo v mogočen klic po resničnem idealizmu. Ta doba bo v zgodovini katolicizma med Slovenci označena kot zelo važna, v mnogem oziru pa tudi bridko pekoča. Če bi stremljenje mladih vsi s toliko potrpežljivostjo in razumevanjem spremljali, kakor sta ga takratni Ušeničnik in škof Jeglič, bi danes imeli od tedanjega rodu neprimerno več dobrega za Cerkev in narod in sedanjega trpljenja ne bi bilo med nami. In škoda, da so ljudje, ki se sicer vedno sklicujejo na Ušeničnika, le njegova mirna sodba o mladinskem gibanju se jim zdi toliko premila, da ga v tem celo napadajo! — V vrsti razprav, ki spadajo v osnovi k istim vprašanjem, Ušeničnik ponatiskuje starejše

spise o moči idej, o filozofiji dejanja in o vzgoji volje. Posebno poglavje na koncu tega dela tvorijo razprave o umetnosti in npravnosti, v katerih se je pokazala Ušeničnikova idejna borbenost in velika resnicoljubnost. Sam pa priznava, da je sčasoma v tem vprašanju prišel do spoznanja, da se je nekoliko motil, in v končni opombi to popravlja. Prav zato se nam mora zdeti Ušeničnik še posebno velik. (Veseli nas, da je Ušeničnikov estetski nazor zdaj isti, kakor ga je zagovarjala Mladika že leta 1930 v vrsti člankov o knjigi. — Op. ur.) V Uvodni besedi piše, da je hvaležen založnici teh spisov, ker mu daje priliko, »da bo to ali ono pojasnil ali popravil«, »saj je ob mnogem pisanju in v mnogem govorjenju težko vedno vsako besedo dodobra premisliti in pretehtati«. Ni mu treba te prilike mnogokrat uporabljati, saj je njegova velika odlika, da je bil vedno tako zanesljiv glasnik nesprenemljive resnice. Ali kot poteza lepega in izklesanega katoliškega značaja je ta izjava tudi za vsakogar izmed nas zelo spodbudna. — Želimo le, da bi te spise počasi in s svinčnikom v roki bral prihajajoči mladi rod in tudi on doživel, kako je naše krščanstvo resnično in lepo. V. F.

## GIBANJE KOT FOTOGRAFSKI MOTIV

FR. KRAŠOVEC

Poletje je čas najdaljših sončnih dni, čas počitnic in izletov, čas lepih doživetij in bogatih vtisov v prosti naravi, pa tudi čas zorenja, žetve in uspehov pravega ljubitelja fotografije.

Navzlic velikemu napredku fotografske tehnike in kar nepričakovanemu izboljšanju kamer in vsega fotografskega materiala, kar je povzročilo osnovno spremembo tudi v opazovanju vidnega sveta in iskanju motivov, pa vidimo pri naših fotoamaterjih še vedno skoraj izključno same pokrajinske slike in razne bolj ali manj posrečene portrete, skupine, tihožitja in drugo. Posnetki gibanja in neposredno zajetega življenja so pa nedvomno vse bolj zanimivi in privlačni ter zaslužijo gotovo več pozornosti in obdelave, kakor pa mirna in v vsakem času dosegljiva pokrajina in drugi negibni motivi, ki so v bistvu tihožitja. Saj je vendar največja pridobitev in prednost sodobne fotografije ravno v tem, da silno občutljivi film omogoča s svetlobno močno fotografsko lečo ujeti in za zmerom v sliki obdržati bežen trenutek v vsej njegovi neposrednosti in živahnosti. Sicer pa naj se amater ne izčrpava v podajanju vedno istih motivov, rajši naj stremi po čimbolj pisani in raznoliki izbiri posnetkov. Ko so pred stoletjem prvi pionirji fotografije delali prve poskuse, so zmogli samo pokrajine in mrtvo naravo. Po dolgih naporih so si upali do portretiranja, a še nedavno so celo poklicni fotografi zahtevali od svojih modelov mirno, togo držo, ker pač tedanji fotografski pripomočki količkaj hitrejšega gibanja niso prenesli. Količšen korak je bil storjen od tedaj do danes! Spomnimo se le na kino.

Za hitro in udobno delo pri snemanju prizorov iz življenja in zlasti neopaženega premikanja ljudi, živali in vozil vsake vrste je zelo primerna zrcalna refleksna kamera (ki dovoljuje fotografiranje brez stojala in neprestano nadziranje predmeta) manjše oblike z močno optiko in zaklopom vsaj do  $\frac{1}{300}$  sekunde. Navadno se uporablja še protisvetlobni senčnik z rumenico in morebiti tudi še dostavna mehkočrtna leča (Duto) v zvezi z zelo občutljivim pankromat-

skim snimalnim tvorivom. Ta leča, ki deloma zabriše, deloma pa ožari obrise predmetov, je nujno potrebna. Pa tudi s preprosto kamero — razen pri zelo hitrih premikanjih — je mogoče mnogo doseči; treba je le dobre volje za to, spretnosti in — naklonjenosti slučaja. Snimanje iz roke je tu neobhodno potrebno, če naj bo motiv res naraven in učinkovit, ne pa narejen in postavljen.

Pri snimanju ne smemo nikdar z aparatom v preveliko bližino predmeta. Bolje je posneti iz večje razdalje in potem povečati pravilno določeni izrez podobe na velikost, ki si jo želimo. Ostrino uravnamo vedno na najbližji del snimanega predmeta. Zaradi kratke osvetlitve in če uporabljamo rumenico, navadno ne zaslonimo objektiv. Vsaka slika naj pa — kar je poglavitno — vsebuje vselej samo po en glavni in osrednji motiv, kateremu naj bo vse drugo podrejeno. Pri tem si moramo biti na jasnem, kaj hočemo prav za prav s sliko povedati in izraziti. Kakih posebnih navodil za izbiro in sestavo motivov pa seveda ni mogoče navesti, le začetnik naj bi upošteval teh nekaj splošnih smernic.

Vsako v sliki podano gibanje naj bo naravno, značilno, harmonično in umirjeno, v posameznih delih in kot celota skladno, slikovito ter brez neutemeljenih, pretiranih ali močno nenavadnih kretenj. Prizor mora vselej učinkovito kot zanimiva in smiselno zaključena celotna podoba.

Izbrati je po možnosti že vnaprej primerno ozadje, n. pr. nebo z oblaki, za kar je seveda potrebno nizko in skrbno izbrano stojišče (str. 201, 191). Spremenjeno stojišče in drugačna razsvetljava časih začuda izboljšata motiv. Zvečine bo vsaka podoba značilnejša in bolj plastična, če je posneta proti luči. V nekaterih primerih si lahko že v duhu ustvarimo in sestavimo sliko, preden sploh vzamemo kamero v roke (str. 189). To je možno zlasti pri počasnem premikanju, kjer želimo doseči tudi čustvene učinke. Kjer je premikanje hitrejše kot delujoči zaklop, si v nekaterih primerih lahko pomagamo s tem, da skušamo predmet ujeti frontalno od spredaj, ne profilno s strani, in da ga posnamemo v njegovi mrtvi točki gibanja (str. 193), kjer se zdi, da je predmet za trenutek obstal. Tod je fotograf ujel tisti drobec sekunde, ko je deklica ravno odskočila z visoko naloženega voza in še ni pričela padati. Podoben je posnetek delavca, ki s kladivom tolče po železnem drogu (str. 209). Tudi tu je zajet trenutek, ko je kladivo za hipec obstalo, preden pade z vso silo navzdol. Sicer pa lahka medlost in nejasnost obrisov še poveča vtisk gibanja (str. 194). Pri nekaterih motivih, n. pr. športnih (str. 192), je pa ostrina obrisnih črt močno zaželeno.

Predvsem pa je treba posneti motiv takrat, ko je najbolj živ in dojemljiv, ko je gibanje na višku in ne v začetni ali pojemajoči dobi gibanja. (Začetnik navadno posname prekmalu ali pa prekasno!) Brez omahovanja in pretehtavanja je izkoristiti pravi trenutek. Kdaj pride »pravi trenutek«, je teoretsko skoraj nemogoče določiti, to je mogoče videti deloma iz objavljenih slik. Tudi zanesljivosti in gotovosti v presoji kompozicije, ki se zelo naglo spreminja, in precej režijske zmožnosti je treba za uspeh. Pomaga pa seveda premnogokrat tudi slučaj; zato zaradi varnosti napravi več posnetkov, če moreš, en sam ne zadostuje vedno.

Nad morebitnim začetnim neuspehom ni treba takoj obupati, vztrajnost je tu še prav posebno in kar nujno potrebna in edina pot, ki privede do smotra. Sčasoma, po mnogih poskusih, si pridobi začetnik zmerom zanesljivejšo roko in oko, končno pride še manjša ali večja popolnost sama od sebe. Z njo pa tudi zadovoljstvo in uspeh.

Tako si moremo s pomočjo fotografske kamere obdržati zanimiv bežen trenutek iz življenja, ki nam bo potem za zmerom ostal na sliki kot živ spomin na lepo doživetje — v počitnicah.

#### Nekaj strokovnih podatkov za fotoamaterje

Vse slike so posnete s kamero »Rolleiflex« 6 × 6, Tessar 3.5 (polna odprtina):

- str. 189: julij, Panatomic X, 3 × rumenica, Duto I,  $\frac{1}{300}$ ,
- str. 204: junij, Isopan, 3 × rumenica,  $\frac{1}{300}$ ,
- str. 192: junij, Isopan, 3 × rumenica,  $\frac{1}{300}$ ,
- str. 193: junij, Isopan, 3 × rumenica,  $\frac{1}{300}$ ,
- str. 190: avgust, Isopan, 3 × rumenica, Duto I,  $\frac{1}{100}$ ,
- str. 200: junij, Isopan, 3 × rumenica,  $\frac{1}{100}$ ,
- str. 194: julij, Panatomic X, 1 × rumenica,  $\frac{1}{300}$ ,
- str. 201: junij, Isopan, 3 × rumenica, Duto I,  $\frac{1}{300}$ ,
- str. 191: julij, Panatomic X, 3 × rumenica, Duto I,  $\frac{1}{100}$ ,
- str. 209: avgust, Isopan, 1 × rumenica,  $\frac{1}{100}$ .

## N A Š E S L I K E

Albert Anker: V VASKI ŠOLI. Kako si je pred dobrimi osemdesetimi leti predstavljal življenje v švicarski vaški šoli slikar Albert Anker, nam kaže naša podoba. V tesni, nizki sobi z lesenim stropom je nagnetenih vse polno otrok, dečkov in deklic. Na katedru stoji učitelj z značilno čepico na glavi, oblečen v dolgo suknjo, pod pazduho pa drži — leskovko, poglavitni vzgojni pripomoček tistih časov. Videti je ta precej smešni »šolmašter« ves razburjen in obupan, tako krčevito si lomi prste. Pred katedrom stoji v vidni zadregi več učencev, ki se očitno niso naučili naloge, dekletce med njimi se še joče. Na levi ob strani kleči mlad grešnik, ki je menda zamudil šolo, dva pa sedita na »oslovski klopi«. Ostali sede po klopeh, malomarno gledajo predse, nekateri se nemoteno pogovarjajo med seboj, dva se v ozadju celo pretepata, ob strani in oknu pa v gručah sede deklice in delajo ročna dela. Slika je malce hudomušen prikaz iz šolskega življenja dobe okrog srede minulega veka, v kateri je nastala. Takšno je nekako bilo tedaj po ljudskih šolah v Švici in menda tudi pri nas, ko je bilo šolstvo še malo razvito in so po redkih šolah strahovali učence starokopitni šolmaštri z leskovim oljem. — Slikar Albert Anker (1831—1910) je našim bralcem že znan po nekaterih delih, ki smo jih objavili v zadnjih letih. Najbolj značilne so zanj žanrske podobe iz vsakdanjega življenja malih ljudi, kjer more pokazati mnogo toplega čustva in preproste domačnosti. Naša slika je iz leta 1858 in jo hrani Umetnostni muzej v Bernu.

K. D.





# DOM IN DRUŽINA

## POLETNE OBLEKE IZ BOMBAŽA

STEFANIJA HUMEK

Bombažaste tkanine

**B**ombažaste tkanine nam dajo za poletje najbolj praktične, cenene in lične obleke, uporabne za vsako priliko. Nadomeščajo pravo in manj lepo umetno svilo ter platno. Danes je to važno, ker ne moremo izdajati velikih vsot za obleke, ki jih nosimo le v kratkem poletju. Bombaž je v vseh ozirih zelo hvaležno blago, posebno če z njim prav ravnamo.

Bombažaste obleke so lahke, hladne, rade vsrkavajo vlago in jo hitro zopet oddajajo. Z novimi iznajdbami v kemiji in pri izdelovanju blaga so dobili izdelki iz bombaža razne dobre lastnosti, ki jih prvotno niso imeli. Dobro in v tovarni skrbno obdelano bombažasto blago se le malo ali nič ne uskoči ter obdrži tudi po pranju svojo trdnost, to je, ne postane cunjasto. Ni namreč škrobljeno ter je zato vedno enako lepo in uporabno. Poleg tega se veliko manj mečka pri nošnji in gube se poravnajo več ali manj same od sebe. Zato jih je treba manjkrat likati. Če izberemo gladko blago, se nam manj zamaže in je tudi s pranjem manj opravka. Najvažnejše pa je to, da blago na soncu in pri pranju ne obledi. Glede barve pri tkaninah moramo vedeti tole: nobena barva ni popolnoma neobčutljiva. Vendar bombažaste obleke sedaj neverjetno dolgo obdržé svoje barve ter jih lahko nosimo po več let, ne da bi vidno obledele. Malo dražje so, vendar pa dosti cenejše kakor take, ki kmalu oblede.

Dobi se tudi bombažasto blago, ki odbija vodo, a vendar propuščá zrak, da prosto kroži skozi vlakna, kar poleti posebno prijetno občutimo. Tako blago ne vpija potu, pa tudi drugih tekočin ne. Če smo ga po nesreči polili s pijačo ali drugače popackali, ostane madež na površini; zbršemo ga z vlažno cunjo. Mastne madeže pa odstranimo s posebnim sredstvom, ne da bi pokvarili površino blaga. Obleka iz take tkanine je vedno kot nova, ne da bi imeli z njo venomer delo, kot smo ga imeli do sedaj s poletnimi oblekami.

Kako jih peremo

Vse dobre bombažaste obleke lahko peremo, kolikor hočemo, nekatere pa smemo tudi kuhati. Mnogo manj se zamudimo, če lahko operemo obleke z drugim perilom vred, ne da bi bilo treba posebej paziti nanje. V tem oziru mora prav za prav poznati blago trgovec, ki ga prodaja. Zato vedno vprašajmo, kakšne so njegove lastnosti, posebno pa še, kako ga smemo prati. Če je količkaj občutljivo, ga moramo prati zase, hitro, z dobrim milom za pranje, v srednje vroči vodi. Seveda morajo biti tudi okraski, gumbi in sukanee ali šivalna svila neobčutljivi za pranje. Pač pa vedno vzamemo blazinice iz ramen. Važno je temeljito splakovanje po pranju. Ta voda naj bo tako topla kot tista, v kateri smo obleko prali. Splaknemo najmanj dvakrat. Oprane obleke ne obesimo na vrv, kakor obešamo in pripenjamo perilo. Obleka bi se nategnila in izgubila pravo obliko, dobila bi gube, ki bi jih pri likanju težka poravnali. Oprano obleko obesimo na lesen obešalnik, jo z roko poravnajmo in razgladimo, zapnimo gumbe ali zaporo na poteg ter nato obesimo v senco, najbolje v kak prostor v hiši, nikoli pa

na sonce! Niti od bombaža, ki vzdrži kuhanje pri pranju, ne moremo zahtevati, da je neobčutljiv proti sušenju na žgočem poletnem soncu. Bombažaste obleke operemo prav lahko tudi v pralnem stroju, če ga imamo. S tem nam ostane prihranjenih precej bolečin v hrbtu. Kjer je stroj na razpolago, tam ga ne uporabljajmo samo za perilo, ampak tudi za obleke.

Kako jih likamo

Čim bolj preprostega kroja so bombažaste obleke, tem laže jih polikamo. Tudi pri otroških oblekah pazimo rajši na to, da je dovolj čistih na razpolago, kakor pa da so kdo ve kako umetno izdelane. Več potrpljenja je treba, če je obleka nagubana, zelo nabrana ali drugače okrašena.

Kadar likamo nabrano obleko, pomaknemo zgornji del krila na ozki konec likalne deske, da krilo z lahkoto premikamo naprej (okrog deske), likalnik naj ne bo prevroč, da moremo delati počasi in temeljito. Z likalnikovo konico moramo zgladiti vse do tja, do koder so gube všite. Pri krilih, ki so rezana poševno, moramo paziti, da blaga ne razvlečemo. Z likalnikom vlečemo vedno v smeri, kakor teče blago (v smeri podolžne niti tkanine), sicer dobimo vzbokline, ki jih težko popravimo. Kadar likamo rob obleke, se ognemo gubicam, ako potezamo z likalnikom gor in dol namesto naprej in nazaj. Nabrane rokave težko lepo polikamo brez deske za rokave. Žepi so letos splošna moda, tudi pri poletnih oblekah. Površno polikan žep ni noben okras. Žep obrnimo najprej narobe, ga zgladimo, obrnimo na pravo stran in dokončno polikajmo hkrati z obleko. Žepe, ki visé prosto od pasa (letošnja moda), polikajmo zase, da ne pusté vtiska na obleki. Če se obleka zapenja na poteg, zaporo najprej zapnemo, potem pa vlečemo z likalnikom tik zapirala na obeh straneh, da čisto zgladimo blago zapore. Ne likajmo kar po kovinastem ali koščenem delu zapore, torej ne kar vprek.

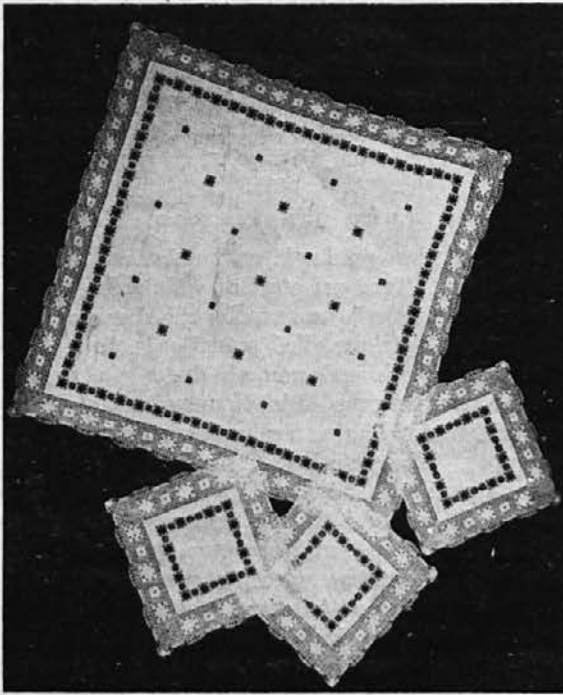
Večje gladke ploskve oblek se lepo polikajo na likalnem stroju, kjer postane blago popolnoma gladko. Z nekoliko vaje obvladamo električni likalni stroj tako dobro, da nam je treba prav malo stvari zgladiti z likalnikom na roko. Vedno naj bo pri roki skledica vode in gobica, da popravimo gube, ki so se nam napravile pri likanju in jih suhih ne moremo zravnavati.

Vsako leto izdelajo tovarne veliko novih vrst bombažastih tkanin v lepih barvah in okusnih pestrih vzorcih. Iz njih si napravimo lahko športne, popoldanske, pa tudi večerne poletne obleke. Nosimo jih torej doma ali na počitnicah, ker so praktične in poceni, pa vendar lepe in, ako so prav narejene, primerne za vsako priliko.

## PRTIČI

ELIZA SKALICKÝ

**L**epo pognjena miza je ponos vsake gospodinje. Posebno se potrudimo tedaj, kadar imamo goste. Je pa tudi svojevrsten užitek sedeti ob taki mizi. To lahko doseže vsaka, še tako preprosta gospodinja s pridnostjo in s prejico. Vselej ne pognemo mize z vezenim prtom. Tudi navaden beli prt je lep, če pognemo v sredini mize čezenj vezan prt. Zato si napravimo male prte, ki zahtevajo nekoliko dela, pa dostikrat enako učinkujejo kakor vezan celotni prt. Zraven si napravimo serviete, ki jih delamo lahko tudi v majhnih oblikah, posebno če jih uporabljamo za serviranje čaja. Take prtice delamo iz ostankov platna ali drugih tkanin.



Prtiči na naši sliki so iz bele jute (na 1 cm tkanine pridejo štiri križci). Za vezenje so uporabljeni motivi iz Sičeve zbirke, izdelani iz prejice DMC št. 5 v rdeči barvi. Okoli roba imajo kvačkane čipke z istimi motivi, delane s prejico DMC številke 70. Prtič meri približno 46 cm v kvadratu, servieta pa 18 cm. Vzorec za vezenje in kvačkanje je narisano na polju v tej številki.

Če si hočemo delati take prtiče na platnu in v različni velikosti, moramo delati po straminu in vesti vedno iz kota do sredine. Za kvačkanje si pa moramo vzorec prej izračunati, če ne delamo točno po velikosti, kakor je na sliki.

Tak posamezen prtič je primerno darilo za vsakogar, kadar smo v zadregi glede izbire, ker se lahko rabi tudi za v košarico za kruh ali pa za na pladenj.

## DOBRA KUCHARICA

### KROMPIRJEVA POLJSKA SOLATA

Skuhaj 1 kg opranega krompirja, kuhanega odcedi, olup in takoj pretlači. Zmešaj v skledi dva v trdo kuhana rumenjaka, pridene eno do dve žlici gorčice in počasi prilivaj šest žlic olja, osoli, primešaj žlico sesekljanje čebule, kis in pretlačeni krompir, vse dobro premešaj in napravi iz tega za drobno jajce velike kroglice, ki jih povaljaj z ostalim sesekljanim beljakom in zrezanim drobnjakom. Naloži te kroglice okrog zelene solate ali fižola.

### PASTETA IZ SVINJSKE GLAVE

Skuhaj  $\frac{1}{2}$  kg svinjske glave z vso jušno zelenjavo. Kuhano odberi od kosti in zmelji s  $\frac{1}{3}$  kg svinjskih jeter, pridene 5 dkg na majhne kocke zrezane papricirane slanine, nekoliko soli, ščep popra, žlico drobno zrezane čebule, dva stroka strtega česna, ščep majaronovih plev in štiri žlice juhe, v kateri se je kuhala glava. Vse dobro zmešaj in natiči v dobro pomazan, z drobtinami potresen model za pudding in kuhaj eno uro. Ko je kuhano, pusti, da se v vodi ohladi, nato stresi na krožnik in postavi mrzlo s kislimi kumaricami na mizo.

### ZDROBOVA JUHA S SLANINO

Razgrej v kozi veliko žlico (5 dkg) sesekljanje slanine, pridene žličico drobno zrezane čebule in, ko zarumeni, še tri polne žlice pšeničnega zdroba, pet minut mešaj, prilij nato 2 l kostne juhe ali tople vode in kuhaj med večkratnim mešanjem 50 do 40 minut. Osoli, pridene žlico drobno zrezanega zelenega peteršilja ali drobnjaka; ko prevre, je juha pripravljena.

### ŽEMLJEV HREN

Obribaj žemljo in obribano nastrgaj (naribaj). Drobtine polij z zajemalko tople juhe, pridene ščep soli, nekaj žlic kisa, olja in eno do dve žlici hrena. Postavi mrzlega na mizo.

### GORČIČNI FIŽOL

Skuhaj  $\frac{1}{3}$  l belega fižola, ki si ga prej namočila v litru slane vode. Razgrej v kozi veliko žlico sesekljanje slanine, pridene žličico drobno zrezane čebule in žlico moke, premešaj, pridene še žlico gorčice in žlico zrezanega drobnjaka. Zalij s fižolovko, pridene fižol in, ko vse prevre, stresi v skledo in postavi kot samostojno jed s krompirjem na mizo. Ali pa naloži vrhu fižola prekajeno kuhano svinjsko meso.

### PRETAKNJEN VOLOVSKI JEZIK

Svež volovski jezik operi in kuhaj v slani vodi z vso jušno zelenjavo tri do štiri ure. Kuhanega položi za dve minuti v mrzlo vodo, da se rajši olup. Nato ga pretakni s slanino in sardelo, ga položi v kožo, ki si v njej razgrela žlico masti, postavi v pečico in peči 50 do 40 minut. Ko je jezik pečen, mu primešaj tri žlice kisle smetane in zajemalko juhe. Ko v tej omaki prevre, ga zreži na prst debele kosce, naloži na krožnik in oblij z omako. Kot prilogo postavi jajčno ali koruzno polento, krompirjev piré ali kaj enakega na mizo.

### OCVRTI SIR

Zreži navadni sir na mezinec debele pa tri do štiri prste dolge in široke rezine. Povaljaj vsako rezino v moki, raztepenem jajcu in drobtinah, naglo ocvri v vroči masti ali olju in postavi s kislom repo ali solato na mizo.

### MESNA SOLATA S FIŽOLOM

Skuhaj  $\frac{1}{3}$  l belega namočenega fižola v slani vodi. Kuhana odcedi in stresi v skledo, pridene kakih 15 dkg kuhanega, na majhne kosce zrezanega govejega mesa, tri žlice olja, dve žlici kisa, eno na listke zrezano čebulo, ščep popra, žličico drobnjaka in za lešnik sardelne paste. Vse skupaj dobro premešaj in postavi kot samostojno jed na mizo.

### DUŠENA KISLICA ZA SLADKORNO BOLNE

Vzemi  $\frac{1}{2}$  kg osnažene in oprane kislice, eno glavno solato, nekaj listov krebujice, prevri, ohlajeno sesekljaj in duši v surovem maslu, primešaj prav malo soli, žlico kisle smetane in nazadnje rumenjaka. Vse premešaj in postavi na mizo.

### ČEŠNJEVA TORTA

Mešaj četrto ure 7 dkg sladkorja, tri rumenjake in nekaj kapljic limonovega soka. Nato primešaj žličico drobno zrezane limonove lupine, sneg treh beljakov in 7 dkg moke. Vse na rahlo premešaj in sfresi v dobro pomazan, z moko potresen model, po vrhu pa naloži eno do dve pesti pecljev in pečká odbranih češenj. Postavi v srednje vročo pečico, da se počasi peče. Pečeno potresi s sladkorjem in postavi toplo ali mrzlo na mizo.

M. R.



# ZABAVA IN ŠALA

## EPIGRAMI

ROJEN KOMAR

### POLITIKU V ALBUM

Le stopi, prijatelj, na vzvišeno mesto  
in osle pokaži vsakdanjim stvarim!  
Mogoče jih brž boš dobil kakih dve sto,  
pohlevno pokornih le tvojim očem.

In čredo ovčic boš povedel na cesto,  
dobrikat, sladkat se še višjim možem;  
prisego lagal jim boš večno in zvesto,  
kot prej si izvil jo vsem svojim ljudem.

A spomni, prijatelj, na staro se reklo,  
da vse se na svetu kaj brž obleti:  
značaj, ki je danes še trden kot jeklo,

k nasprotniku tvojemu jutri hiti!  
Po vetru tako obračaje svoj plašč,  
ne boš prav poceni napolnil si kašč!

## SMEŠNICE

### ŠKODA

Grčar in Trdina sta velika stiskača. Nekega dne se srečata. Trdina se strašno obupno drži, kot bi Bog ve kaj pogoltnil.

»Kaj pa ti je?« ga zaskrbljeno vpraša Grčar.

»Oh, zjutraj sem gumb za ovratnik požrl, pa ga ne morem spraviti naprej,« mu potoži Trdina.

»Veš kaj, Trdina, ženi reci, naj ti čajev skuha,« mu nasvetuje Grčar.

»Vse sem že poskusil, pa se nikamor ne premekne.«

»Potem ti pa ne kaže drugega, Trdina, kot da si kupiš nov gumb,« ga Grčar pomilovalno potrepnja po rami.

### ČE JE ČLOVEK OKAJEN

Mož se priguglje precej natreskan domov. Pozno je že. Žena ga sprejme s kislim obrazom, a mož se ne meni za to.

»K-k-atra, po-steljo drži,« ves v skrbeh prosi ženo.

Končno se srečno uleže in oddahne:

»No, zdaj jo pa lahko spustiš.«

### LEPO DARILO

Čerinka je precej skopa ženska. Nerodno pa je to, da drugi niso in da po otrocih zmeraj kaj pošljejo učitelju. Nekega dne pa pride tudi Čerinov Stanko po šoli k učitelju:

»Gospod učitelj, mama je rekla, da za nedeljo ni treba nič kuhati, da vam bo mladega pujska poslala.«

»Si že priden, Stanko,« ga pohvali učitelj in požre slino.

Nedelja pride, o Stanku pa ni ne duha ne sluha. V ponedeljek ga pa vpraša učitelj:

»Kajne, Stanko, name ste pa čisto pozabili?«

»O ne, gospod učitelj,« malo zbegano odgovori Stanko, »ampak moja mama je mislila, da bo tisti pujssek poginil, pa ni!«

### KADAR MOŽ KUHA

Božnarju je zbolela žena; ni mu kazalo drugega kot stopiti v kuhinjo in pripraviti zanjo kak priboljšek. Skuhal ji je juho, da bi se malo okrepila. Toda žena je ni mogla, češ da je neužitna. Božnar pa se ni dal ugnati.

»Če je ti ne moreš,« je dejal, »si bom pa dva jajčka ubil vanjo in jo sam pojedel.«

### ZAKAJ JE BOLAN

Lazar je pri zdravniku, ki po dolgi preiskavi ugotovi, da ima živce čisto uničene.

»Kako pa ste jih uničili?« radovedno vpraša zdravnik.

»Mislim, da je ribolov tega kriv. Preveč razburljiv je zame,« odgovori Lazar.

»Ravno nasprotno,« povzame zdravnik, »po mojem mnenju je ribolov zelo pomirjevalno opravilo.«

»Za kogar je! Zame pa ni, ker nimam dovoljenja zanj!«

### POSAVSKA TOLAŽBA

Mlekarica Tončka s Posavja vozi vsak dan mleko v Ljubljano. Da pa ima vsaj malo dobička, vneto doliva mleku vodo. Končno si za dobiček kupi lep klobuček, kakršnega si je že dolgo želela. Ko pa se vrača iz Ljubljane čez šentjakovski most, sname poletni veter nerodno posajeni klobuček z glave in ga vrže v Savo. Razburjeno in žalostno gleda Tončka za njim, ko veselo plava na savskih valeh. Končno pa se utolaži in vzdihne:

»Voda ga je dala, naj ga še vzame!«

### DOBER NOS IMA

V Dramljah je bilo vsako noč kaj ukradeno. Končno so se vsi vaščani sporazumeli in zapovrstjo vsak po eno noč stražili. Neke sobote je bil na vrsti Kuštrin, vaški prevejanec. Pozno zvečer je prišel lepo v krčmo, sedel za mizo in naročil pijače. Kmetje so ga seveda začeli naganjati, naj gre ven, češ da prav ta čas rad kdo kaj ukrade.

»Bežite, bežite, kdo bo neki kradel, ko ste pa vsi tukaj!« se jim je odrezal Kuštrin in mirno naročil še eno merico.

### NAPAČNO RAZUMEL

Nekje na Dolenjskem so merili svet za novo cesto. Delo je bilo težavno in zamudno, ker je bilo treba isti vasi dvakrat speljati cesto čez vodo. V soboto pozno popoldne je bilo delo vendarle v tistem odseku končano in merilci so šli prosit tamošnjega župana, naj popazi na merilne količke, da jih ne bodo čez nedeljo otroci pobrali za svoje igre. Vaški poglavar je razumno pokimal in merilci so potolaženi odšli. Ko pa so se v ponedeljek vrnili na zemljišče, ni bilo niti enega količka. Merilci so bili nejevoljni, ker je bil ves trud prejšnjega tedna zaman, in so se obrnili na župana. Ta pa jih je skoraj nahrulil:

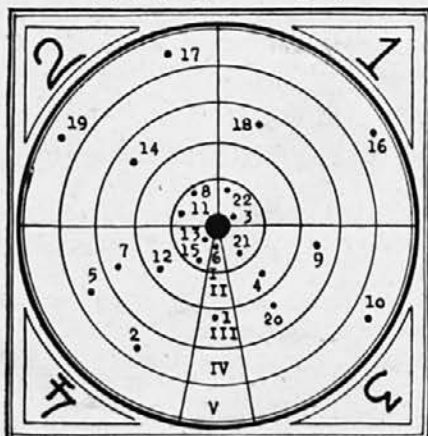
»Kaj pravite? Da ni količkov? Vseh 133 je dobro spravljanih in nepokvarjenih v gasilskem domu! Le pogledat pojdite!«

### S PAGLAVCI JE KRIZ

Mali Tonček se ukvarja s čudovito mikavno igro. Hodi po Ljubljani od hiše do hiše in povsod pritiska na gume električnih zvoncev. Končno pride do neke hiše, kjer na noben način ne more doseči zvonca. Skače, se steguje in stopa na prste, a brez uspeha. Vtem pride mimo podeželski župnik in nič hudega sluteč hoče pomagati malčku ter krepko pritisne na gumb. Tedaj pa se oglasi ob njem Tonček: »Gospod, zdaj morava pa brž bežati,« ter izgine za voglom.

# UGANKE IN MREŽE - KDO JIH RAZVEŽE

**TARČA**  
(Ipl., Ljubljana. — 28 pik.)

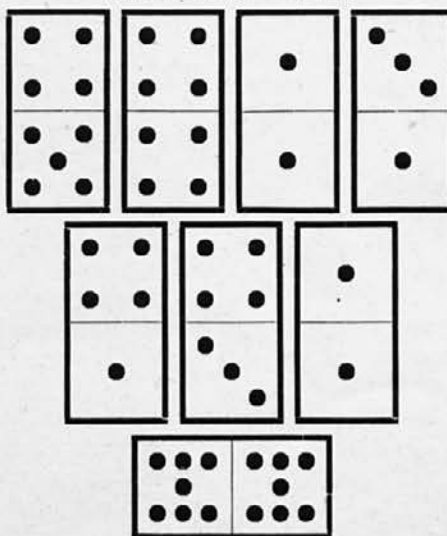


**UGANKA**  
(Janko Moder, Dol. — 10 pik.)  
Včasih polžasto zavite,  
včasih ravne in cik cak,  
v vsaki hiši dobro skrite  
vzpenjamo se v zrak.

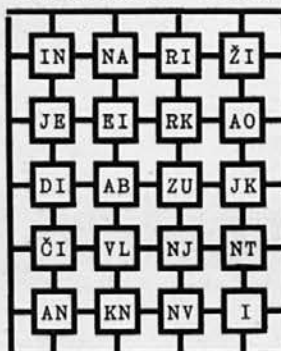
**KOLENDAR**  
(J-ša, Rožna dolina. — 26 pik.)

23 teden	<b>Junij - Rožnik</b>	30 dni
Ponedeljek <b>1</b>	sestanek (Št. Vid)	
Torek <b>2</b>	zvezna seja	
Sreda <b>3</b>	pevci (Črnomelj)	
Četrtek <b>4</b>	revija konj	
Petek <b>5</b>	naredi napise	
Sobota <b>6</b>	premičnine (Kresnice)	
Nedelja <b>7</b>	pokličje Praprotnik	

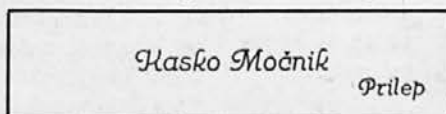
**DOMINE**  
(Tek, Ljubljana. — 20 pik.)



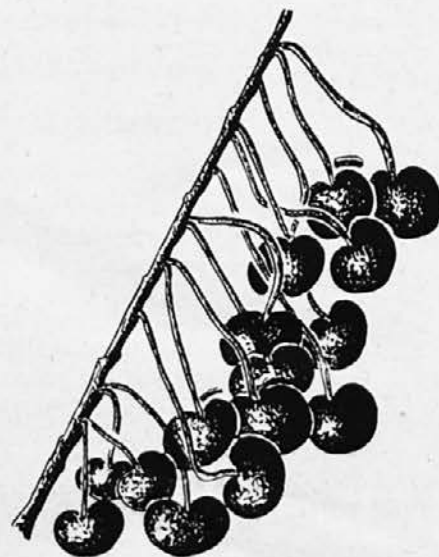
**IZ JEČE**  
(Danica, Ribnica. — 14 pik.)



**POSETNICA**  
(Nartnik Marija, Rožni dol. — 16 pik.)



**ČESNJE**  
(France, Mošnje. — 12 pik.)



**KVADRAT**  
(Prokijon, Ljubljana. — 32 pik.)

l l h u z  
k v b n v  
h l a ž o  
t d s e j  
l s p š i

**LITERARNA**  
(Kozma, Ljubljana. — 24 pik.)

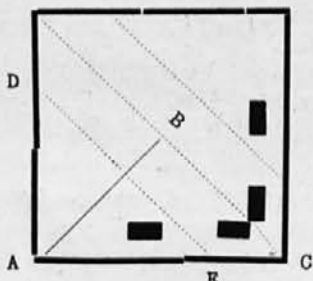
95, 77, 64, 15, 59, 33, 48, 33, 84, 37, 66, 62,  
59, 48, 53, 15, 35, 37, 68, 37, 59, 48, 73, 53, 15

**ENACĀBA**  
(Nace Cuderman, Tupaliče. — 18 pik.)

$(1-2) + (3-4) + (5-6) + (7-8) +$   
 $+ 9-10 + (11-12) + (13-14) = ?$   
1. živo bitje, 2. vodni pojav; 3. mo-  
krota, 4. turški gospodar; 5. kmečko  
delo, 6. ostanek pri gorenju; 7. drevo,  
8. spanje; 9. paznik, 10. mik; 11. stara  
mera, 12. del rastline; 13. svetopisem-  
ska oseba, 14. sibirski reka.

## REŠITEV UGANK V MAJSKI ŠTEVILKI

Dediščina. Svet si razdeli naj-  
prej po diagonalah na štiri enake dele,



nato pa en tak del prenesejo s pravim  
kotom v oglišče A in dobé tako točki  
D in E. Enako razdele zgornjo polovico.

Iz knjižnice. Ključ je število iz  
rubrike: izposojena. Prva številka pove  
črko iz prvega imena, druga iz drugega.  
— Moderna.

Binkoštna. Seštevaj oziroma od-  
števaj črke. — Pridi, Sveti Duh!

Posetnica. Preiskovalni sodnik.  
Računska. Postavi abecedo v romb.  
Navpične vrste zaznamuj s črkami,  
vodoravne s številkami. — Kaj ti po-  
maga, če si ves svet pridobiš, dušo pa  
izgubiš.

Petelin. V spodnjem delu uganke  
je 15 črtkastih črt. Prva črta je sestav-  
ljena iz 19 črtic. Vzemi 19. črko iz be-  
sedila itd. — Rana ura, zlata ura.

Tovarne. Črke jemlji po višini,  
dimnikov. — Naš kruh je črn.

Uganke. Klop, polk.  
Zmedena štrana. Preberi lihe  
črke naprej, sode pa nazaj. — Izpred  
oči — iz srca!

Številnica. Rešuj z abecednim  
kvadratom. — Satan je demon v člo-  
veku, ukroti ga samo Kristus.

Besednica. Živa vera se ne boji  
niti oblastnikov; trpi do krvi ter do  
zmage.

Konjiček. Učakal rad bi srečni  
dan, dan našega združenja; bi zrl, kako  
en krov prostran črez dom se ves raz-  
penja.

Jugoslovanska mesta. Jemlji  
črke iz mesta, kot ti jih povesta zadnji  
dve številki. — Domovina, ti si kakor  
zdravje!

Rešitve je treba poslati do 20. vsakega meseca na naslov: Janko Moder, Dol pri Ljubljani. — Zastavljavci ugank naj pošiljajo tudi svoje rokopise na isti naslov.



## LISTNICA UREDNIŠTVA

Popravek! Na koncu tretjega odstavka članka »Ob spominski razstavi« v peti številki našega lista (str. 179) so se zmešale vrstice in je izpadlo nekaj besed. Glasiti bi se bil moral zadnji stavek tako, da sta bila od že umrlih udeležencev prve slovenske umetnostne razstave v letu 1900 zastopana na jubilejni razstavi tudi pokojna kiparja Berneker in Gangl, od še živečih pa Repič in Zajc.



I. Kl., Ljubljana. Poslali ste pesnitev »Ura teče...«, v kateri ste pod gornjim refrenom obdelali ves potek človekovega življenja od rojstva do smrti, torej enciklopedično snov, ki je že po naravi bolj primerna za obliko proze (roman, novela, drama) in je preobsežna, vsaj za Vaš obseg pesnitve. Začetek, ki je boljši od ostalega, je takle:

Ura teče —  
Dete v zibki se igra,  
z drobnimi ročicami sega v pramen sončnega  
zlata (verz!).

Nič ne ve za čas in sebe v času,  
večni duh — minljiva snov  
po zakonih trdih, neizprosnih  
snujeta v njem svet neznan in nov.

Že tu se vidi oblikovna neizdelanost, ki v poeziji pomeni tudi važen, če ne bistven del lepote. V nadaljnjem pa ste padli v višini sloga, izražate se premalo pesniško in preveč stvarno, kar je pravilno le za nevezano besedo, v vezani pa večkrat zveni prostaško. Nehoté mi je prišel Koseski na um, n. pr. ob verzih:

Vendar tudi za moža še velja,  
da sreča je opoteča in: (!)  
Pomozi si sam in Bog ti pomore.

In konec:

Njemu računni vsi odkriti so:  
kar sem prejel in kar bi moral dati —  
naj milostno izbriše neporavnane še dolge,  
ko po Njegovi volji mi poteče zadnja ura.

Zdi se mi, da ne veste prav, kaj je pesem in kaj proza, čeprav je zamisel vsebinsko sama na sebi lepa.

## UGANKARJEM MLADIKE

### RESILCI UGANK IZ MAJSKE ŠTEVILKE

Vse so rešili: Aleš France, Baša Lenčka, Blaj Franc, Boštele Anton, Čop Ana, Čekuta Viljem, Debevec Krista,

Dijaški zavod Kranj, Eržen Ivanka, Gros Ančka, Knjigarna »Ilirija«, Kleč Ela, Klobovs Anton, Kočmur Pavla, Kovačič Franc, Kunstelj France, Lipoglavšek Slava, Lovšin Vinko, Lukovšek Ivanka, Provinc. franč. reda, Pogačnik Marija, Slapar Pavel, Šinkovec Franciška, Videnšek Ana, Vovk Jože.

Bulovec Ivo (195), Cuderman Ignacij (195), Društvo »Slomšek« (168), Gams Alfons (143), Jeraša Janez (195), Jug Franjo (108), Kalan Minka (195), Kern Franc (156), Kozjek Franc (156), Kozar Lojze (149), Kmet Janez (136), Mihelčič Franc (195), Mlakar Jožef (105), Modrinjak France (135), Močilnik Matej (187), Milič Josip (191), Pavlin France (195), Regali Ivanka (175), Sodja Franc (105), Silvester Martin (156), Turnšek Marinka (115).

### IZZREBANI SO BILI

Za prvo nagrado: Provincijalat frančiškanskega reda, Ljubljana, Marijin trg 4.

Za drugo nagrado: Jeraša Janez, žel. uradnik, Rožna dol. c. II., št. 26, Vič pri Ljubljani; Kunstelj France, stud. theol., Ljubljana, Semeniška 4.

Za tretjo nagrado: Vovk Joža, kaplan, Kranj; Društvo »Slomšek«, Maribor, bogoslovje; Regali Ivanka, Kamnik, Šutna 72.

### TEKMOVANJE ZASTAVLJAVCEV

Castor & Pollux, Maribor (27); Tone, Ljubljana (21); Prokijon, Ljubljana (15); Fek, Ljubljana; France, Mošnje (10); J-ša, Rožna dolina (?); Janko Moder, Dol; Tek, Ljubljana (6); Muc, Ljubljana; E. Kleč, Kranj; Edi, Dobovec (5); Eva, Ljubljana (4); Nace Cuderman, Tupalič; Štukl, Kozje (3); Dun, Ljubljana; Pirnat, Ljubljana; Dolmit, št. Rupert; J. Rakovec, Ljubljana; Vojko, Ljubljana; Slinks, Ljubljana; Jan. Ložar, Ljubljana (2); Arnšek Jože; Zmago, Ljubljana (1).

### RAZPIS NAGRAD ZA JUNIJ

Za 1. nagrado: Listnica ali damska torbica v vrednosti 100 dinarjev.

Za 2. nagrado: Dve knjižni nagradi iz založbe Mohorjeve družbe v vrednosti po 50 dinarjev.

Za 3. nagrado: Tri knjižne nagrade iz založbe Mohorjeve družbe v vrednosti po 20 dinarjev.

Prvo nagrado naj izžrebani vselej dvigne v podružnici Mohorjeve knjigarne v Ljubljani; za ostale naj si pa izžrebani ogledajo podrobna navodila v letošnji prvi številki Mladike.

### POMENKI

Kovač Franc, Ljubljana: Uganko bom mogoče uporabil.

Prokijon, Ljubljana: Hudo zvozlane mreže si mi to pot poslal. Bomo videli, če jim bodo reševalci kos.

J-ša, Rožna dolina: Številnica je precej zapletena, a vendar nič novega, duhovitega. Še poskušaj!

## ANTON SOVRÈ

# STARI GRKI

Mohorjeve občne zgodovine II. zvezek, stane broširan 174 din, za neude 232 din, v platnu 192 din, za neude 256 din, v polusnju 219 din, za neude 292 din, v usnju 249 din, za neude 332 din

**Naročila izvršuje Družba sv. Mohorja v Celju**

*Tradicija jamči za kakovost!*



Množica biserov in cela vrsta nasvetov sta spomin na mojo babico. Eden izmed teh nasvetov je: Pri zajtrku in južini skodelica Kneippove sladne kave — za zdravje!

**Kneippova**  
SLADNA KAVA

*Knjige, ki smo jih \_\_\_\_\_  
pred kratkim izdali \_\_\_\_\_*

Dr. Matija Slavič:  
SVETO PISMO STARE ZAVEZE I. DEL  
V platno vez. izvod 72 din (za neude 96),  
v polsnje vezan 87 din (za neude 116)

Dr. Franc Kimovec:  
MALO OPRAVILO NA ČAST PRE-  
BLAŽENI DEVICI MARIJI (2. izdaja)  
V platno vezan izvod z rdečo obrezo  
stane din 24.50 (za neude din 35.—)

Mirko Rupel:  
JOSIP JURČIČ, JURIJ KOZJAK  
2. izdaja  
Broširan izvod 12 din (za neude 16),  
vezan izvod 21 din (za neude 28 din)  
DRUŽBA SV. MOHORJA V CELJU

Dobro poznana



kvalitetna cikorija

**HHRANILNICA DRAVSKE BANOVINE**  
CELJE • KOČEVJE • LJUBLJANA • MARIBOR

Obrestna mera za vloge znaša do 5%

Za vloge in obresti jamči Dravska banovina  
z vsem premoženjem in vso davčno močjo!